

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

**MEDIJACIJA KAO PREVENCIJA
BRAKORAZVODA U CENTRU ZA
SOCIJALNI RAD BANJA LUKA**

MASTER RAD

Mentor:

Prof. dr Jagoda Petrović

Kandidat:

Sanja Ajduković

Banja Luka, Januar 2018.

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FAKULTY OF POLITICAL SCIENCE

**MEDIATION AS A PREVENTION OF
DIVORCE IN THE CENTER FOR SOCIAL
WORK BANJA LUKA**

MASTER THESIS

Mentor:

Prof. dr Jagoda Petrović

Candidat:

Sanja Ajduković

Banja Luka, January 2018.

Mentor: Profesor doktor Jagoda Petrović, redovni profesor, Fakultet Političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci.

Naslov rada: Medijacija kao prevencija brakorazvoda u Centru za socijalni rad Banja Luka.

Rezime: Socijalni rad je profesija čiji je rad usredsređen prije svega na angažovanje ljudi i društvenih struktura ka promjenama. Riječ je o promjenama koje vode ka blagostanju društva, razvoju ličnosti, grupe i zajednice. Socijalni rad je aplikativna nauka i zahtjeva konstantno unapređivanje i obogaćivanje prakse socijalnog rada. Jedna od mogućnosti obogaćivanja prakse socijalnog rada jeste uvođenje medijacije u praktičnu primjenu. Istraživanje je posvećeno prevenciji razvoda braka i očuvanju bračne zajednice. Rezultati istraživanja rada „Medijacija kao prevencija brakorazvoda u Centru za socijalni rad Banja Luka“ pokazuju da medijacija nije dovoljno zastupljena. Medijacija može adekvatno odgovoriti na problem vezan za veliki broj razvoda braka. Rad socijalnih radnika uz efikasniju primjenu medijacije može pomoći da se spriječe i riješe partnerski sukobi, koji bi vodili smanjenju broja pokrenutih postupaka mirenja. Brak i porodica su osnovne društvene institucije, kroz koje se vrši primarna socijalizacija ličnosti. Samim tim, svakako da se treba obratiti veća pažnja problemu destrukcije porodice, kao i na sprečavanju njihovog širenja.

Ključne riječi: socijalni rad, medijacija u socijalnom radu, brak, partnerski sukobi, razvod braka.

Naučna oblast: Društvene nauke.

Naučno polje: Socijalni rad

Klasifikaciona oznaka: S 215

Tip odabrane licence Kreativne zajednice: CC BY- NC-SA

Mentor: Jagoda Petrović, the Professor Doctor, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka.

Master Thesis: Mediation as a prevention of divorce in the Center for social work Banja Luka.

Summary: Social work is a profession whose work focuses primarily on engaging people and social structures to change. It is the changes that lead to the prosperity of society, developing personalities, groups and communities. Social Work Applied Sciences and requires constant improvement and enrichment of social work practice. One of the possibilities of enriching social work practice is the introduction of mediation in practical application. Research is dedicated to preventing divorce and preservation of marriage. Results of the research work "Mediation as the prevention of divorce proceedings at the Center for Social Work Banja Luka" show that mediation is not sufficiently represented. Mediation can adequately respond to the problem with a large number of divorce. The work of social workers with effective mediation can help to prevent and resolve conflicts partnership, which would lead to reduction in the number of proceedings initiated mediation. Marriage and family are the basic social institutions, through which performs the primary socialization of personality. Therefore, make sure that it should pay more attention to the problem of destruction of the family, as well as to prevent their spread.

Keywords: Social work, mediation in social work, marriage, partnership conflicts, divorce.

Branches of science: Social sciences

Fields of Science: Social work

Common European Research Information Format: S 215

Creative Commons: CC BY- NC-SA

SADRŽAJ

UVOD.....	7
1. TEORIJSKI OKVIR ZA OBRADU TEME.....	8
1.1. Strukturalno-funkcionalističke i sistemske teorije u socijalnom radu, sa akcentom na porodičnu medijaciju.....	8
1.2. Teorijsko razmišljanje psihološke krize i razod braka kao nerazvojna kriza.....	15
1.3. Teorijsko razumijevanje porodične medijacije.....	22
2. DEFINISANJE OSNOVNIH POJMOVA.....	32
2.1. Razvod braka.....	32
2.2. Medijacija u socijalnom radu.....	33
2.3. Medijacija (mirenje) u procesu razvoda braka.....	34
2.4. Centar za socijalni rad.....	35
3. METODOLOŠKI DIO.....	36
3.1. Formulacija problema i predmet istraživanja.....	36
3.2. Cilj istraživanja.....	40
3.3. Hipotetički okvir	43
3.4. Metode i tehnike istraživanja.....	44
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	47
4.1. Pravni okvir za primjenu medijacije u postupku razvoda braka.....	47

4.2.	Efekti postupka mirenja bračnih partvenra u Centru za socijani rad Banja Luka.....	56
4.3.	Zastupljenost i potreba za medijacijom u procesu razvoda braka.....	60
4.4.	Osposobljenost socijalnih radnika Centra za socijalni rad Banja Luka za sprovođenje medijecije.....	68
4.	RASPRAVA I ZAKLJUČCI.....	78
4.1.	Rasprava.....	78
4.2.	Zaključak.....	81
5.	LITERATURA.....	84
6.	PRILOZI.....	87
	PRILOG 1 Strukturirani vodič za intervju sa učesnicima postupka mirenja Centra za socijani rad Banja Luka.....	87
	PRILOG 2 Vodič za vođenje intervjuja sa socijalnim radnicima Centra za socijalni rad Banja Luka.....	89
7.	BIOGRAFIJA AUTORA.....	91
8.	IZJAVE AUTORA.....	92

UVOD

Predmet istraživanja u ovom radu je medijacija kao prevencija brakorazvoda u Centru za socijalni rad Banja Luka. Izbor predmeta istraživanja opredjelila je formulacija problema u kojoj je istaknuto da brojni društveni problemi u Republici Srpskoj utiču na funkcionisanje bračne zajednice. Neki od njih su siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost. Nerijetko ovi, kao i drugi unutarporodični problemi dovode do razvoda braka.

Zakonska obaveza organa strateljstva je provođenje postupka mirenja, u slučaju kada bračni pratneri imaju maloljetnu djecu. Prema podacima Statističkog zavoda Republike Srpske u 2016. godini u Republici Srpskoj je pokrenuto ukupno 1.230 postupaka mirenja, od čega je u Banjoj Luci provedeno 284 (Statistički godišnjak Republike Srpske, 2017). Prema rezultatima istraživanja, koje je provedeno u ovom radu, u Centru za socijalni rad Banja Luka, može se zaključiti da se u postupku mirenja otežan najčešće zbog poremećene komunikacije, razlika u mišljenju između partnera i verbalnog nasilja.

Stoga su u ovom radu ispitivane mogućnosti posredovanja, odnosno medijacije u socijalnom radu, u cilju očuvanja bračne zajednice, odnosno porodice, prevashodno u interesu djece.

Prvi dio rada se odnosi na teorijski okvir, u kome su prikazane strukturalno-funkcionalističke i sistemske teorije u socijalnom radu. Ove teorije porodicu posmatraju kao sistem, a prioritetni cilj socijalnog rada vide u očuvanju porodičnog sistema i/ili pružanju podrške osobama (supružnicima, djeci) da se, u slučaju razvoda, adaptiraju na novu životnu situaciju i izgrade nove socijalne mreže u kojima će nastaviti da normalno funkcionišu. Dato je i teorijsko razumijevanje razvoda braka kao nerazvojne krize i porodične medijacije.

U drugom, empirijskom djelu rada analizirani su sadržaji dokumenata, kojima su bile obuhvaćene relevantne preporuke Evropske komisije, te pravna akta domaćeg zakonodavstva. Analizom se utvrdilo da postoje relevantni zakoni i podzakonska akta u kojima su predviđene usluge medijacije, te da postupak mirenja u procesu razvoda braka predstavlja svojevrsnu mogućnost za primjenu medijacijskih vještina.

Metodama polustruktuiranog intervjua i analize zvaničnih zabilješki Centra za socijalni rad, kao i statističkih podataka ostvaren je uvid u efikasnost rada u procesu mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka. U radu su dati tabelarni prikazi rezultata do kojih se došlo u istraživanju a u zaključnom dijelu je ukazano na to da primjena medijacijskih znanja i vještina utiče na pozitivan ishod procesa mirenja, što može biti putokaz za efikasniji socijalni

rad u ovoj oblasti. U krajnjoj instanci, to bi doprinijelo predupređenju razvoda i očuvanju porodice.

1. TEORIJSKI OKVIR ZA OBRADU TEME

Sociologija je opšta društvena nauka koja nam daje saznanja o čovjeku koje je kompleksno, nedjeljivo biće. Svaka potreba za naukom jeste u njenom sistemu znanja o objektivnoj stvarnosti kojom se čovjek služi da bi zadovoljio svoje različite potrebe (Kovačević, 2003). Zadovoljavanje čovjekovih potreba ima svoju težinu i potrebni su metodološki postupci, različiti načini pristupa i znanja o objektivnoj stvarnosti pri zadovoljavanju pomenutih. “Sociologija je opšta društvena nauka koja se koristi saznanjima drugih posebnih nauka, kao i metodološkim postupcima posebnih društvenih nauka. Ona opisuje i objašnjava društvene pojave: zato je ona deskriptivna i eksplikativna upravo zahvaljujući korišćenju tih saznanja i metodoloških postupaka“ (Kovačević, 2003: 467). Sociologija je nauka koja se bavi istraživanjem složenih veza, odnosa, zakona u različitim društvenim pojavama i samim tim koristi i različite metode i tehnike istraživanja. Danas postoji više teorijskih pravaca pomoću kojih su teoretičari nastojali da objasne složenu pojavu kao što je društvo. Teorija podrazumijeva skup sudova ili teorijskih stavova pomoću kojih se objašnjavaju određene pojave. Ona mora da bude povjerljiva, precizna, da objašnjava, pa čak i da predviđa neke pojave i isto tako da se može primjenjivati u društvenoj stvarnosti.

Sa stanovišta teme koja se obrađuje u ovom radu, bitne su teorije socijalnog rada koje su nastale pod uticajem sociologije, kao što su strukturalno-funkcionalistička i sistemska teorija, a u okviru njih i sistemska porodična terapija. Takođe, biće riječi o teorijskim razumijevanju pojma psihološke krize, te razvojnih i nerazvojnih kriza u porodici, sa posebnim osvrtom na razvod braka kao nerazvojnu krizu. Konačno, u trećem dijelu teorijskog okvira iznićeće se osnovna teorijska saznanja o medijaciji uopšte, te o medijaciji u socijalnom radu, sa akcentom na porodičnu medijaciju.

1.1. Strukturalno-funkcionalističke i sistemske teorije u socijalnom radu, sa akcentom na porodičnu medijaciju

Funkcionalisti posmatraju društvo kao stabilan, harmoničan sistem sa svojim sastavnim djelovima u kojima se nalazi porodica, klasa, religija, koji su ravnatelji i kao takvi doprinose funkcionalnom održanju sistema. Funkcionalni sistem je zasnovan na saglasnostima o osnovnim vrijednostima sistema.

Bitne funkcionalističke karakteristike su to da je društvo stabilan sistem; djelovi su integrisani u društvu, gdje svaki dio ima pozitivnu funkciju, jer tako se ojačava sistem. Društveni red je temelj dobrog funkcionisanja, a bilo kakvo odstupanje od reda jeste devijacija, patologija i čovjek je dužan da se ponaša i djeluje isključivo prema određenim potrebama i interesima društvenog sistema kroz razne njegove djelove kao što su porodica, škola, religijske, kulturne i druge institucije. U funkcionalističkoj teoriji društvo je stabilna struktura, gdje su elementi međusobno čvrsto povezani u kompaktnu cjelinu.

Po funkcionalističkom shvatanju, svaki element, ima svoju ulogu i tako se održava cjelina u harmoničnoj ravnoteži (Kovačević, 2003). "Dijelovi sistema funkcionalni su ukoliko održavaju sistem i pridonose njegovu opstanku. Na primjer, funkcija braka i porodice je da osiguraju kontinuitet društva reprodukcijom novih članova; funkcija religije je da integriše društveni sistem na temelju određenih vrijednosti (Turjačanin, 1994: 37). Funkcionalisti ne odbacuju konflikt, ali on je za njih sporedan i društvo treba da obezbjeđuje red i izbjegava haos. Socijalna kontrola u navedenoj teoriji je značajan pojam, koji je povezan sa potrebom da društvo obezbijedi podsisteme preko kojih će vršiti društvenu kontrolu. Takvu ulogu preuzimaju, između ostalih, psihijatri, socijalni radnici, psiholozi, specijalni vaspitači, policajci. Prema E. Dirckemu "Čovjek i društvo su jedinstveni, oni se prožimaju, uslovljavaju, njihova egzistencija je zavisna; s tom razlikom što je društvo kolektivna snaga i moć koju kao takvu individua doživljava i prihvata kao svoje, kao sebe sama" (Šijaković, Đukić, 2010: 130)

Strukturalistička teorija je teorija u kojoj teoretičari u centar svojih razmatranja ne stavljaju čovjeka i pitanja vezana za smisao, egzistenciju, slobodu. U strukturalističkoj teoriji glavna pitanja se postavljaju u vezi sa strukturom i samim sistemom. Mišel Fuko kaže: "Čovjek će nestati kao pješčani lik na žalu... "ja" je nepovratno iščezlo... Mi smo za sebe pronašli nešto drugo, drugu strast, strast za (strukturom) sistemom" (Kovačević, 2003: 479). Pretpostavke strukturalističke teorije jesu te da iza svake strukture (bića) stvari nalaze strukture, koje su odlučujuće za neko ponašanje. Isto tako, prema navedenoj teoriji čovjek je stvar među stvarima, što se može protumačiti kao krajnje nehumano; nauka se bavi strukturama kao cjelinama i svako društvo se zasniva na jedinstvenoj strukturi, što govori da onaj ko ne uspijeva da dokuči strukturu, ne vidi od drveća šumu (Turjačanin, 1994).

Društvena struktura se ne sastoji jedino od institucija, već i od podjele uloga i položaja pojedinca u društvu, jer svaki pojedinac ima određenu ulogu u društvu. Društvena struktura je, u suštini, skup normativnih ponašanja svih pojedinačnih uloga i institucija (Milosavljević, 2003). Strukturalizam porodicu posmatra kao sistem sastavljen od podsistema koji čine bračni

par, majka, otac, dijete, svi muški i ženski članovi. Unutar sistema su jasne granice, posebno između generacija. Disfunkcije se javljaju ako su granice previše slabe ili jake. Poboljšanje strukture i funkcionisanje porodice se postiže tako što se radi na mijenjanju ličnosti. Minačin, koristeći Parsonov strukturalni koncept, naglasio je važnost generacijskih granica, uradio je porodične eko-mape za analizu, razumijevanje, resocijalizaciju disfunkcionalnih porodica (Milosavljević, 2003). Predstavnik ove teorije jeste Mišel Fuko (Kovačević, 2003). Treba spomenuti i francuskog filozofa Luja Altisea (Turjačanin, 1994). "Strukturalni funkcionalizam je teorija koja se bavi strukturama društva i njihovim funkcionalnim značenjem (pozitivnim ili negativnim posljedicama) druge strukture" (Ricer, 2012: 170). Prema strukturalnom funkcionalizmu, društvo je bazirano na zajedničkim normama i vrijednostima, dok su promjene unutar društva spore i postupene. Kada se uzme stanovište Parsonsa i Metrona društvo je integrisano, uravnoteženo, harmonično balansirano i ima određene potrebe čije zadovoljavanje je uslov postojanja i opstanka. Društveni podsistemi (kulturni, društveni, lični, sistemi organizma) pomažu zadovoljavanju tih potreba. Pored društvenih sistema, postoje društvene institucije pomoću kojih društvo dobro funkcionise. U društvene institucije se svrstavaju porodica, ekonomija, obrazovna, politička struktura itd., koje su međusobno povezane. Najznačajnije društvene institucije su situacione, instrumentalne i integrativne. Strukturalni funkcionalisti zagovaraju stabilnost društva kroz vrijednosni konsenzus, uspostavljanje moralnog učenja uloga kroz proces vaspitanja i obrazovanja. Normativno ponašanje je poželjno ponašanje, koje je društveno prihvatljivo i najbitniji je vid funkcionisanja društva, nasuprot čega stoji disfunkcija (devijantno ponašanje) koje narušava stabilnost. Ključan stav predstavnika strukturalno-funkcionalističkih teorija jeste da je društvo sastavljeno od međusobno zavisnih dijelova, koji su uređeni društvenim normama, gdje svaki sistem ima svoje granice kojima su podijeljeni od drugih društvenih sistema. Te granice, svakako, se moraju održavati. Isto tako, za dobro funkcionisanje društva, poželjno je da sistem posjeduje interaktivne funkcije - adaptaciju, postizanje ciljeva, integraciju, latentnost i održavanje obrazaca.

Socijalni problem, prisustvo anomalije, devijantno ponašanje, jesu bitne kategorije strukturalno-funkcionalističkih shvatanja, pomoću kojih je ostvaren uticaj na socijalni rad. Prema funkcionalističkim pogledima, socijalni rad kao dio društvenog sistema na devijantna ponašanja ne gleda izolovano, već kao posljedicu i ugrožavanje funkcionalnog sistema. Funkcionalistički uticaj ide na to da se proširi predmet socijalnog rada, odnosno da se socijalni rad ne bavi samo problem-pojedincem, već jednim dijelom uzrocima nastanka problema. Radi se na tome da se poboljša rad socijalnih radnika. Zahvaljujući strukturalno-

funkcionalističkim funkcionalističkim idejama dolazi se do pojave novih područja rada socijalnih radnika, proširuje se predmet i uvodi se model socijalnog rada sa grupom. Međutim, uloga i svrha socijalnih radnika ostaju iste - očuvanje socijalnog mira, podrška, zaštita ugroženih. Za osnivače ove teorije smatraju se Ogist Kont i Emil Dirkem. Pored navedenih treba pomenuti i Talkota Parsonsa i Roberta Metrona.

Meri Ričmond je jedna od utemeljivača profesije socijalnog rada. Ova autorka porodicu posmatra kao sistem koji je u interakciji sa drugim sistemima. Porodica svakako da nije zatvoren sistem, unutar nje postoji hijerarhija uticaja posebnih sistema i tako se stvara realnost u pristupu problema porodice i njenih članova. Samim tim, Ričmondova se prilikom zasnivanja socijalnog rada sa porodicom, koristila humanističkim naukama kao što je sociologija koja je tada bila pod dominantnim uticajem strukturalnog funkcionalizma. Kada je riječ o porodici, ona je sistem koji uspostavlja, egzistira, funkcionira i mijenja svoja različita društvena stanja, sve to u dodiru sa društvenim sistemima, koji se nalaze u njenom okruženju. Prema strukturalnom funkcionalizmu, porodica je sistem koji je zasnovan na ulogama, odnosima njenih članova, unutar koje je i koalicija, moć, hijerarhija, sukobi i promjena strukture. Kao funkcije porodice navode se reproduktivna, socijalizatorska, ekonomska, zaštitna, gdje djeluju podsistemi i tako opstaje kao cjelina. Granice između podistema moraju biti takve da nisu potpuno otvorene niti zatvorene. Pojava disfunkcije je rezultat poremećaja ravnoteže porodičnog sistema i neuspješne adaptacije na promjene (rađanje djeteta, polazak djeteta u školu), odnosno neuspješnog prilagođavanja porodice novim okolnostima.

U ovim polazištima systemske porodične terapije najbolje se izražava uticaj strukturalno-funkcionalističke i, dijelom, systemske terapije. Na osnovu strukturalnog funkcionalizma se razvila systemska porodična terapija. Systemska porodična terapija uključuje i intervencije kada su poremećeni odnosi ili funkcije porodice izazvani djelovanjem drugih sistema, sa kojima se dodiruje. Ova terapija vodi ka promjeni stila života, poznavanju i promjeni sistema vrijednosti članova porodice kao cjeline. Funkcionalno-strukturalni pristup je proširio mogućnost razumijevanja porodice, samim tim i promijenio mehanizam njegovog reagovanja na promjene (Milosavljević, 2003). Systemske teorije su nastale, kako u prirodnim, tako i u društvenim naukama, a sam sistem jeste cjelina sastavljena od međusobno povezanih djelova, koji omogućavaju međusobno nastajanje, postojanje i funkcionisanje cjeline, a primjer je globalno društvo. Parsons je osmislio sociološku teoriju sistema, a definiše ga kao strukturalnu cjelinu uloga i očekivanja. Četiri funkcionalna imperativa po kojima sistem opstaje je adaptacija, postizanje ciljeva, integracija i latentnost. Prema Gidensu, teorija

strukturacije jeste ta gdje se u središtu nalazi socijalna interakcija, a sam socijalni sistem se sastoji od akcija i odnosa. Isto tako, treba navesti to da se sistem sastoji od akcija i odnosa, koji pomoću četiri strukturalna principa utiče se na unutrašnju diferencijaciju socijalnih interakcija - alokacija, autorizacija, legitimacija, značajnosti. Društvo se kreće između društvene reprodukcije i transformacije. Pored globalnih opštih karakteristika društva, systemske teorije su bile usmjerene na proučavanje funkcionalnih djelova sistema društvenih institucija, kao sistema za sebe. Na ovaj način systemske teorije utiču na socijalni rad.

Osnovnu systemsku teoriju u socijalnom radu osmislili su Pinkas i Minahan, gdje se na život i socijalnu situaciju gleda kao na zavisnost od karaktera, razvijenosti i međuodnosa raznih sistema u njihovom okruženju. Skupovi sistema značajni za položaj i život ljudi su sledeći: neformalni (prirodni), formalni i društveni. Ovdje se, isto tako, govori o pomažućim sistemima sa aspekta potreba i problema pojedinca. Socijalni rad je tu da omogući kvalitetne veze između ljudi i različitih sistema, tako što će obavještavati potencijalne korisnike na društveno postojanje i način funkcionisanja nekih sistema, veza između zavisnih sistema ili uticati na promjenu politike sistema. Osnovni sistem socijalnog rada po Pikansu i Minahanu, su sledeći: sistem nosilac promjena (socijalni radnici i organizacije u kojima rade), klijentov sistem (ljudi, grupe, porodice), ciljni sistem (ljudi koji sistem, nosilac promjena pokušava da promijeni da bi ostvario svoje ciljeve) i akcioni sistemi (ljudi sa kojima sistem vrši promijene radi ostvarenja cilja). Odnosi socijalnih radnika sa ostalim učesnicima mogu biti saradnički, pregovarački, konfliktni. Socijalni radnici imaju i zadatak da posreduju između porodica i sistema, kao i da uspostavljaju njihove interakcije.

Predstavnici teorije socijalne mreže su Bulinger i Novak. Prema ovim autorima, socijalne mreže predstavljaju realne, empirijski opisivne odnose među pojedincima. Ljudi djeluju i žive u različitim među zavisnim interakcijama na osnovu kojih grade svoj status u mreži, jer svaki čovjek je svojom radnjom situiran u neke funkcionalne i strukturalne odnose, na koje djeluju svojim odrastanjem i razvojem. Dva procesa u interakciji koji stoje jedan naspram drugog su individualizacija i institucionalizacija. Socijalne mreže dijele se na primarne ili mikrosocijalne, sekundarne ili makrosocijalne, tercijalne ili mezosocijalne. Glavni cilj analize socijalnih mreža jeste sagledavanje situacije, potreba pojedinca i porodice u interakciji, koji se grade i nastaju u svakodnevnom životu. Ova analiza je veoma važna kada se radi o nalaženju rješenja problema koji izviru iz strukturalnih poremećaja (razvod braka) nefunkcionisanja i nepovezanosti socijalnih mreža. Predmet i praksa mrežnog socijalnog rada su umrežavanje socijalnih usluga, posredujući rad u cilju opšte dobrobiti, građansko angažovanje, osnaživanje, podrška u raznim vidovima samopomoći, razvoj dobrobiti

građanskog tipa itd. Doprinos teorije socijalnih mreža jeste u teorijsko-metodološkom smislu jer je mrežno savjetovanje koje za razliku od psihijatrijskih, psiholoških i drugih vidova savjetovanja takvo da podstiče socijalnu podršku i mobilise resurse podrške i daje pomoć okruženju čovjeka koji ima neki problem, pomaže i pri prevazilaženju smetnje.

Životni model izvire iz sistemskih perspektiva. U ovom modelu pojedinac se posmatra kroz njegov međuodnos sa okruženjem i uzajamnom prilagođavanju, a autori ovog modela su Germajn i Giterman. Socijalni rad, prema životnom modelu, treba da omogućava efikasnije prilagođavanje ljudi, te da utiče na okruženje tako da se transakcije lakše odvijaju. Recipročno prilagođavanje jeste to da se ide ka mijenjanju ljudi kroz podršku u prelaznim životnim fazama (rađanje djeteta, polazak u školu, pubertet, udaja, ženidba, razvod braka i sl.) i socijalni radnik pomaže da se pređu životne prepreke. Socijalni radnik, pored ove, ima i tri bitne uloge: omogućavanje, učenje, olakšavanje. Socijalni radnik pri pomoći da se prevaziđe problem korisnika mora da bude orijentisan i na okolnosti, okruženje, socijalne, ekonomske strukture. Socijalno okruženje jesu socijalne i druge ustanove u kojima birokratska vlast (otvorena, nerazumna) dovodi do nemogućnosti ili neadekvatnog reagovanja na probleme korisnika, a ovdje je uloga socijalnog radnika usmjerena na prevazilaženje problema u transakciji. Socijalni radnik baveći se životnim problemima, poremećajima pojedinca prolazi kroz tri opšte faze: početna, središnja i završna. Germajn i Giterman razlikuje sledeće faze socijalnog rada: procenjivanje problema, prikupljanje podataka o korisniku i okruženju, uspostavljanje početnih koraka sa korisnicima, porodicama, ustanovama i drugim sistemima od značaja za životni problem, pregovaranje oko uzajamnih organizacija socijalnog rada, korisnika i drugih subjekata i sistema, obrazovanje akcionih sistema, održavanje i koordinaciju akcionih sistema i okončanje aktivnosti, uključujući i evaluaciju efekata promjena (Milosavljević, 2003).

Porodičnoj terapiji i njenoj pojavi (polovinom XX vijeka) prethodio je veliki pokret za bračno savjetovanje, koje je uticalo na izmjenu odnosa terapeut – klijent i na saradnju između stručnjaka različitih profila u koje spadaju ljekari, psiholozi, psihijatri, socijalni radnici i pravnici. Tako nastaje novi pokret bračne, a samim tim porodične terapije. Ide se prema tome da se fokus sa pojedinca pomjeri na porodicu. Ovaj novi pristup podrazumijeva da problem nije u “bolesnom“ članu porodice, već u kompletnom porodičnom sistemu.

Za bitne predstavnike porodične terapije se smatraju N. Ekerman, D. Jackson, J. Harley i Virginija Satir. Ova terapija sve veći broj pristalica dobija posljednjih decenija prošlog vijeka. Polazište ovog tretmana jeste jedna od ključnih ljudskih potreba, potreba ljudi za pripadanjem. Kao dijagnostički postupak koriste se intervjui sa cijelom porodicom,

upitnici, skale za procjenu porodičnog funkcionisanja, utvrđuje se veza između aktuelnog značaja problema i prošlosti. Porodična terapija je terapija koja se provodi pomoću verbalne komunikacije, mada je u ovoj terapiji i ćutnja vid komunikacije. Fokus je usmjeren ka sintagmama, sematici, pragmatici. Nosilac sistema je ključan u poremećenom porodičnom sistemu, ali on se posmatra kao cjelina. Ciljevi i tehnike ove terapije su eskaliranje stresa, mjerenje obrazaca, davanje paradoksalnih intervencija, pojačanje komunikacije, kvalitetniji način interakcije u porodici (Vidanović, 2008). Postizanjem ovih ciljeva uspostavlja se bolja klima unutar porodičnog sistema. “Kraj terapije podrazumijeva poboljšanje funkcionisanja cele porodice, kao i razvoj i sazrijevanje njenih članova koji će sa većim kapacitetom da se pripreme za prevazilaženje novih faza u životnom ciklusu“ (Vidanović, 2008: 105). Prema istom autoru, osnovne tehnike koje se koriste u porodičnoj terapiji su spontanost, pridruživanje, cirkulantnost, planiranje, tehnike promjena, fokus i pozitivna konotacija.

Postoje brojni pristupi porodici koji su bazirani na opštoj sistemskoj teoriji. Među autorima koji su zaslužni za razvoj pojedinih pristupa su Alfred Adler (porodična terapija) i Karl Vitaker (iskustvena porodična terapija).

Adlerova porodična terapija se temelji na sledećim pretpostavkama: da su djeca i roditelji zarobljenici ponavljajućih negativnih interakcija, koje su zasnovane na pogrešnim ciljevima; vladaju negativni interakcijski obrasci, koji se provlače kroz naše nasljeđe; teškoće jedne porodice zajedničke su svim drugim porodicama u zajednici. Bitno polazište Adlerove teorije i terapije jeste da roditelji treba da su vođe porodica, jer su iskusniji i stariji, ali često je situacija drugačija, pa se dešava da su djeca ta koja manipulišu roditeljima. Porodična atmosfera je klima koja vlada u porodici, jer je ona sistem i svaki član djeluje na njenu klimu. Porodična konstelacija je sastav djece i roditelja, pa čak i šire porodice. Djeca su veoma značajan faktor porodične konstelacije. Životni ciljevi se tiču razvoja životnih stilova, a trenutni ciljevi se odnose na svakodnevni život. Cilj terapije je da roditelji budu ti koji vode porodicu i da vide kada gube tu ulogu. Tehnike koje se koriste su sledeće: „otvoreni forum“, opis teškoća i prepoznavanje ciljeva, opis iz običajnog dana iz porodičnog života, razgovor sa dijetetom i otkrivanje ciljeva i savjetovanje otvorenog tipa.

Iskustvena porodična terapija Karla Vitakera je terapija unutar koje vladaju pojmovi: subjektivno žarište i bez-teorijski stav. Ciljevi ove terapije su da se razotkriju lažni obrasci odnosa i da se pronađe novi stil života. Članovi treba da budu ono što jesu i ide sa ka tome da se poveća svijest članova o njihovom unutrašnjem potencijalu, a samim tim i uspostavljaju se i utvrđuju kvalitetni i realni porodični odnosi, jača dimenzija osjećaja spontanosti, kreativnosti, sposobnosti igranja. Terapeut ne savjetuje, nego on, zajedno sa porodicom,

stvara novu klimu u kojoj se mogu mijenjati porodični odnosi. Tri faze ove terapije su: sporazum terapeuta i porodice, učestvovanje i razrješenje. Tehnike nisu bitne, fokus je bavljenje porodicom (Petrović, 2015, prema Corey, 2004). Primjena ovih terapija potrebna je u situacijama kada dolazi do disfunkcionisanja porodice, ili kada neko od njenih članova ima problem, čije uzroke, ali i način rješavanja treba tražiti unutar porodičnog konteksta. Samim tim, korisne su kada su porodica ili brak u krizi, te se pomoću njih razrješavaju krizne situacije.

Budući da je tema ovog rada, medijacija kao prevencija brakorazvoda u Centru za socijalni rad Banja Luka, polazište jeste da razvod braka podrazumijeva raspad porodice kao sistema. Zbog toga su ove teorije bitne. One objašnjavaju kako očuvati porodicu i strukturu porodičnog sistema. Takođe, pomoću ovih teorija se objašnjava, da kada dođe do raspada strukturalnog sistema (razvoda braka) i prestanka funkcionisanja porodice, kako da socijalni rad pomogne osobama (supružnicima, djeci) koji se nalaze unutar sistema, koji se razvodi da se adaptiraju na novu životnu situaciju i kako da ostvare nove socijalne mreže u kojima će nastaviti da normalno funkcionišu.

1.2. Teorijsko razumijevanje psihološke krize i razvod braka kao nerazvojna kriza

Stresni događaji, koji su sve učestaliji, obično iniciraju promjene unutar porodice. Međutim, kada se dovede u pitanje održanje postojećeg porodičnog sistema, tu je već riječ o krizi (Milić: 2001). “Krizu se obično definiše kao poremećaj postojećeg stanja, preokret, obrt, nastajanje presudnog trenutka, što izaziva dezorganizaciju tokom koje osoba pokušava da pronađe načine da uspostavi prethodnu ravnotežu“ (Vidanović, 2008: 118). Kaplan je definisao krizu na sledeći način: to je kratkotrajna psihička pometnja koja se događa osobama koje se bore se životnim problemima, koji u tom trenutku prevazilaze njihove kapacitete da ih riješe.

Kada se određuje pojam krize dva su pristupa: medicinsko–klinički i individualno–razvojni. Njeni uzroci mogu biti: prirodni, biološki i socijalni (Petrović, 2015). Isto tako, treba naglasiti da kriza nije bolest. Socijalni rad zauzima značajno mjesto u vezi sagledavanja, ublažavanja i prevazilaženja krize u različitim razvojnim periodima pojedinca, grupe ili porodica. Kriza je okosnica preventivnog socijalnog rada. Karakteristike krize su te da je ona ograničen gubitak ravnoteže. Sama od sebe nije patološko stanje, njenoj pojavi uvijek prethodi neki događaj.

Prema načinu nastanka psihološke krize mogu biti razvojne i nerazvojne (akcidentne), a s obzirom na subjekte kojima se dešava kriza, mogu biti individualne i porodične. Razvojna kriza se dešava svim osobama u nekoj fazi razvoja. Ona je sastavni dio normalnog razvoja i sazrijevanja ličnosti. Rezultat je privremenog nesklada između mogućnosti pojedinca da (ne)odgovori na postavljeni zadatak koji postavlja sredina. Pored pomenute, stoji i nerazvojna kriza (slučajna) koja nastaje iznenadnim životnim događajem, promjenom u spoljašnjoj realnosti i pojedinac ne može da adekvatno odreaguje na nju, jer je ona van njegove svakodnevnice rutine (Petrović, 2015).

Individualna kriza prezentuje se često kao simptom krize porodice ili neke druge socijalne grupe. Tada je pojedinac nosilac simptomatologije krize grupe. Prema Kaplanu, četiri su faze u razvoju krize. Kada je prijetnja usmjerena ka baznim potrebama pojedinca, on reaguje na sebi svojstven način. Ukoliko klasični način rješavanja problema ne daje uspjeh, javlja se u najmanju ruku osjećaj bespomoćnosti, anksioznosti ili napetosti. Nastavljanje neuspjeha u rješavanju problema, dovodi do privremenog odgađanja problema. Dalji neuspjeh u istom slučaju vodi ka daljem rastu tenzija, pojave straha, depresije, tačnije do neurotične dekompenzacije. Osoba u krizi se ponaša krajnje kruto, nema spontanosti u ponašanju, tako pokušava da održi bilo kakvu ravnotežu, često plače, ima poremećen san, apetit. Veoma je važno vremensko trajanje manifestacije krize (traumatske neuroze, psihogene psihoze). Kaplan ističe da one mogu da budu smještene u vremenski period koji traje od četiri do šest sedmica, jer različita afektivna stanja u krizi kao što su anksioznost, depresivnost imaju različit intenzitet u različitim periodima trajanja krize.

U prvoj fazi krize, osoba je preplavljena osjećajem bespomoćnosti, kasnije dolazi do neuspjeha i potištenosti. Elementi sklopa krize su: stresno zbivanje, percepcija stresa, kritičan poremećaj ravnoteže, faza rješavanja (Milić, 2001). "Fokus socijalnog rada u ovom postupku obuhvata tretman širokog raspona fenomena poremećene ravnoteže koja se odražava na bio-psiho-probleme vezane za poremećene forme komunikacije, razvijenu mrežu uloga i neusklađene vrednosne orijentacija" (Vidanović, 2008: 126). Osnovni cilj ovog pristupa je aktivni uticaj tokom perioda krize i zadatak je da ublaži neposredni potres iz razarajućih stresnih zbivanja, da pomogne onima koji su direktno ili indirektno uključeni u zbivanja i da razviju sposobnosti otpornosti uticaja stresa. Ovaj se postupak se naziva pristup, jer nije terapije (Vidanović, 2008). Međutim, treba istaći da kriza ima svoju prelomnu tačku, od koje zavisi oporavak ili vraćanje u prvobitno stanje ravnoteže, sve to ali nikako ne u stanje u kojoj se nalazila porodica, ide ka slomu ili njenom nestanku kao grupe (Milić, 2001).

Pored navedenog treba uzeti u obzir tri osnovne dimenzije događaja koji utiču na mogućnost pojave krize, a one su objektivne karakteristike događaja, subjektivni doživljaj i dimenzije efekta. Pored dimenzija događaja, stoje i faze krize: faza imobilizacije, faza reakcije, faza sumnje, faza traganja za smislom, faza integracije i njen krajnji cilj je povratak ravnoteže i shvatanja onog što je vezano za krizu. Rezilijentnost je sposobnost povratka osobe u prvobitno stanje, a sposobnost prevladavanja krize zavisi od otpornosti ličnosti i njenog socijalnog okruženja (Petrović, 2015).

U socijalnom radu glavni pristup treba da bude to da pruži aktivni pozitivni uticaj tokom krize, a zadaci su sljedeći: ublažavanje stresnih zbivanja i da se pomogne osobama (koji se nalaze da li direktno ili indirektno) i razvije otpornost prema stresu. Ovaj pristup nije terapija u klasičnom smislu. Pomoć socijalnog radnika pri poremećaju ravnoteže i načinu da se riješi problem je sledeća: brza vremenska intervencija, vremenski limitirana intervencija, korišćenje grupnog rada pri rješavanju problema. Kada se radi o porodici četiri su faze rada: ispitivanje, ispitivanje odnosa porodice u krizi i preispitivanje poduzetog (Vidanović, 2008). Kriza jeste teškoća, mada, isto tako, ona može biti izlaz iz trenutnog nepoželjnog stanja. "Suočavanje sa krizom provocira, rastresa i testira postojeći sklop snaga, pa prema tome dovodi do sloma ili pronalaženja boljih načina funkcionisanja" (Vidanović, 2008: 129).

Faze razvoja partnerskih relacija se svrstavaju u jedan poseban sistem, koji svakako da nije trajan i uvijek stabilan. Sastoji se iz dinamičkih intervencija. Ellyn Bader i Peter, T. Pearson govore o sledećim fazama razvoja partnerskih relacija unutar kojih su moguće razvojne krize. Prvi je stadijum simbioze (luda zaljubljenost), stadijum diferencijacije (gdje je prisutno objektivnije opažanje partnerskog odnosa), zatim stadijum prakse (veća udaljenost od partnera, prisutna je veća aktivnost ka realizaciji sopstvenog identiteta), stadijum približavanja (pregovaranje i uspostavljanje ravnoteže između "ja" i "mi"), stadijum međuzavisnosti (partneri se dobro poznaju, samim tim naučili su kako da se nose sa konfliktom). Razumijevanje partnerskih, razvojnih kriza u ovim odnosima svakako je bitno za razumijevanje funkcionisanja porodice kao šireg sistema. Partnerske krize se mogu negativno odraziti na porodični sistem, na njegov opstanak i razvoj djece (ako su stečena). Vrlo česta pojava je to da partneri ne prevaziđu neku od kriza iz pomenutih stadijuma i da ne dožive one koje dolaze kasnije (Petrović, 2015).

Brak je vrsta partnerskih odnosa zakonski regulisana i od društva prihvaćena zajednica dvoje odraslih ljudi da pristupe seksualnom činu radi rađanja potomstva. Podrazumijeva se da je doživotna zajednica partnera. Najstarija je univerzalna ustanova u ljudskoj zajednici i kulturi. U toku svog istorijskog razvoja brak je zadobio različite oblike i mogu se svesti na

poligamni (grupni) i monogamni. Poligamni brak je ženidba više bračnih parova. Njegova dva osnovna oblika su poligini i poliandrični. Poligini je brak muškaraca sa više žena. Dok je poliandrični brak, brak žena sa više muškaraca. U svojim počecima grupni brak je bio endogamnog karaktera (brak krvnih srodnika). Kasnije on zadobija oblik egzogamnog karaktera (brak lica koja nisu u krvničkom srodstvu). Monogamni ili brak parova, jednog muškarca i žene jeste najrasprostranjeniji oblik postojanja bračne veze kako u primitivnim, tako i u savremenim društvima. Teoretičari smatraju da je matrijarhat prvi oblik ljudske zajednice. Patrijarhat ne predstavlja ništa drugo nego apsolutnu dominaciju „očinskog prava“. Patrijarhalna civilizacija je stvorila dominaciju muškarca nad ženom (Kovačević, 2003). Sa sociološke strane posmatran, brak je “društvena institucija čiji je eksplicitni zadatak da se stvara i kontroliše seksualno ponašanje odraslih članova, a u cilju uređene reprodukcije društvene zajednice“ (Milić, 2001: 114). Brak kao proces podrazumijeva zabavljanje, čin vjeridbe, sklapanje braka, bračni život i post-bračni život. Brak kao institucija ima sledeće uloge: reproduktivnu, vaspitnu, obrazovnu, zaštitnu, zdravstvenu i sl.

Na razvod braka kao nerazvojnu krizu se gleda kao na nedovoljnu uravnoteženost partnera, koja može da postoji i još prije braka u periodu djetinjstva, adolescencije i manifestuje se kao posljedica nemogućnosti rješavanja emocionalnih kriza i konflikata. Kao uzroci razvoda mogu se navesti: ekonomski (fizičko i prostorno odvajanje), socijalni i psihološki. Razvod braka se može definisati kao emocionalni, materijalni gubitak, gubitak statusa, doma i u neku ruku grubo rečeno gubitak dijeteta. Najosjetljiviji čovjekov odnos je partnerski odnos. Sa psihološke strane gledano, svaki prekid odnosa je stresan (Petrović, 2015). Razumljivo je da je tako, jer se radi o emocijama ili osjećanjima koja se definišu kao “posebna stanja uzbuđenja organizma izazvana nekim spoljašnjim ili unutrašnjim značajnim (emociogenim) događajem, koja se ispoljavaju preko specifičnog subjektivnog doživljaja, posebnih oblika ponašanja tipičnih za datu emociju i karakterističnih fizioloških promjena u organizma“ (Kasagić, Čabarkapa, 2002 : 192). Pri takvom gubitku, kao što je razvod braka, većina partnera doživljava lični poraz i pri takvom stanju osjeća bijes, ljutnju, paničan strah, užas, veliku žalost. Osoba je pogođena afektima i dolazi do smanjenja svjesnog reagovanja na date situacije koje nosi svakodnevice. Razvod braka nije jednostavan i kratkotrajan proces, prate ga teška osjećanja. Potrebna je psihosocijalna podrška i psihičko i socijalno prilagođavanje novim modelima života (Petrović, 2015). Razvod braka se usko veže sa raspadom porodice i porodičnim slomom koji prati rasturanje porodičnog sistema. Treba imati u vidu da, pored svega navedenog, razvod braka ne mora da ostavlja negativne posljedice na

djecu i na njihov psihički razvoj i da za djecu to treba bude što bezbolniji proces, ako je već nemoguće spriječiti da kroz njega prođu.

Faze razvoda braka su: pred-razvodna faza, razvodna faza i poslije-razvodna faza. Prva faza je stanje očaja, nevjerice, bijesa, rušenja iluzija, druga faza je sama zakonska procedura (ekonomski, društveni, religijski razvod), treća faza je resinteza ličnog identiteta. Pored ovih faza treba spomenuti i individualno saznanje o potrebi razvoda, porodično metastaziranje, sistemsku reprodukciju i redefinisiranje porodice. Razvod braka počiva na partnerskom dogovoru ili saglasnosti koju potvrđuje država u cilju zaštite onima kojima je potrebna (Milić, 2001). Faktori koji utiču na dužinu trajanja razvoda braka su: dužina trajanja braka, dužina trajanja krize u braku, razlozi razvoda, godine bračnih partnera, uzrast djece, reakcija okoline, ekonomske ili socijalne okolnosti u kojima se razvod odvija (Petrović: 2015).

Najuže međusobno prožete pojave su porodica i brak, jer kada se priča o prvoj ili drugoj pojavi uvijek se misli na obje. Međutim, njihove granice su veoma jasne. Ova dva pojma predstavljaju socijalni prostor gdje polovi međusobno razmjenjuju kontakte. Porodica je osnovna ćelija društva. Veoma važno za porodicu je da brak bude stabilan i čvrst. Iz braka nastaje porodica. Brak je institucija na kojoj počiva porodica. Polazna je tačka porodice i društvena ustanova, veza muškarca i žene, regulisana odrađenim društvenim normama i pravilima. U porodici svaki čovjek sprovodi svoje najintimnije i najličnije osobine. Da bi se definisao kompleksan pojam kao što je porodica, treba krenuti od same riječi, koja se koristi masovno tek u modernoj eri i ona implicira grupu koja nastaje rađanjem. Sama riječ „po – rod“ to govori. Srodnička je grupa (Kovačević: 2003). “Porodica kao organsko jedinjenje je prije i iznad pojedinca i kao takva predstavlja čuvara društvenih tradicija i vrijednosti“ (Milić, 2001:23). U njoj vlada lični odnos, gdje se zadovoljavaju lične potrebe članova porodice. Istorijski tipovi porodice su: totemski klan koje se zasniva na vjerovanju o zajedničkom porijeklu svih pripadnika. Vlada režim grupnog braka, potomstvo se određuje po majčinskoj liniji (matrijarhat). Zatim velika porodica koja okuplja nekoliko generacija u svoje okvire, potomstvo se određuje sa obe roditeljske linije i individualna (konjugativna) porodica koja je vid čvrste ili labave veze muškarca i žene (Turjačanin, 1994). Porodica je institucija društva koja je stara koliko i ljudski rod. Društvena je grupa koja u svom sastavu ima muža (oca), ženu (majku) i djecu. Danas se ova grupa najčešće naziva individualna ili nuklearna društvena grupa. Ona u svom razvoju prolazi kroz tri faze u periodu između 1500. i 1800. godine: život u malom domaćinstvu, čvrsto povezana srodničkim vezama; porodica nije središte emocionalne zavisnosti, ljudi ne traže emocionalnu zavisnost. Seks je potreba za rađanje

djece, ne za uživanjem. Autoritarna je institucija bez emocija i lako se raspadala. Druga faza nuklearne porodice jesteda je osnovna porodica više odvojena od šire rodbinske i lokalne zajednice. Prisutna je važnost bračne i roditeljske ljubavi, oblikuje se autoritarna moć oca. Treća faza je i danas poznata i oblikovana je emocionalnim vezama svojih članova, pojavljuje se osjećaj individualizma, lični je izbor ulaženje u bračnu zajednicu (Kovačević, 2003). Porodica pod nazivom individualna ili nuklearna definiše se kao “društvena zajednica ili grupa zasnovana na braku i odnosima srodstva; društvena grupa koju karakteriše zajedničko prebivanje, ekonomska saradnja i razmnožavanje; osnovna socijalna institucija i ćelija društva; primarna društvena grupa“ (Kovačević: 2003, 203). Složena je struktura i istorijski je promjenljiva socijalna grupa.

Sa strukturalnog stanovišta posmatrano, moderna porodica se temelji na privatnosti načina života njenih članova i sama je centar te privatnosti, a privatna svojina i privatno preduzetništvo jeste njena materijalna podloga. Veoma značajna crta jeste porodična intima. Ona je značajna za supružnike, kao i za odnose na relaciji roditelj – dijete, jer kada ona nestaje, nestaje i porodica. Porodica treba da bude institucija gdje se odvija proces socijalizacije, vaspitanja i obrazovanja djece (Milić, 2001). Pored ovih funkcija porodice kao primarne društvene grupe, značajno je spomenuti i biološko-psihološku, političku, socijalnu, ekonomsku i zaštitnu funkciju. Značaj porodice je taj da ona osigurava opstanak svojih članova i izgrađuje osnovne osobine čovjeka, stvara zajednicu emocionalnih odnosa njenih članova, razvija lični identitet i psihički integritet. Porodica je organizacioni centar individualnog društvenog života svakog pojedinca, gdje se emocije, osjećanja, mišljenja i ponašanja oblikuju od samog djetinjstva. Društvena svrha porodice jeste obezbjeđenje materijalnih potreba, izgrađuje složeni sistem i splet porodičnih odnosa. Pored navedenih, ona određuje oblike individualnog društvenog ponašanja, osjećanja, emocionalnih stavova i aktivnosti koji će se kasnije u životu ličnosti događati. Rezultat su osnovnog uticaja porodice. Temeljna funkcija porodice jeste stabilizacija odrasle ličnosti. Funkcionalistički orijentisani teoretičari najčešće govore o pozitivnim funkcijama porodice. Ima i onih teoretičara funkcionalizma koji govore i o negativnim funkcijama, disfunkcijama porodice. Ovdje se misli na to da porodica stvara “emocionalno poremećeno dijete“, jer svoje napetosti, nezadovoljstva, razočarenje, frustracije, tenzije i sukobe roditelji najčešće projiciraju na dijete, stvarajući od njega „žrtveno jagnje“. Taj proces je u suštini disfunkcionalan, jer od djeteta stvara emocionalno poremećenu osobu. Normalna pojava je da takvo dijete ne može normalno da funkcioniše u školi, životu i svojoj sredini. Prebacivanje krivice roditelja na dijete jeste proces oslobađanja roditelja od sopstvene napetosti i ovaj postupa se posmatra

kao "proces socijalizacije ličnosti" koja im omogućava da igraju „uspješnu ulogu“ u društvu. Za funkcionalističko shvatanje porodica je funkcionalna i za članove i za društvo, ili samo za društvo, a ne za njegove članove. Oni ističu pozitivna svojstva porodice i idealizuje se porodični život što se smatra konzervativni shvatanjem. Kada porodicu posmatramo sa socijalnog stanovišta ona je centar svakidašnjeg okupljanja i organizovanja pojedinca. Svakako, treba naglasiti da je značajna društvena grupa gdje se provodi postupak socijalizacije individua. Preko porodice se oblikuje karakter individua, stiče se normativa svijest koja individualne želje podudara i usklađuje sa potrebama i interesima društvenih grupa. Na ovaj način se stvara društveni karakter (Kovačević, 2003). Društveni karakter „teoretičari podrazumijevaju medijatora povezivanja i usklađivanja individualnih nagona za društvenom nužnošću“ (Kovačević, 2003: 211). Patrijarhalna dominacija oca u porodici je moguća samo gdje dominiraju disciplina i vlast uopšte. U porodici se uče uloge kao što su pokornost, poslušnost, apsolutnost poštovanja autoriteta. Sve navedene uloge uče se da bi koristile kasnijem ponašanju u društvu. Tako se kroz porodicu i njeno cjelokupno vaspitanje i obrazovanje usvaja konformistički model vrijednosti (Kovačević, 2003). Konformizam je "voljena imitacija prevladajućeg načina akcija; instinkt potčinjavanja; samopoštovanje" i "poslušnost"; "bjekstvo od slobode" (Kovačević: 2003, 212). Jedino tako se od pojedinca može očekivati da će se kasnije u životu ponašati onako kako se od njega očekuje – da poštuje postojeći poredak i njegove vrijednosti. Isto tako, podjela uloga unutar porodice je jako bitna. Proces imitacije i identifikacije može da utiče patogeno ili zdravo na strukturisanje djetetove ličnosti.

Na osnovu navedenog radi se klasifikacija triju vrsta porodice: porodice neuroze straha (porodica koja ima svoj sopstveni obred, gdje se svi članovi moraju prikloniti), paranoidna porodica (porodične ideje i shvatanja služe odbrani od konflikata) i histerična porodica (u okviru koje jedna središnja histerična ličnost oblikuje histeričnost porodice).

Pored osnovne ili nuklearne porodice, treba navesti i alternative braka i porodice: komuna ili zajednica, kohabitacija, porodice homoseksualaca i lezbejki i život izvan braka i porodice (Kovačević: 2003). Interpersonalna dinamika porodičnih odnosa podrazumijeva razumijevanje klime unutar sistema. Svaka porodica treba da je organizovana, jedino tako može da funkcioniše ispravno. Nasuprot tome se javlja dezorganizacija koja vodi ka vanbračnim vezama ili nepotpunosti porodice u vidu udovištva, napuštanja porodice od strane jednog supružnika i razvoda (Milić, 2001).

Faze životnog ciklusa porodice i potencijalne krize su sledeće: faza mladalačke samostalnosti, zasnivanje porodice i ulazak u brak, porodica sa malom djecom, porodica sa

dijetetom školskog uzrasta, porodica sa adolescentom, porodica u fazi kada djeca odlaze i započinju samostalni život i porodica u ostarjeloj životnoj dobi.

Životni ciklus porodice su promjenljive faze porodičnog sistema. Polazi se od nuklearne porodice koja je zajednica roditelja i djece. Funkcionisanje porodičnog sistema podrazumijeva sagledavanje cijele porodice, koja kao sistem raste, razvija se i funkcioniše u društvu. Porodični sistem ima strukturu i hijerarhiju, rigidnim i jasnim granicama komunicira sa vanjskim sistemima. Porodična grupacija je u obliku alijansi i koalicija. Tri vrste zadataka porodice su: pružanja podrške, ljubavi i razumijevanja za svoje članove, zatim razvojni zadaci u vidu davanja podrške u individualnom i porodičnom životnom ciklusu (formiranje braka, prva trudnoća i sl.) i treći zadatak u neočekivanim životnim situacijama (bolest, smrt, razvod) reagovanje porodice da u navedenim situacijama pruži podršku i da se uspješno prevlada nastalo stanja (Petrović, 2015).

1.3. Teorijsko razumijevanje porodične medijacije

Termin medijacije potiče od latinske riječi “medijare“ što znači stajati u sredini, posredovati. Polazeći od samog termina i njegovog značenja, medijacija je specifičan vid posredovanja, treće neutralne strane koja olakšava sukobljenim stranama da pronađu što bolja rješenja, međutim ona ih ne nudi. Medijacija nije pomirenje, mada može da bude. Isto tako treba naglasiti da nije arbitraža, ni facilitacija, ali ni suđenje (Petrović, 2015). Medijacijom se pomaže stranama u sukobu da unaprijede komunikaciju, razviju jednakost tokom procesa posredovanja i ide se ka tome da se sukobljenim stranama omogući do što boljeg rješenja.

U našoj zemlji se veoma malo zna o medijaciji, kao i o njenoj korisnosti i prednostima. Odgovor na pitanje šta je medijacija, najbolje daje priča o dvije djevojčice koje su se posvađale oko jedne narandže (Peurača, Teršelič, 2004). Na donošenje odluke kome dati narandžu, veliki uticaj ima lično iskustvo o tome šta je pravedno i prikladno. Ako se želi izbjeći situacija da jedna djevojčica bude ta koja dobija, a da druga gubi, voćku treba prerezati i da svaka od djevojčica dobije jednak dio. Da li je moguće takvo kompromisno rješenje? Međutim, na pitanje zašto žele narandžu - jedna bi rekla da napravi kolač, dok bi drugoj trebala da napravi sok. Iz priloženog se vidi da polovica narandže nije dovoljna za njih dvije, a to se ne može znati dok se ne ispitaju potrebe i interesi koji leže iza njihovih zahtjeva.

Koliko se tek kompleksnih problema riješi oslanjajući se na vlastitu procjenu o tome šta je dobro, pravedno ili korisno. Ne postavljajući pitanje stranama u sukobu zašto im je to važno, šta je uzrok snažnih emocija, vrši se etiketiranje u smislu da su te osobe glupe,

tvrdoglave ili frustrirane. Nepristrasnost je prisutna ako je narandža raspolovljena, a ne data jednoj ili drugoj djevojčici. Ovako se pristupa pri rješavanju kompleksnih problema ili sukoba. Jedan takav primjer mogu dati roditelji koji su u procesu razvoda braka, koji međusobno ne komuniciraju, ne razgovaraju, svako za sebe lobira i smatra da je u pravu. Svakako da odluke ne donose njih dvoje, već treća, neutralna osoba koja je sagledala šta je dobro, pravedno i korisno u njihovom slučaju. Ovo je izlaz za obje strane koje se ne mogu dogovoriti, pa odluku donosi stranac. Radi se o veoma stresnom, bolnom postupku za strane koje su u sporu, a medijator (treća osoba) im pomaže da ostanu usredotočene na problem. Pored navedenog, medijator radi na tome da smanji tenzije i pri razmatranju i izboru najoptimalnijeg (Peurača, Teršelič, 2004).

Definicija medijacije prema Kruku jeste da je ona saradnički proces rješavanja sukoba gdje dvjema ili više strana u sukobu pomaže treća neutralna osoba, koja ih istovremeno osnažuje da dobrovoljno postignu obostrano prihvatljiv sporazum o pitanjima u sporu (Kruk, 1997). Medijacija je potrebna kada jedna ili više strana negira odgovornost za nastali sukob, kada jedna strane ne može da sasluša bez da prekida suprotnu, ili kada se manipuliše sa tim što sagovornik kaže. U prisutnosti korišćenja droge ili alkohola od strane učesnika, u odnosima gdje je prisutne svejesne zloupotrebe, velika asimetrija između sukobljenih strana i slično su situacije teške i potencijalno opasne za medijaciju (Džamonja, Ignjatić i Žegarac, 2006).

U medijacijskom procesu stranke same dolaze do rješenja, uvažavaju se njihova mišljenja i vrijednosti. Brza je i efikasna. Informacije koje su iznesene u postupku su povjerljive. Tokom ovog procesa treba da se izbjegava preveliko detaljisanje, hiperemotivnost, hiperracionalnost, pretjerane apstrakcije, pravljenja čestih digresija itd. Poželjna je personalizacija sebe i druge osobe, stvaranje komunikacijske veze, aktivan dijalog, razmišljanje o osjećanjima, pripadanju, njegovanje zdrave komunikacije, korišćenje zdravih dijaloških iskustava, poštovanje razlika.

Medijacijski proces ima svoj uvodni dio, središnji i zaključni dio. U uvodnom dijelu navedeni proces obuhvata određivanje glavnih problema, određivanje svih strana u sukobu, određivanje uloge medijatora, izbor tima, priprema medijacije, kontaktiranje svih strana u sukobu i uvodnu analizu sukoba. U središnjem dijelu se definišu problemi. Doznaju se pozicije svih strana, a potom se kreće od pozicija ka interesima i potrebama svih strana. Potom se traže i biraju sve moguće opcije. U završnom dijelu se postiže dogovor, sklapa ugovor i primjenjuje dogovoreno, istovremeno prateći provedbu (Paurača, Tešelić: 2004). Pozicije, interesi i potrebe stranaka su središte svakog medijacijskog procesa. Centralnu

poziciju u postupku medijacije imaju stranke. Medijacija može biti formalna i neformalna. Razlike između ovih dviju vrsta medijacije definišaće se na sledeći način. Neformalna medijacija je tip medijacije, koju sprovode pripadnici mnogih profesija u svom redovnom poslu. Fleksibilana je i nema jasno definisan početak i kraj, niti je to slučaj sa ulogama i pravilima. Improvizovana je. U neformalnoj medijaciji medijator je povezan sa barem jednom strankom u sukobu i ima lični interes, prisutna je moć donošenja odluka, spontan je proces. Formalna medijacija se razlikuje po tome što je , termin unaprijed dogovoren, medijator je nezavisan, udaljen od obje strane u sukobu, nema ličnog interesa. Medijator ne donosi odluke i postižu se kompleksni dogovori. Prije početka procesa, medijator pojašnjava uloge i komunikacijska pravila. Najčešća primjena medijacije jeste u bračnim i porodičnim sporovima. Međutim, problem je taj što medijacija nije dovoljno ispitana i nije zeživjela na našim prostorima. Čak i naučna javnost malo zna o njoj. Potrebno je da se promoviše i predstavi našoj naučnoj javnosti. Nakon boljeg upoznavanja medijacije, njenih prednosti i efikasnosti, ova vrsta posredovanja bi bila više zastupljena i korištena.

Medijator ili pregovarač treba da je obrazovana osoba koja posreduje između stranaka. Pored svojih obrazovnih sposobnosti posjeduje i razvija toplinu, brigu za ljude, empatiju, prihvatanje, iskrenost, poštovanje, doslijednost i objektivnost. Pored navedenih poželjne su i osobine: mudrost, etičnost, duhovnost, inteligencija, analitičnost, jasnost. Medijator je neutralna, profesionalna i nepristrasna osoba koja stvara pozitivnu atmosferu i pozitivne dvosmjerne komunikacije tokom procesa, sve u cilju da strane lakše dođu do rješenja. Isto tako, treba istaći da ne donosi odluke kako će spor biti riješen. Medijator treba da pomoću komunikacijskih vještina podstakne sukobljene strane da sarađuju. On pažljivo sluša, prosuđuje, interpretira, parafrazira, sažima, preoblikuje, postavlja pitanja i usmjerava stranke ka ključnim pitanjima spora. Zadaci koje medijator ima tokom ovog postupka su sledeći: edukuje sukobljene strane o ulogama, ciljevima i načinima rada. Od strana traži predanost procesu, stvara sigurno okruženje za njih, osnažuje ih, brine o ravnopravnosti svih uključenih u sporu, usmjerava strane u sukobu na budućnost, uspostavlja i održava strukturu medijacijskog procesa, razmatra rješenja koja na sto donesu stranke. Odgovornost medijatora tokom medijacijskog procesa su te da oni mogu samo da otvore vrata sukobljenim stranama (Petrović, 2015). Kada je riječ o etici u procesu medijacije gdje se vrši posredovanje treće neutralne osobe između dvije sukobljene strane, medijator je taj koji vodi proces i jako je bitno da on shvati svoju ulogu, kao i smjernice medijacije, kao i to da ih objasni klijentima. Etika medijatora treba da posjeduje sledeće stavke: situacije u koje uključuju povjerljivost, neutralnost, neravnoteža moći. Kada se od medijatora očekuje da donese sud o zakonitosti i

korektnosti stvari koje dalje mogu da utiču na dogovor, obaveza mu je da ukaže na bilo kakvu vezu sa klijentom koju je imao ranije ili je može imati u budućnosti. Medijator je taj koji reguliše situacije u kojima nastaju etičke dileme, tako što primjenjuje standarde i etička pravila medijacijske prakse tako što obavještava strane o pravilima, standardima i kodu medijacije (Džamonja, Ignjatić i Žegarac, 2006).

Osnovni principi u postupku medijacijskog procesa su: dobrovoljnost, povjerljivost, jednakost stranaka i neutralnost medijatora (Petrović, 2015).

Dobrovoljnost znači da stranaka/bračni partner dobrovoljno pokreće postupak, te ima slobodu u izboru medijatora i donošenju odluku. Povjerljivost znači da se sve informacije koje se iznose u procesu medijacije ne mogu dalje koristiti bez odobrenja stranaka, niti mogu biti dokaz u bilo kom drugom postupku. Jednakost i ravnopravnost sastoji se u tome da strane, koje su u procesu, imaju jednaka prava tokom tog postupka. Neutralnost medijatora je njegova osnovna profesionalna osobina. Nije subjektivno naklonjen niti jednoj strani. Lični stavovi, predrasude i mišljenje ne smiju uticati na ponašanje medijatora. Osnovne pretpostavke da bi se medijacijski proces uopšte mogao sprovesti su spremnost na saradnju, kompetentnost i ravnoteža moći.

Postoje različite vrste konflikta koji se mogu riješiti medijacijom. Samim tim, možemo govoriti i o različitim vrstama medijacije.

Poslovna medijacija je vid medijacije koja se koristi u rješavanju sukoba između preduzeća i organizacija, kao i onih koji se tiču radničkih prava, sindikata, poslodavaca. Vremenska tačka intervencije može biti različita – prije pisanja žalbe, nakon pisanja žalbe, poslije pretresa, uoči suđenja. Medijatori dolaze iz različitih institucija i mogu biti advokati, biznismeni, savjetnici, sveštenici, psiholozi, socijalni radnici, volonteri itd. Isto tako, postoji podjela na unutrašnje i vanjske. Prvi su radnici same kompanije, dok su drugi ti koji se angažuju po potrebi i rade za razne firme. U ovoj vrsti spora medijatori su plaćeni i imaju kontrolu kretanja sistema spora. Svaki zaposleni koji je podnio tužbu čvrsto vjeruje da mu je načinjena nepravda i da mora da se bori za to da ona bude zadovoljena. Isto tako, poslodavac, s druge strane, vjeruje da zaposleni na ovaj način izaziva skandal. Ovakav konfliktni naboj otežava nalaženje zadovoljavajućeg rješenja i medijacija je tu kao jedan od boljih načina. Može da sagleda objektivno stanje i pomogne stranama da nađu povoljno rješenje. (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006). Ova vrsta medijacije na prostoru Republike Srpske može se zapaziti kroz institut mirnog rješavanja radnih sporova koji se sprovodi u okviru Agencije za mirno rješavanje radnih sporova.

Medijacija u zajednici je vid medijacije između nacionalnih i interesnih skupina. Proces je u kojem se oduzima kontrola od institucija i daje se pojedincu (građanima). Daju im se znanja i vještine da sami riješe problem, na alternativni način. Pruža se prilika ljudima da sami preuzmu kontrolu nad sukobima i da utiču na ishod konflikta. Ova vrsta medijacije se koristi u preventivne svrhe. I to u slučajevima kada postoji sumnja da dođe do rasplamsavanja sukoba ili kada sukob već postoji, a potrebno ga je riješiti da bi zajednica normalno funkcionisala. Osnovni principi koji leže u osnovi medijacije u zajednici su principi koje posjeduje i klasična medijacija: dobrovoljnost, ravnopravnost, povjerljivost i konstruktivnost. U novije vrijeme su tri osnovna faktora za pojavu ove vrste medijacije: socijalne promjene, rad u sudovima i prenatrpanost slučajevima koji čekaju na donošenje presude, razvoj ideja o upravljanju konfliktima, novi pogledi i pristup sukobima. Medijacija u zajednici ne dozvoljava diskriminaciju i predrasude, stereotipno mišljenje i vrednosno suđenje u bilo kojem obliku. Još jedna specifičnost medijacije u zajednici jeste to da se strane u sukobu ne susreću lice u lice, već se rade odvojene sesije. Medijator naizmjenično ili istovremeno komunicira sa stranama u sukobu. Veoma važno za ovaj tip medijacije jeste stvaranje mreže na lokalnom nivou i zagovaranje primjene ove vrste medijacije. Vrste sukoba koji se rješavaju na sastancima medijacije u zajednici su sledeći: sitne kriminalne radnje i prekršaji, građanske tužbe, problemi u školi, komšijske svađe, etnički konflikti, interpersonalne razlike i sl. Posljednjih godina se pokazalo da se ovaj tip medijacije provodi na dva polja, drugačije rečeno da se, pored Centra za medijaciju, formira i kancelarija ombus-osobe. Prvi centar bi radio na sukobima između pojedinca ili grupe, škole, univerziteta, dok je drugi tip zadužen za relaciju pojedinac - sistem ili za sukobe u okviru radnog mjesta. Medijator je osoba koja je prošla kroz obuku, trening. On je facilitator, prevodilac, treća neutralna strana i kontrolor procesa, osnažuje sukobljene strane. Na području Srbije ovaj vid medijacije tek počinje da se pojavljuje u nekim projektima (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006).

Politička medijacija je medijacija među državama, strankama, unutar koalicija. Politika i kultura pokazuju kako je raspodijeljena moć između ljudi, naročito u odnosu na finansijsku moć i moć odlučivanja. Koristeći metodu odgovora nasiljem na nasilje, konflikt se samo produbljuje. Složenost ekonomskih, socijalnih i psiholoških konflikata koje sa sobom nosi politika, vodi ka tome da način njihovog rješenja mora biti strateški. Osnovne pretpostavke za uspješnu primjenu političke medijacije su sledeće: analiza sistemskih izvora konflikta kod grupa i kultura koja aktivno promovisu nasilje, razvijanje sposobnosti i vještina za uključivanje u javni i iskreni dijalog, tehnike javnog dijaloga koje stimulišu razumijevanje predsjednika suprostavnjenih strana, tehnike javnog dijaloga da se razumiju socijalne grupe

sukobljenih strana, smanjivanje stereotipa i predrasuda u cilju povećanja kroz-kulturno razumijevanje, kao i tehnike zasnovane na otvorenoj i iskrenoj komunikaciji koja promovirše pomirenje i sl. Primjena medijacije u političkim konfliktima dotiče pitanja koja se moraju imati u vidu, a teško je na njih dati definitivni odgovor: pitanje motivacije, pitanje nivoa svijesti, pitanje ljudske prirode, pitanje moralnih implikacija (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006).

Medijacija u etničkim sukobima može zaživjeti pod uslovom da se prije njene primjene uspostavi saglasnost oko razumijevanja ključnih pitanja kao što su: šta je etnička grupa, šta definiše individualni i grupni identitet naročito etnički, kakva je društvena organizacija multietničkog društva, zašto je teško rješavanje etničkih konflikata, šta su uzroci konflikta, koji su mogući odgovori na etno-političke konflikte, šta medijacija može u etničkim konfliktima, naročito u socijalnom i kulturnom kontekstu. Za primjenu etničke medijacije najbolje tlo je predstavljalo područje bivše Jugoslavije i dešavanja u njoj početkom 90-tih godina prošlog vijeka. Etnička grupa se definiše kao grupa ljudi koja dijeli jezik, pretke, rasu, kulturu, religiju, istoriju, fizički izgled (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006). Za jasnije razumijevanje pojma etničke grupe navešće se sljedeće sociološko objašnjenje: „Etničke zajednice (grč. „ethnos“- narod) su trajne ili više funkcionalne i globalne društvene skupine koje nastaju, u početku, zajedničkim životom na nekoj teritoriji većeg broja proširenih srodničkih grupa, koje, kasnije povezuje razvijena globalna društvena i politička organizacija (država) i zajednička kultura (jezik, vjera, običaji, moral) koji se oblikuju u toku zajedničke istorije“ (Kovačević: 2003, 216). Kroz pripadnost etničkoj grupi definiše se lični identitet. Odnosi između etničkih grupa se mogu podijeliti na rangirane (jasna društvena hijerarhija) i nerangirane (mogućnost da se rangira društvo gdje etnička pripadnost nije bitna). Društvena organizacija multietničkog društva može da se rangira kroz: segregaciju, integraciju i koegzistenciju. Težina upravljanja etničkim konfliktima leži u tome da konfliktne strane ne mogu da izađu iz njega kao pobjednik ili poraženi, da je komunikacija između strana opterećena jakim emocijama i često se za rješanje konflikta koristi silom nametnuto rješanje. Uzroci konflikta mogu biti: nepoštovanje osnovnih ljudskih potreba, nedostatak komunikacije, religiozne vrijednosti, mitovi, vjerovanja, istorija, trenutni događaji i sl. Strategije rješavanja konflikta mogu biti bazirane na moći, pravu, interesima, problemima. Medijacija u etničkim zajednicama je proces gdje je značajan dubinski, transformišući, otvoreni dijalog strana neophodan da se riješe konflikti, koji svakako da imaju duboke korijene i različitosti koje oblikuje etnički identitet. Primarna strategija je umanjenje konflikta prije nego što izbije nasilje. Medijacija kao dobrovoljan proces, osnova je za dugoročno

upravljanje konfliktom, gdje vođe moraju da se odupru iskušenju rješenja vojnim snagama (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006) .

Medijacija odnosa „ombudsman“ označava treću stranu koja interveniše kao nezavistan posrednik (medijator) u ime pojedinaca ili ranjivih društvenih grupa koje imaju veze sa birokratskim strukturama ili moćnim organizacijama. To je osoba koja je izabrana po zakonskoj proceduri, koja je najčešće obrazovana kao pravnik i nezavisna je od političkih partija i drugih organizacija koje su vezane za raspodjelu političke moći. Svakodnevni model ombudsman-a obuhvata tri funkcije: nezavistan je službenik koji nadgleda administraciju, ima ovlaštenje da kritikuje, javno da objavljuje svoje nalaze, ali ne i da pokrene administrativni postupak. Bavi se specifičnim pritužbama građana u pogledu administrativnih optužbi i lošeg obavljanja posla iz nadležnosti javne uprave. Osoba koja vrši usluge ombudsman-a može biti angažovana od strane same organizacije, institucije ili postavljena od strane vladinih agencija.

Vršnjačka medijacija je način rješavanja konflikta gdje su djeca i mladi obučeni da pomažu svojim vršnjacima da zajedno rješavaju probleme. Programi vršnjačke medijacije u srednjim školama su mnogobrojni i mogu se klasifikovati zavisno od odabranog kriterijuma klasifikacije. U Kanadi i Americi postoje tri organizovana modela vršnjačke medijacije: školski model, model izbora predmeta i model kluba. Pored pomenutih modela vršnjačke medijacije, u SAD-u i Evropi se koriste i sljedeći: model obuke kadrova, model vezan za školske kurikulume i mentorski model. Proces vršnjačke medijacije se sprovodi kroz sledeće faze: otvaranje sesija, upoznavanje sa procesom, dobijanja pristanka strana u sukobu za učešće u medijaciji. Sledeća faza je sakupljanje informacija o konfliktu i sakupljanje podataka, fokusiranje na zajedničke interese obje strane, produkovanje različitih mogućnosti za rješavanje problema, procenjivanje svakih od mogućnosti i izbor prihvatljivih rješenja i formulisanje i zapisivanje svakih od rješenja prihvatljivim objema stranama i potpisivanje sporazuma. Učesnici treba da riješe konflikt na kreativan i konstruktivan način. Obuku učenika-medijatora obično vrše iskusni medijatori koji se bave vršnjačkom medijacijom. Primjena ove medijacije u školama može da doprinese dobiti učenicima, nastavnicima pa i samoj školi (Džamonja, Ignjatić i Žegarac, 2006). S obzirom na to da se u Republici Srpskoj sve više zapošljavaju socijalni radnici u školi, oni mogu značajno dorinijeti promociji mirnog rješavanja sukoba u školi i razviju vršnjačke medijacije. „Učinak vršnjačke medijacije nije samo u tome da se na miran način riješi konkretan sukob, nego da se usvoje neka nova znanja i vještine, da se osnaže i ojačaju osobe u sukobu, te da učenici nauče da nose odgovornost za sopstvene postupke. U tom smislu, ona je svojevrsan oblik prevencije vršnjačkog nasilja“ (Petrović, Šućur Janjetović, 2013: 370, 371).

Porodična medijacija najčešće se svodi na medijaciju u postupku razvoda braka, a polazi od uvjerenja da je moguće posredovati između partnera koji se razvode da im se pomogne oko pregovaranja uloga roditeljstva i da adekvatno nastave roditeljstvo i nakon razvoda (Džamonja Ignjatović, Žegarac, 2006). Svakako treba napomenuti, da razvod braka nikako ne znači kraj roditeljstva. Porodična medijacija izrasta iz prakse socijalnog rada, a cilj je osnažiti ljude u sukobu kako bi riješili svoje probleme. Medijacija i socijalni rad imaju zajedničke temeljne vrijednosti kojih se stručnjaci trebaju držati i kojima treba da teže (Mayer 1995, prema Kruk, 1997). Područja porodične medijacije, kao alternativnog načina rješavanja sporova u porodici, su: svakodnevni život, odnosu u užoj i široj porodici, pitanja starijih osoba i odrasle djece, smrt člana porodice, neplodnost i usvajanje, netradicionalna medijacija i najrasrostranjeniji vid razvod braka (Franc, Sladović, 2005). Opšti cilj porodične medijacije jeste da se uspostavi efikasna komunikacija između partnera koji se rastavljaju kako bi postigli pisani sporazum koja su vezana za brigu, njegu, vaspitanje djece, kao izdržavanja i raspodjele imovine. U medijacijskom postupku roditelji zadržavaju punu kontrolu nad donošenjem odluka kao i nad postupkom kojim to postižu, sve to uz pomoć treće neutralne osobe - medijatora. On pomaže osobama u razvodu da racionalnim putem dođu do rješenja koje odgovara svim uključenim stranama. Ovaj tip medijacije počinje da se koristi tek 80-tih godina prošlog vijeka, kao alternativni postupak pri razvodu braka. Prilikom razvoda braka oba roditelja imaju jednaka prava. Stiče se mogućnost da oba roditelja budu mogući staraoci nakon razvoda braka. Medijacija djeluje kao alternativni pristup sudskom odlučivanju. Medijacija poštuje autonomiju i privatnost osoba koji se razvode. Omogućava im da samostalno donose odluke o njihovom životu, kao i odluke vezane za dobrobit sopstvene djece u ovoj izuzetno teškoj situaciji za njih. Primjena porodične medijacije vezuje se za porodične sukobe, a najčešća njene primjena je u razvodima i oko relevantnih pitanja vezanih za pomenuti termin. To je efikasan, djelotvoran i relativno brz postupak nalaženja sporazuma. Kao i svaki medijacijski postupak, tako i ovaj tip posredovanja je dobrovoljan, gdje osobe pristupaju svjesno i odgovorno. Za ovaj tip medijacije je veoma važno da su svi uključeni sposobni da zastupaju svoje interese. Ako je prisutna zloupotreba supstanci (alkohola, droge) ili mentalna oboljenja, kao i nasilje u porodici, porodična medijacija se ne primjenjuje. Ukoliko je u porodici evidentirano nasilje, tokom procesa razvoda braka može da dođe do njegove eskalacije, gdje je potrebno socijalno intervenisanje i sudska zaštita. Ako postoji istorijat nasilja u porodici, moguća je primjena medijacije između počinioca i žrtve. Porodična medijacija je kratak postupak, usmjeren na problem i fokusiran na budućnost. Odgovornost je na uključenim stranama u postupku. Ovaj tip medijacije liči na psihoterapiju i savjetovanje,

ali se od njih razlikuje po cilju. Cilj porodične medijacije je jasan, prihvatljiv, pisani sporazum za obje strane do kojeg se dolazi pregovorima sa fokusom da se poprave ili razjasne bračni odnosi. Medijator tokom postupka može da predloži, ako uvidi da je potrebno, porodičnu psihoterapiju. Isto tako, može da predloži stranama i da se konsultuju sa advokatom, ako procjeni da bi njegovi savjeti bili od pomoći. Osoba koja se bavi porodičnom medijacijom mora da posjeduje znanja iz prava, psihologije, sociologije, kao i iz oblasti partnerskih odnosa, emocionalnih i praktičkih stanovišta razvoda, faza razvoja djece, uticaja porodičnog razdvajanja na djecu i najvažnija vještina je ta da vodi proces pregovaranja na efikasan i djelotvoran način. Medijator mora da ima sposobnost da oblikuje diskusije i da posjeduje koncentraciju i fokus da sve izrečeno usmjeri ka cilju – sporazumu. Karakteristično za porodičnu medijaciju je to da je vode medijator/ka i ko-medijator/, gdje prvi vodi proces, a drugi je usmjeren na klijenta. Ključno za uspjeh medijacije jeste da klijent prihvati medijatora kao treću nepristrasnu osobu u procesu. Bazira se na dobrovoljnosti i povjerljivosti klijenata (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006).

Proces porodične medijacije prolazi kroz faze koja je karakteristična za svaku medijaciju. Počinje početnim kontaktom partnera koji se razvode. Sastoji se od uvodne seanse koja je veoma struktuisana i traje dva sata i sastoji se od toga da se predstavi medijacija i edukuju roditelji o svrsi same seanse, uvežu emocije i bol koji nosi razvod kroz normalizovanje, osnaže roditelji da mogu sami da donesu odluke vezane za budućnost djece, potpiše ugovor o medijaciji i uspostave osnovna pravila medijacije koja će da traju do kraja procesa. Druga faza je fokusirana na djecu, a u trećoj se definišu problemi – identifikovanje polja neslaganja, dozvoljava se ispoljavanje bola i tuge, te vrši sumiranje izloženog. Četvrta faza je individualni fokus, a u petoj fazi medijator redefiniše problem. Pri završetku prve faze, medijator sa ko-medijatorom, uz prikupljene podatke postavlja radnu hipotezu o problemima koji se mogu riješiti medijacijom. Tako medijator ostaje fokusiran na problem koji mora da riješi – kako da vodi pregovor do sporazuma. U drugoj fazi se koristi model rješavanja problema kao okvir za vođenje roditeljskog pregovaranja. Sve navedeno medijator radi sa ciljem da uvede striktna struktuisana pravila. U fazi klasifikacije tema fokus je na utvrđenim temama sa ciljem. U ovoj fazi medijator pomaže da se uspostave jasne granice između roditelja koji se razvode, što podrazumijeva emocionalnu distancu koju nosi razvod i njihov odnos je više poslovni. U ovoj fazi se razdvajaju roditeljske od bračnih uloga i ide se ka tome da se razviju formalni odnosi čiji je osnovni cilj roditeljstvo, a ne intimnost. Intimnost se isključuje. Zatim nastupa faza traganja za različitim vidovima alternativnih rješenja. Nakon ove, nastupa evidencija ponuđenih rješenja. Suština je postizanje i poštovanje roditeljske

autonomije i prava. Medijator osnažuje u tom cilju roditelje, da odgovorno i autonomno donesu odluke koje se tiču roditeljstva. I na kraju faza izgradnje sporazuma je faza u kojoj, nakon kratkog perioda eksperimentisanja, roditelji sačinjavaju pisani sporazum.

Krajnji cilj porodične medijacije je da se uspostavi pisani sporazum. On treba da je pravičan, održiv i prihvatljiv. Strane u sporu su u jednakim pozicijama moći. Održavanje balansa moći je jedan od glavnih zadataka medijatora. Međutim, ako dođe do dizbalansa moći tokom procesa (zloupotreba, eksploatacija strane koja ćutke prihvata sporazum), medijator ima pravo da prekine medijaciju. To radi kada procijeni da su pregovori štetni i nepravični za jednu od strana. Jedan od načina zadržavanja balansa moći jeste upućivanje klijenta advokatu, da on pregleda pisani sporazum prije potpisivanja (Džamonja Ignjatović i Žegarac, 2006).

Primarna stvar koja se želi postići porodičnom medijacijom je da se bračni partneri pomire i da se ponovo uspostavi zdrav međusobni odnos. Poželjno je proširiti njihov spektar rada na spašavanje bračne zajednice. Ako to ne uspije, medijator ima dužnost da bračne partnere koji se razvode upozna sa psihosocijalnim i pravnim posljedicama koje nosi razvod braka, kao i to da im pomogne da prijateljski pregovaraju i dogovaraju se radi dobrobiti djece. Osnažuje ih da se lakše dogovaraju, funkcionišu u novonastaloj situaciji. U ovaj cjelokupni proces dobro bi bilo da se uvedu i imovinska pitanja, kako bi se izbjeglo gomilanje sudionika u razvodu pred sudom. Medijacija je poželjna vrsta intervencije koja može doprinijeti prevenciji razvoda i očuvanju porodice, pogotovo ako se radi u ranoj fazi sukoba. Zbog toga je bitno da socijalni radnik pravovremeno otkrije sukobe i bavi se pitanjima rješavanja njihovog uzroka, kao i na njihovom otklanjanju. Bitno je to da se bračni partneri obrate za pomoć prije nego što dođe do eskalacije sukoba, što se obično i dešava, te se bračni partneri obraćaju se kada su odnosi trajno narušeni. Činjenica je ta da su razvodi brakova kod nas u stalnom porastu, kao i to da je potrebno posredovanje u porodici koja prolazi kroz ovaj proces. Sa porodičnom medijacijom se smanjuje intenzitet konflikta i tenzija između stana koji se razvode. Porodična medijacija nije terapija, nego konkretna i praktična intervencija usmjerena na otklanjanje uzroka sukoba kao i mogućnosti njihovog ponovnog pojavljivanja.

Socijalni radnik ima dužnost da sprovede proces mirenja, koji se vrši u centru za socijalni rad. Ovaj specifičan postupak vodi organ starateljstva. Organ starateljstva treba da učini sve što je u njegovoj moći da se bračni partneri pomire.

Ako ne dođe do mirenja pomaže im da se ne razilaze kao neprijatelji. Sve to se radi u cilju zaštite djece, a i njih samih. U slučaju kada bračni partneri imaju maloljetnu, usvojenu djecu ili djecu nad kojom je produženo roditeljsko pravo, obavezno je da pred nadležnim organom starateljstva pokrenu postupak mirenja (Porodični zakon Republike Srpske, čl. 57).

Organ starateljstva u daljem postupku razvoda braka daje mišljenje i prijedloge sudu o povjeravanju jednom od roditelja čuvanje i vaspitanje djece. Odluku o tome donosi sud, kao i o tome kako da održavaju odnos sa djecom, ako se roditelji sami ne dogovore. Organ starateljstva ima proceduralnu odluku u sudskom postupku, jer je, prije svega, radio na ispitivanju okolnosti i situacije u kojima se nalaze roditelji. Organ starateljstva je dužan da u sudskom postupku obavještava o terminima ročišta. Ima pravo da predlaže izvođenje dokaza, kao i da preuzima pojedine parnične radnje i da ulaže pravne lijekove. Glavni cilj centra za socijalni rad jeste borba za interese djeteta. Kada su u pitanju porodice sa poremećenim porodičnim odnosima i maloljetnički brak, angažuje se tim stručnjaka koji jednom sedmično održava stručni kolegij koji čine pedagozi, psiholozi, socijalni radnici koji rade u najboljem interesu klijenta.

Razvod braka spada u red izuzetno značajnih društvenih problema kod nas i u cijelom svijetu. Institucija mirenja je itekako poželjna. Medijacija je u službi očuvanja brak i porodica kao primarne institucije društva (Dujaković, 2012). Nastojanje treće neutralne osobe je da se supružnici pomire i poprave loše odnose, u delikatnoj situaciji koju nosi razvod braka.

2. DEFINISANJE OSNOVNIH POJMOVA

Definisanjem kategorijalno-pojmovnog aparata postavlja se teorijska osnova za istraživanje u okviru predložene teme. Osnovni kategorijalni pojmovi su: razvod braka, medijacija u socijalnom radu, medijacija u postupku razvoda braka i Centar za socijalni rad Banja Luka.

2.1. Razvod braka

Brak i porodica su značajne društvene institucije. Brak se određuje kao društveno ustanovljena institucionalizovana veza između muškarca i žene, određenim društvenim normama, a za njihovo postojanje je bitno da bude priznata od strane društvene zajednice. Postavlja se pitanje da li su bračni partneri spremni da ulažu u tu složenu društvenu grupu kroz uzajamnu emocionalnu povezanost, razumijevanje, toleranciju trpeljivost i zainteresovanost za održanje bračne zajednice? "Porodica je jedinstvena socijalna grupa, koju čini odnos muža, žene, roditelja i djece" (Turjačanin, 1994: 89). Ova univerzalna društvena institucija uključuje odrasle osobe dva pola, sa društveno određenom i odobrenom polnom vezom, sa jednim ili više djece, bilo vlastite ili usvojene. To je kolijevka ljudske prirode,

primarna društvena grupa, gdje se stiču osnovna lična i društvena iskustva, razvijaju emocionalne veze, intimnost, interaktivnost.

Osnovne funkcije porodice su biološka, ekonomska, edukativno-kulturna i zdravstvena. Kroz porodicu se provodi kompleksan postupak socijalizacije individue. "Primarna socijalizacija je tip socijalizacije koja se odvija kroz porodicu u periodu djetinjstva. Određuju je dva bitna i temeljna odnosa, a to su: internacija (usvajanje kulture i društva) i strukturisanje ličnosti" (Kovačević, 2003:205). Bitna funkcija porodice jeste stabilizacija odraslih ličnosti, kroz pružanje emotivne sigurnosti i zaštite. "Sekundarna socijalizacija se dešava u kasnijim godinama, kada je u nju manje uključena porodica, a sve jači uticaji drugih faktora, kao što su grupa vršnjaka i škola" (Kovačević, 2003:205).

Pored pozitivnih funkcija, javljaju se i disfunkcije i dezorganizacije porodice, među kojima je i razvod braka. Prema zakonskom određenju, „bračni supružnik može tražiti razvod braka ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni, uslijed čega je zajednički život postao nepodnošljiv“ (Porodični zakon RS, član 52).

Uzroci razvoda braka mogu se posmatrati iz tri šire perspektive: ekonomske, sociološke i psihološke. Ekonomska perspektiva uzroke braka vidi u ekonomsko-tehničko-tehnološkom razvoju, sociološka u razvoju društva i globalizaciji, a psihološka u problemima polnih uloga, polnoj emancipaciji i individualizaciji. Razvod predstavlja višestruki gubitak: emocionalni gubitak, gubitak statusa, materijalni gubitak, gubitak doma i „gubitak“ djeteta.

Razvod braka nije nimalo jednostavan niti kratkotrajan proces i odvija se u nekoliko faza (Kaslonj 1984, prema Petrović, 2015: 35). U *pred-razvodnoj fazi* počinje emocionalni razvod koji podrazumijeva rušenje iluzija, nezadovoljstvo, napetost, otuđenost, nevjericu, očaj, bijes. Na nivou ponašanja obuhvata: izbjegavanje teme razvoda, konfrontiranje partnera i svađe, poricanje, povlačenje i depresiju. *Faza razvoda* uključuje zakonsku proceduru (sporenje, cjenkanje, prijetnje, očajanje), ekonomski razvod (fizičko i prostorno odvajanje, konfuziju, bijes, tugu ili olakšanje), razdvajanje roditeljskih funkcija i regulacija povjere i viđenja (briga za djecu, neizvjesnost, tugovanje za izgubljenom cjelinom porodičnog života), društveni razvod (finalizovanje razvoda i usmjeravanje ka novim prijateljstvima, stabilizovanje novog životnog stila), religijski razvod (crkveno prihvatanje i uspostavljanje unutrašnjeg mira s obzirom na odluku). *Poslije-razvodna faza* uključuje resintezu ličnog identiteta, prihvatanje, samopouzdanje, energija, samovrednovanje i nezavisnost.

U ovom radu u fokusu je druga faza razvoda braka, odnosno primjena medijacijskih postupaka i vještina u centrima za socijalni rad, a u okviru pravnog postupka - postupka

mirenja koji, shodno članu 57. Porodičnog zakona¹ prethodi brakorazvodnom postupku. To znači da će istraživanje biti usredotočeno na bračne partnere koji su prošli proces mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka.

2.2. Medijacija u socijalnom radu

Medijacija je proces pregovaranja uz pomoć treće neutralne strane koja olakšava suprostavljenim stranama da pronađu rješenje u sopstvenom interesu (<http://posredovanje.me>, očitano 22.02.2018). Neutralna treća strana se pojavljuje u ulozi posrednika koja pomaže stranama u sukobu da unaprijede komunikaciju i pronađu rješenje za njihov spor. Medijacija nije, ni arbitraža, ni suđenje. Medijator ne rješava problem i ne nudi rješenje. To je proces rješavanja sukoba u kojem dvjema, ili većem broju strana u sukobima, putem pregovora pomaže treća strana/osoba koja je nepristrasna. Cilj medijacije je da omogući strankama da postignu novi zajednički okvir problema, gdje se uključuju interesi i potrebe obje strane iz kojeg će potencijalno proizaći novo rješenje koje odgovara objema stranama. U socijalnom radu se medijacija može primjenjivati u oblasti maloljetničke delinkvencije, u oblasti obrazovanja, kao medijacija u zajednici, ali najčešće u sferi porodičnih i bračnih odnosa. Porodična medijacija obuhvata širok dijapazon porodičnih sukoba, kao što su svakodnevni život, odnosi u užoj i široj porodici, pitanja starijih osoba i odrasle djece, smrt člana porodice, usvojenje itd.

2.3. Medijacija (mirenje) u procesu razvoda braka

Medijacija je širi pojam od mirenja. Međutim, u pravu Republike Srpske, ona postoji kao alternativni vid rješavanja sporova - vansudskim putem. U pozitivnom pravu, prije nego se podnese tužba za razvod braka ili zajednički prijedlog za razvod braka, pokušaću se mirenje bračnih drugova ako imaju zajedničku maloljetnu ili usvojenu djecu, ili djecu nad kojima je produženo roditeljsko pravo (Porodični zakon Republike Srpske, čl. 57). Cilj mirenja jeste očuvanje zdravog i stabilnog braka, samim tim i očuvanja porodice i ono, kao takvo, ne predstavlja sudsko, odnosno vansudsko poravnanje.

Bračni sukobi su interpersonalni sukobi dviju strana koje imaju različite interese, vrijednosti i potrebe. Cilj uvođenja medijacije, čiji se sadržaji konzumiraju, pored ostalog, i u postupku mirenja, u institucije centara za socijalni rad je da se omogući efikasna komunikacija

između partnera koji se rastaju, kako bi postigli sporazum oko brige, njege i vaspitanja djece, izdržavanja i podjele imovine. Pri sprovođenju ove vrste medijacije, polazi se od uvjerenja da je moguće posredovati između partnera koji se razvode i pomoći im da pregovaraju oko uloge roditelja, kako bi na adekvatan način i poslije razvoda nastavili roditeljstvo. Medijacija može pomoći u prevladavanju sukoba između partnera, te dovesti do mirenja. Budući da se posredovanje najčešće traži kada su sukobi dosegli nivo nerješivosti, u fokusu je medijacija, čija obilježja se mogu uočiti u postupku „mirenja” koji je zakonski definisan na ovaj način: „Prije podnošenja tužbe ili zajedničkog prijedloga za razvod braka, supružnici koji imaju zajedničku maloljetnu ili usvojenu djecu, ili djecu nad kojom je produženo roditeljsko pravo su obavezni da pred nadležnim organom starateljstva pokrenu postupak mirenja“ (Porodični zakon RS, član 57). Međutim, kako je već navedeno, kroz iskaze ispitanika, razmatraće se i primjena medijacije u prijerazvodnoj i poslijerazvodnoj fazi.

2.4. Centar sa socijalni rad Banja Luka

Centar za socijalni rad Banja Luka osnovan je odlukom Skupštine opštine Banja Luka 05.03.1974. godine. U toku 1993. godine izvršeno je usklađenje djelatnosti sa Zakonom o javnim službama Centar za socijalni rad konstituisan je kao javna ustanova. Javna ustanova "Centar za socijalni rad" Banja Luka saraduje sa značajnim brojem organizacija iz javnog, privatnog i nevladinog sektora, ministarstvima u Vladi Republike Srpske, Gradskom upravom grada Banja Luka, predstavnicima mjesnih zajednica, predsjednikom Skupštine i odbornicima u Skupštini Grada Banja Luka, organizacijama civilnog društva, udruženjima građana i pojedincima koji žele pružiti podršku korisnicima prava iz socijalne, porodično-pravne i dječije zaštite. U centru za socijalni rad obavljaju se sledeći poslovi: pružanje savjetodavnih usluga, socijalna pomoć i usmjeravanje djece i omladine, rad sa usvojenicima, rad na sprječavanju zlostavljanja djece i drugih lica, odlučivanje o pravu na socijalnu pomoć, psihosocijalna podrška licima koja su žrtva nasilja u porodici i određivanje starateljstva. Pri postupku usvajanja vrši se procjena porodičnih i socio-ekonomskih uslova. Centar za socijalni rad Banja Luka obuhvata i rad sa djecom i mladima sa problematičnim ponašanjem,

sa problemom vršnjačkog nasilja, alkoholizma, narkomanije, kao i podrške roditeljima djece sa posebnim potrebama. Isto tako, obuhvata mjere i oblike zaštite kao što su pokušaj mirenja bračnih supružnika, prijedlog o povjeravanju djece iz vanbračnih zajednica uređenje načina održavanja ličnih odnosa između djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi. (Zvanična internet prezentacija JU "Centar za socijalni rad" Banja Luka,2016.).

3. METODOLOŠKI DIO

3.1. Formulacija problema i predmet istraživanja

U ovom dijelu rada biće izneseni hipotetički stavovi o problemu, značaj istraživanja i rezultati prethodnih istraživanja.

Hipotetički stavovi o problemu istraživanja formulisani su korištenjem metode opšte analize sadržaja pojave, odnosno pravnom metodom. U ovom dijelu sažeto su izneseni osnovni stavovi o pojavi koja je u fokusu istraživanja, kako bi se ukazalo na činioce koji se mogu identifikovati kao problem istraživanja. S obzirom na temu rada, posmatrana pojava jeste medijacija u socijalnom radu, kao vid prevencije razvoda braka.

Iz navedenog se može zaključiti da se medijacija dovodi u vezu sa razvodom braka, kao sve učestalijom pojavom u našem društvu. Ona je posebno izražena na području grada Banja Luka, gdje se provelo istraživanje. Pošto razvod braka znači, ne samo prekid partnerskih odnosa, nego i svojevrsnu destrukciju porodičnog života, ovu pojavu treba staviti u širi društveni kontekst. S tim u vezi, slijedi nekoliko napomena o aktuelnim socijalnim

problemima koji narušavaju društveno funkcionisanje pojedinaca, grupa i zajednica, uključujući i porodicu.

Kao što je poznato, naše društvo je u procesu tranzicije koju prate brojni socijalni problemi. Među najizraženijima su nezaposlenost, siromaštvo i društvena isključenost. Prema izvještaju o humanom razvoju (UNDP BiH, 2006), indeks generalne socijalne isključenosti u BiH je 50%, a istraživanje socijalne isključenosti rizičnih kategorija siromašnih pokazalo je stepen isključenosti iznad 90% u svim posmatranim aspektima (Petrović, 2013). Budući da je u naslovu rada istaknuta prevencija razvoda braka, a time i očuvanje porodične zajednice, treba navesti da isključene grupe mogu biti jednočlane porodice, jednoroditeljske porodice, djeca bez roditeljskog staranja, mnogočlane porodice. Njihova isključenost uslovljena je, između ostalog, opštim stanjem siromaštva. O rasprostranjenosti i intenzitetu siromaštva govori podatak da je polovina stanovništva BiH zahvaćena ovim problemom, od čega 25% živi ispod generalne linije siromaštva, a isto toliko je na samoj liniji (PRSP, 2006). Nakon rata u BiH (1992-1995), stvorena je velika disproporcija stanovništva s obzirom na materijalni i socijalni status, a pojavila se i visoka stopa nezaposlenosti, što je polazna karika u lancu životnih problema. Zvanični pokazatelji nezaposlenosti u BiH variraju, u zavisnosti od izvora podataka i od toga da li se iskazuju sa ili bez učešća "sive ekonomije". Kreće se u rasponu od 24% do 45%." (Petrović, 2013: 132). Prema najnovijim podacima, stopa registrovane nezaposlenosti u BiH je 43,7% (Agencija za rad i zapošljavanje BiH, 2015), a u Republici Srpskoj stopa nezaposlenosti je 37,2% (Zavod za zapošljavanje RS, 2015). Nezaposlenost negativno utiče na ekonomski, a samim tim i na socijalni status pojedinca, njihovih porodica, ali i određenih društvenih slojeva. Problem siromaštva i socijalne isključenosti ima višestruke dimenzije (materijalna, sociološka, politička, pravna, sociokulturna, psihološka), što nepovoljno djeluje na funkcionisanje i opstanak porodice. "Nedostatak materijalnih sredstava, odnosno prihoda za normalno funkcionisanje pojedinca ili porodice, fundamentalno je obilježje siromaštva" (Petrović, 2013: 50). Materijalna oskudica, neizvjesnost preživljavanja, visoka stopa nezaposlenosti, dugoročna nezaposlenost dovode do stanje u kome se ne vide uslovi za promjenu života na bolje. Nepovoljan socioekonomski status siromašnih osoba izaziva kod njih osjećaj bez perspektivnosti, nezadovoljstava, razočarenja. Materijalna oskudica dovodi do višestrukog prekida socijalnih veza, a samim tim i do frustracija. Sve to vodi ka sukobima unutar porodice, a nerijetko i do dezorganizacije koja se ispoljava u vidu razvoda braka.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, tokom 2014. godine u Republici Srpskoj su sklopljena ukupno 5.823 braka, a došlo je do 1.106 razvoda. Prema zvaničnim

podacima, na 1.000 sklopljenih brakova bilo je 190 razvedenih. Svaki peti sklopljeni brak bio je razveden. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, najveći broj razvedenih brakova zabilježen je u Banja Luci (344), zatim Bijeljini (126), Prijedoru (81), te Gradišci (67). Statistika pokazuje da se prosječno godišnje Centru za socijalni rad Banja Luka obrati 240 bračnih partnera za provođenje postupka mirenja. Od tog broja, tek 15% parova se odluči da nastavi bračnu zajednicu.

Razlozi za razvod braka su mnogobrojni. Prethodno je obrazloženo da neki od opštih faktora jesu materijalna oskudica i teške socio-ekonomske prilike. Mnogi ljudi u brak ulaze ne znajući kakvu obavezu i odgovornost preuzimaju. Kod mladih ljudi brak je često ishitreni postupak. Mnogi bračni partneri ne mogu da se prilagode bračnim obavezama, koje su za mentalno stabilne pojedince izvor zadovoljstva i stabilnosti. Za razliku od njih, mnogi u braku vide trpljenje, odricanje i žrtvovanje od kojih žele da pobjegnu. Razvod braka ostavlja štetne posljedice, ne samo na partnere, nego i na djecu, čiji razvoj i mentalno zdravlje dolaze u pitanje.

Razvod braka, kao faza u životu porodice i bračnih partnera, nije nimalo jednostavan niti kratkotrajan proces. Odvija se u nekoliko faza (Kaslov 1984, prema Petrović, 2015). *Predrazvodna faza* je vrijeme neodlučnosti i očajja; *faza razvoda* uglavnom obuhvata zakonsku proceduru; *poslije-razvodna faza* uključuje prihvatanje, resintezu ličnog identiteta, samovrednovanje, samopouzdanje, energiju, nezavisnost. Svaka od ovih faza može biti uzrok psihološke krize. Kompletan proces razvoda uvijek je praćen teškim osjećanjima partnera i cijele porodice. Kao takav, zahtijeva specifične modalitete psihološkog i socijalnog prilagođavanja, zbog čega treba osmišljavati i efikasne vidove psihosocijalne podrške.

Kako je prethodno navedeno, loši odnosi između roditelja vode ka destrukciji porodice koja se sve češće manifestuje u vidu razvoda braka. Međutim, pored brakova koji završavaju razvodom, postoje i oni u kojima roditelji ostaju zajedno jer ih veže ekonomska potreba, djeca, lična zavisnost, strah od usamljenosti. Porodica je fizički na okupu, ali je emocionalno razdvojena. Mirenje u porodičnim sukobima je komplikovan proces, zbog prirode problema, a posebno zbog učešća djece. Budući da socijalni radnici u postupku mirenja preuzimaju svojevrsnu ulogu medijatora, može se reći da je medijacija prilikom razvoda braka najrasprostranjenija vrsta porodične medijacije. Ključna argumentacija za ovu tvrdnju jeste činjenica da u postupku mirenja socijalni radnik polazi od uvjerenja da je moguće posredovati između partnera koji se razvode na način da im se pomogne da uvide alternativna rješenja, uključujući nastavak bračnog života, kao i rješenja koja se, u slučaju razvoda, odnose na

konstruktivan dogovor o roditeljskim ulogama. Kvalitetnu medijaciju u procesu mirenja bračnih partnera treba prepoznati kao jedan od mogućih vidova sprečavanja razvoda.

Centri za socijalni rad su ustanove koje, pored materijalne, pružaju kompletnu stručno-metodološku podršku u rješavanju složenih ljudskih problema. Generacije socijalnih radnika učinile su velike napore za afirmaciju struke i rješavanje socijalnih problema. Međutim, složene društvene prilike nameću potrebu da se njihovi napori obogaćuju novim znanjima i vještinama koji su neophodni za prevazilaženje problema koje imaju pojedinci, porodice i grupe. Sve češće su to složeni psihosocijalni problemi (međuljudski odnosi, razvod brakova, povjeravanje djece nakon razvoda braka, bolesti zavisnosti, nasilje, nezaposlenost, siromaštvo...). Kako rastu i jačaju društveni problemi, tako rastu i potrebe za daljim usavršavanjem socijalnih radnika. Dokaz takvog usavršavanja kod nas je razvoj visokoškolskog obrazovanja, uključujući i master studije na kojima se kroz odgovarajuće nastavne predmete posvjećuje pažnja psihosocijalnom radu i medijaciji u socijalnom radu. U društvu pogođenom velikim socijalnim problemima koji se odražavaju na porodicu od socijalnog radnika se očekuje kvalitetan psihosocijalni rad, obrazovna i profesionalna osposobljenost, altruizam, empatija, emotivna stabilnost, što ukazuje na važnost psihosocijalnog profila socijalnih radnika i psihosocijalnog rada u socijalnom radu. Zato, socijalni radnici treba da teže permanentnom stručnom usavršavanju, specijalizaciji i ličnom radu na sebi.

Iz navedenog, izdvojena su dva bitna zapažanja koja ukazuju na potrebu i opravdanost istraživanja u ovom radu. Prvo, kompleksni društveni problemi zahtijevaju opsežnu društvenu reakciju i interdisciplinarni pristup. Međutim, nema izgleda da se u dogledno vrijeme značajno izmijeni opšte nepovoljno stanje u društvu, odnosno da se u kratkom vremenskom periodu eliminišu globalni društveni uzroci dezorganizacije porodice, poput nezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti. Drugo, u iščekivanju značajnijih društvenih promjena, socijalni rad treba da djeluje u sadejstvu sa drugim akterima. Najbolji odgovor socijalnog rada na globalne društvene probleme jeste akcijsko-integrativni tip prakse, u čijoj osnovi je „podsticanje socijalnih promjena“ (IFSW, 2014). Paralelno s tim, ili, bolje rečeno, unutar toga, socijalni rad treba da intenzivira formalno raspoložive pristupe koji su u postojećoj praksi nedovoljno iskorišteni. Kada je u pitanju problem razvoda braka, pod tim se misli i na medijaciju. Tim više, što opšte nepovoljne društvene prilike uzrokuje opšte nezadovoljstvo i gubljenje saosjećajnosti ljudi i sposobnosti da "čuju" jedni druge. Logična polazna pretpostavka jeste da se na problem očuvanja porodice, može odgovoriti prevencijom razvoda braka. U preventivnom djelovanju socijalnih radnika na suzbijanju razvoda braka dolazi na

snagu mirenje. Imajući sve ovo u vidu, postavlja se pitanje da li je u praksi socijalnog rada dovoljno zastupljena medijacija kao vid pomoći i podrške koji doprinosi smanjenju razvoda braka, a time očuvanju braka i porodice.

Predmet istraživanja je primjena medijacija (mirenja), koja prethodi razvodu braka u Centru za socijalni rad Banja Luka, pri čemu se medijacija posmatra u funkciji prevencije razvoda braka, a time i očuvanja porodice.

Operacionalno određenje predmeta istraživanja podrazumijeva konkretizaciju predmeta istraživanja. U tu svrhu su izloženi činioци sadržaja predmeta istraživanja, prostorno, vremensko i disciplinarno određenje predmeta istraživanja.

a) Činioци sadržaja predmeta istraživanja

Teorijski sadržaj istraživanja obuhvata teorijsku elaboraciju savremenog socijalnog rada, pojma i značaja psihosocijalnog rada, pojma i funkcija porodice, pojma konflikata i porodičnih konflikata, pojma medijacije, porodične medijacije u socijalnom radu i medijacije u razvodu braka.

Empirijski sadržaj predmeta istraživanja je usmjeren na sljedeće zadatke.

Globalni zadatak je utvrđenje načina primjene medijacije u socijalnom radu kao vid prevencije razvoda braka.

Posebni zadaci su:

1. Utvrditi pravni osnov za primjenu medijacije u procesu razvoda braka;
2. Utvrditi obilježja i efekte postupka mirenja bračnih partnera u Centru za socijalni rad Banja Luka;
3. Utvrditi realnu primjenu i potrebu za medijacijom u svim fazama procesa razvoda braka;
4. Utvrditi osposobljenost socijalnih radnici u CSR Banja Luka za provođenje medijacije u postupku razvoda braka.

b) Vremensko određenje predmeta istraživanja

Teorijski dio istraživanja je usmjeren na sagledavanje savremenih poimanja socijalnog rada, psihosocijalnog rada i medijacije u socijalnom radu. Radi se o teorijskim doprinosima u posljednjih 20 godina.

Empirijsko istraživanje bavilo se aktuelnom situacijom u Centru za socijalni rad Banja Luka. Konkretno, istraženo je posredovanje/medijacija u postupku razvoda braka u Centru za socijalni rad Banja Luka.

c) Prostorno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u Centru za socijalni rad Banja Luka. Izbor ovog centra je opredijelila činjenica da je u ovom centru evidentiran najveći broj obraćanja za postupak mirenja razvoda braka, a ujedno se radi o jednom od najrazvijenijih centara na području Republike Srpske. U vidu kvalitet i efikasnost psihosocijalnog rada u ovom centru mogao bi poslužiti kao parametar za razvoj sličnih pristupa u drugim centrima, baš kao što bi u vidu slabosti doprinosi u napređenju rada.

g) Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je obavljeno u okviru nauke socijalnog rada i uže naučne oblasti teorije i metodologija socijalnog rada i posebna područja socijalnog rada. Priprema, realizacija i rezultati istraživanja uže su povezani sa znanjima iz oblasti teorija socijalnog rada, teorija i modela psihosocijalnog rada, medijacije u socijalnom radu.

3.2. Cilj istraživanja

Naučni cilj istraživanja je „u sjeni“ praktičnog i društvenog cilja – promjene prakse socijalnog rada i društvene situacije korisnika socijalnog rada. U ovom slučaju radi se o bračnim partnerima koji se suočavaju sa problemom bračnog sukoba. Polazeći od pretpostavke da u praksi socijalnog rada nedostaju usluge medijacije u postupku razvoda braka, svrha istraživanja jeste promjena, tj. podsticanje medijacije, te edukacija socijalnih radnika za ovaj vid psihosocijalnog rada. Implicitno, naučni cilj je proširenje fonda saznanja nauke socijalnog rada.

U osnovi, radi se o naučnoj deskripciji, koja ima za cilj „dovođenje u uzročno-posledične odnose, analizu faktora, funkcija i obeležja i sve ostalo što je bitno za celovito svestrano i objektivno sagledavanje predmeta istraživanja“ (Lakićević, 2013: 58). Prema tome, putem naučne deskripcije daće se uvid u sadašnje vidove psihosocijalnog rada u slučaju bračnih sukoba i opisati mogućnosti primjene i unapređenja postupka porodične medijacije.

Na „našim“ prostorima (prostor bivše Jugoslavije) termin „psihosocijalni rad“ se koristi od devedesetih godina XX vijeka (Ajduković, Kajvert, 2015: 26). U praksi socijalnog rada u Republici Srpskoj primjećuje se nedovoljno poznavanje i primjena savremenih teorija, metoda i modela psihosocijalnog rada. Otuda je cilj istraživanja da se identifikuju slabosti u psihosocijalnom radu u oblasti porodičnih sukoba, s akcentom na razvod braka.

Društveni cilj ovog istraživanja je unapređenje saznanja o načinu prevencije razvoda braka i destrukcije porodice putem medijacije. Usluge medijacija nisu dovoljno zaživjele u praksi socijalnog rada, iako se ovaj vid preventivne pomoći može uspješno primjenjivati u rješavanju bračnih i porodičnih problema. Cilj je da se ukaže koliko medijacija može biti efikasan vid prevencije razvoda braka. Shodno tome, ukazana je potreba razvijanja kompetencija socijalnih radnika, kako bi se obezbijedila kvalitetnija pomoć i podrška korisnicima.

U cilju jasnog utvrđivanja značaja istraživanja treba napomenuti da se značaj posmatranog problema manifestuje kroz „rasprostranjenost, trajnost djelovanja na ukupnu situaciju“ (Milosavljević, Radosavljević, 2000:420). Istraživanje je posvećeno prevenciji razvoda braka, a implicitno očuvanju porodičnih zajednica. S obzirom na značaj porodice, kao fundamentalne društvene jedinice, može se reći da je zadovoljen kriterij rasprostranjenosti i značaja problema za ukupnu društvenu situaciju. Na osnovu ovog opšteg stava o značaju posmatranog problema, može se govoriti o njegovom naučnom i društvenom značaju.

Od društvenih nauka se sve više očekuje da rezultatima svojih istraživanja doprinesu pozitivnom mijenjanju društvenih okolnosti. Budući da je nauka socijalnog rada po svojoj suštini aplikativna, ovaj imperativ je još izraženiji. Otuda se može reći da je društveni značaj pretpostavljen naučnom značaju, ukoliko se pod tim misli isključivo na utvrđivanje rezultata istraživanja i dokazivanje naučnih hipoteza. Dakle, naučni značaj treba sagledavati kroz nastojanje da rezultati istraživanja budu primjenjivi u praksi, a to u ovom istraživanju podrazumijeva afirmaciju medijacije uopšte, a posebno u oblasti prevencije i suzbijanja razvoda braka. Rezultati kvalitativnog istraživanja će ponuditi izvor na saznanja sudionika (korisnika i socijalnih radnika) o sadašnjem psihosocijalnom radu u oblasti razvoda braka, ali i o potrebi unapređenja i obogaćivanja postojeće prakse.

Naučni značaj ogleda se i u primjeni kvalitativne metodologije, o čemu govori sljedeći navod: „Zastupnici pozitivističke paradigme u društvenim naukama često u većoj ili manjoj meri osporavaju naučni značaj kvalitativnih istraživanja. Neki akademski krugovi u svetu i naročito u našoj zemlji potpuno poriču mogućnost kvalitativne metodologije, tako da debata kvantitativno-kvalitativno, kao zakasnele daleke borbe za metod, danas predstavlja jedan od

najvećih sporova u društvenim naukama” (Branković, 2007: 20). Ovo istraživanje je skromno po svom opsegu, ali značajno po tome što može biti polazni osnov za buduća naučna istraživanja u predmetnoj oblasti. Kada je riječ o predmetu ovog istraživanja, onda se pod tim misli na istraživanje na širem području (Republika Srpska i BiH), te na komparativna istraživanja koja će izučavati iskustva zemalja regiona, pa i šire.

Zbog prirode kvalitativnih istraživanja, društveni značaj se prožima sa naučnim značajem, te je argumentacija, na izvjestan način, sadržana u opisu naučnog značaja. Namjera je da istraživanje doprinese unapređenju prakse socijalnog rada, tj. da ponudi rješenja za unapređenje učinaka socijalnih radnika u rješavanju problema i zadovoljavanju socijalnih potreba korisnika, a implicitno i u rješavanju socijalnih problema našeg društva. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu kreativnog, inovativnog i socijalno angažovanog pristupa socijalnih radnika u rješavanju porodičnih konflikata i predupređenju razvoda braka. Istovremeno, doprinose senzibilizaciji za primjenu porodične medijacije.

Rezultati prethodnih istraživanja odnose se na istraživanja u oblasti psihosocijalnog rada, medijacije razvoda braka.

Medijacije u socijalnom radu u Republici Srpskoj se nedovoljno poznaje i primjenjuje, te nedostaju istraživanja koja se bave primjenom medijacije u socijalnom radu, a posebno porodične medijacije i, uže posmatrano, medijacije u razvodu braka. Jedan od izuzetaka predstavlja istraživanje koje je provedeno u okviru magistarske teze koja je odbranjena na Fakultetu Političkih nauka u Banja Luci pod nazivom „Medijacija u funkciji sprečavanja bračnih konflikata uslovljenih pozicijama moći supružnika“ (Kolonja, 2014). Ispitivanje je bilo koncentrisano na disbalans moći bračnih partnera uslovljen polnim razlikama. U tom kontekstu, ispitivani su i domeni medijacije. Ovim istraživanjem bi se produbilo saznanje o ovoj vrsti usluge socijalnog rada. Istraživanje se sprovело na području Banja Luke, te kao takvo može biti primjer za provođenje sličnih istraživanja u drugim lokalnim zajednicama koje se susreću sa sličnim problemom.

3.3. Hipotetički okvir

Imajući u vidu predmet istraživanja, tačnije specifičnost i osjetljivost problema porodičnih sukoba i razvoda braka, istraživanje je bazirano na kvalitativnoj metodologiji. Predmet kvalitativnog istraživanja jeste subjektivni doživljaj svijeta, lično viđenje, a u ovom slučaju radi se o ličnom viđenju učesnika razvoda braka (bračnih partnera i socijalnih radnika). U istraživanju se primjenjuje kvalitativni pristup koji podrazumijeva "prevashodnu

usredsređenost istraživača na narativni opis društvenih pojava i na izlaganje smisla i značenja koje pojedini događaji, procesi, artefakti imaju na one društvene aktere koji ih tvore ili učestvuju u njihovom stvaranju" (Branković, 2007:11). U ovom istraživanju „društveni akteri“ su bračni partneri koji su prošli postupak mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka, ali i socijalni radnici uključeni u ovaj postupak.

Pošto je kvalitativno istraživanje kreativan i fleksibilan proces, u kome se na početku istraživanja specificiraju istraživačka pitanja, u ovom istraživanju ona glase:

1. Da li su relevantnim zakonskim i podzakonskim aktima predviđene usluge medijacije i mirenja u socijalnom radu u postupku razvoda braka?

Odgovor na ovo istraživačko pitanje pružaju saznanja o pravnom okviru primjene medijacije u okviru postupka mirenja bračnih partnera.

2. Kakvi su efekti postupka mirenja bračnih partnera u Centru za socijalni rad Banja Luka?

O efektima procesa mirenja doznalo se na osnovu zvaničnih informacija Centra za socijalni rad Banja Luka, a to su: izvještaji i statistički pokazatelji o provednim postupcima mirenja, broju razvoda braka i broju slučajeva u kojima je proces mirenja uspješno proveden i time očuvana bračna zajednica; dosijei korisnika koji su učestvovali u postupku mirenja.

3. Da li postoji potreba za medijacijom u svim fazama procesa razvoda braka?

Na osnovu iskaza partnera koji su prošli proces mirenja, doznalo se o potrebi za mirnim rješavanjem sukoba putem medijacije tokom procesa razvoda braka. Odgovor na pitanje o obilježjima postupka mirenja dobio se na osnovu uvida u psihosocijalni rad sa bračnim partnerima tokom postupka mirenja sa akcentom na primjenu vještina medijacije

4. Da li su socijalni radnici CSR Banja Luka, koji rade na postupku mirenja bračnih partnera, upoznati i osposobljeni za provođenje medijacije?

Odgovor na ovo pitanje doznao se na osnovu iskaza socijalnih radnika koji provode postupak mirenja o načinu provođenja ovog postupka, njihovim obrazovnim i stručnim kvalifikacijama, te saznanjima i stečenim znanjima i vještinama iz oblasti medijacije.

Sumiranjem i analizom odgovora na ovako postavljena istraživačka pitanja, došlo se do odgovora na generalno pitanje o načinu primjene medijacije u socijalnom radu kao vidu prevencije razvoda braka. Takođe, anticipirali su se načini unapređenja kvaliteta psihosocijalnog rada u oblasti porodičnih konflikata i razvoda braka.

3.4. Metode i tehnike istraživanja

Kada je riječ osnovnim i opštim naučnim metodama, u radu se koristila metoda indukcije i dedukcije, deskriptivna metoda, naučna analiza i sinteza.

Deduktivna metoda pretpostavlja poznavanje opštih znanja na temelju kojih se prepoznaje ono posebno ili pojedinačno. Primjenom deduktivne metode polazi se od opštih znanja i pravilnosti, s ciljem da se objasne karakteristike posebnih slučajeva. Konkretno, polazi se od opštih tvrdnji i teorija koje se odnose na medijaciju, kojom su se istražile nove činjenice ili nepoznata polja u vezi sa trenutnom primjenom u Centru za socijalni rad Banja Luka. Iz opštih sudova (npr. o medijaciji) izveli su se posebni i pojedinačni zaključci (npr. o fazama medijacije u postupcima razvoda, medijacijskim vještinama socijalnih radnika i dr.).

Induktivna metoda je posebno značajna, pošto je smisao kvalitativnih istraživanja u tome da se dođe do teorijskih koncepata i novih hipoteza induktivnim putem. Pomoću ove metode, polazeći od pojedinačnih činjenica, utvrdila su se opšta obilježja pojava koje su predmet izučavanja. Na osnovu pojedinačnih obilježja, (saznanja o medijaciji u pojedinačnim slučajevima razvoda braka), utvrdile su se karakteristike psihosocijalnog rada u ovoj oblasti.

Deskriptivna metoda je koristila se u početnoj fazi pisanja rada, pri opisivanju činjenica, predmeta i teorijskih karakteristika. Posebno je došla do izražaja u kombinaciji sa metodom intervjua.

Naučna analiza i sinteza, kao faze nastajanja naučnog znanja, koristila se na sledeći način. Naučnom analizom izdvojile su se bitne karakteristike osobnosti, struktura i sastavni dijelovi istraživanih pojava (medijacije kao prevencije razvoda braka), dok se naučna sinteza koristi za utvrđivanje opštih svojstava i pravilnosti ispitanih pojava.

Od opštih metoda društvenih nauka u istraživanju se koristi analiza (sadržaja) dokumenata i ispitivanje putem intervjua. Pošto u istraživanju dominiraju kvalitativne metode, treba napomenuti da kvalitativne metode nude razumijevanje pojava isključivo na pojedinačnim slučajevima ili manjim skupinama.

Analiza (sadržaja) dokumenata je „nezamjenjiv, prodoran i pouzdan operativni metod sakupljanja i tretmana podataka kao prošlim, sadašnjim i budućim pojavama, o teritorijalno i vremenski bliskim, ali i veoma udaljenim pojavama. Neposredni predmet istraživanja primenom analize sadržaja može biti svaki činilac, deo ili celovita pojava, njeno kvantitativno ili kvalitativno svojstvo, itd. ako je na bilo koji način zabeleženo“ (Miljević, 2007: 237-238).

U ovom istraživanju metoda analize sadržaja dokumenta se koristiti prilikom analize zakona i podzakonskih akata Republike Srpske, koji su relevantni za primjenu medijacije. Analizira se: Zakon o socijalnoj zaštiti RS, (Sl. glasnik RS br. 37/12), Porodični zakon Republike Srpske (Sl. glasnik RS br. 54/02), Zakon o prenosu poslova medijacije na Udružene medijatora (Sl. glasnik BiH, br. 52/05), Pravilnik o Regiistru medijatora (Sl. glasnik BiH 21/06), Pravilnik o Listi medijatora (Sl. glasnik BiH br. 21/06), Pravilnik o upućivanju na medijaciju (Službeni glasnik BiH br. 21/06), Kodeks medijatorske etike (Sl. glasnik BiH br. 21/06), Pravilnik o programu obuke za medijatore (Službeni glasnik BiH br. 21/06). Analizom sadržaja ovih dokumenta dobio se odgovor na prvo postavljeno istraživačko pitanje.

Metoda analize sadržaja dokumenta najčešće je korištena od strane istraživača u društvenim naukama za analizu zabilježenih prepisa intervjua sa sudionicima. Tako da je u ovom radu služila za analizu intervjua sa korisnicima usluga socijalnog rada i socijalnim radnicima. Zbog osjetljivosti fenomena (razvod braka), koristile su se i zabilješke iz postupka mirenja, što takođe pripada metodi analize sadržaja dokumenata. Prilikom analize zabilješki/dosijea, uzorak su činili 100 dosijea Centra za socijalni rad koji se odnose na postupak mirenja u procesu razvoda braka.

Pravni (normativni) metod posmatra pravo kao cjelovit normativni sistem, odnosno tumačili su se i analiziraju relevantni pravni propisi, u cilju utvrđivanja kvaliteta pozitivnopravnog okvira sa stanovišta primjene metode medijacije i eventualnih mogućnosti reformisanja postojećih rješenja. (studenti.rs/skripte/filozofija-i-teorija-prava, 2017).

Metoda intervjua koristila se na dva načina.

U jednom slučaju, pomoću polustruktuiranog intervjua došlo se do odgovora na 2. i 3. istraživačko pitanje. Kao što je već navedeno, ova metoda je kombinovana sa statističkom metodom analize sadržaja dokumenata (zvanične zabilješke sa postupka mirenja i evidencije Centra za socijalni rad Banja Luka) i služila je za produbljeno ispitivanje korisnika (bračni parovi koji su sudjelovali u procesu mirenja) i socijalnih radnika na primjeni medijacije. Za treće istraživačko pitanje dodatno se kombinovala analiza statističkih podataka (evidencije o postupcima mirenja i ishodima).

U drugom slučaju koristila se za ispitivanje informisanosti i obučenosti socijalnih radnika o medijaciji u bračni odnosima. Shodno tome, urađen je struktuirani intervjui sa nadležnim socijalnim radnicima Centra za socijalni rad Banja Luka. Ovi intervjui su dali odgovor na posljednje, četvrto istraživačko pitanje.

Za razliku od kvantitativnih istraživanja, kvalitativna istraživanja zasnivaju se najčešće na namjernom uzorku, a suština je u proučavanju malog broja slučajeva, ali intenzivno, produbljeno i u realnom kontekstu.

U ovom istraživanju uzorak intervjuja nije biran s ciljem identifikacije slučajeva koji obiluju informacijama kako bi se produbljeno istražila pojava. Intervjuisali su se oni koji mogu prenijeti iskustvo iz prve ruke, što rezultatima daje uvjerljivost. Sledeći navedeno, uzorak čine četiri para koja su prošli postupak mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka, od kojih dva kod kojih je ovaj proces završen mirenjem i nastavkom bračne zajednice, te dva kod kojih mirenje nije uspjelo.

Kombinovanjem metoda ispunjava se bitan zahtijev kvalitativne metodologije po kome je poželjno da istraživač kombinuje metode, kako bi osigurao što veću tačnost i preciznost istraživačkih podataka. U ovom slučaju riječ je o analizi relevantnih statističkih podataka Centra za socijalni rad.

Važno je napomenuti da je još jedno obilježje kvalitativne metodologije došlo do izražaja, a to je da istraživačev odnos prema subjektu bude saosjećajan i prijateljski. Polustrukturirani intervjui dali su autentične priče, bez „kalupa“ i ograničenja, osim što je intervjuer pratio centralnu istraživačku nit, a to je iskustvo i percepcija sagovornika o medijaciji u postupku razvoda braka.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

4.1. Pravni okvir za primjenu medijacije u postupku razvoda braka

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na pravni okvir za primjenu medijacije u postupku razvoda braka. Tačnije, tražio se odgovor na pitanje da li postoje relevantni zakoni i

podzakonska akta u kojima su predviđene usluge medijacije, te da li postupak mirenja u procesu razvoda braka predstavlja svojevrsnu mogućnost za primjenu medijacijskih vještina.

Odgovor na ovo pitanje dobijen je na osnovu rezultata analize sadržaja dokumenata, kojim su bili obuhvaćene relevantne preporuke Evropske komisije, te pravna akta domaćeg zakonodavstva.

a) Relevantna pravna dokumenta na nivou Evropske unije

Kada je u pitanju pravni okvir za porodičnu medijaciju na nivou Evropske unije, prije svega, treba pomenuti Regulativu (EZ) 2201/2003¹² i Direktivu 2002/8/EZ¹³. „Savjet Evropske unije usvojio je u novembru 2003, Regulativu (EZ) 2201/2003¹², koja se odnosi na nadležnost, priznavanje, izvršenje presuda u bračnim pitanjima i pitanjima roditeljske odgovornosti, a koja u dijelu roditeljske odgovornosti afirmiše medijaciju, postizanje sporazuma oko roditeljske odgovornosti i prekograničnu saradnju na ovim pitanjima. Direktiva 2002/8/EZ¹³ fokusira se na prekogranične porodične sporove nastojeći da uspostavi minimalna pravila u vezi sa pružanjem pravne pomoći, a u njoj se navodi da je pravnu pomoć potrebno obezbijediti i u vansudskim postupcima, ukoliko su oni obavezni po zakonu ili ih određuje sud“ (Dorontić, Poturković, Živanović, Kovačević, Bulatović Kremenović, 2008: 29).

Nadalje, treba se osvrnuti na preporuku Rec(98)1 Savjeta ministara o porodičnoj medijaciji, preporuku Rec 1639(2003) o porodičnoj medijaciji i ravnopravnosti polova i Smjernice Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ)¹⁶

Preporuka Rec(98)1 Savjeta ministara o porodičnoj medijaciji, usvojena je u januaru 1998. godine. U ovoj preporuci se porodična medijacija preporučuje kao metoda sporazumnog rješavanja sporova u cilju zadovoljenja interesa svih članova porodice. Uviđa se da porodične sukobe prate snažne emocije koje dodatno pojačavaju sukobe.

Razvod braka, kao posebno traumatičan sukob, utiče na sve članove porodice, a posebno na djecu. Stoga se polazi od uvjerenja da porodična medijacija u postupku razvoda braka može doprinijeti: unapređenju komunikacije između članova porodice; smanjenju konflikata između stranaka u sporu; prijateljskom poravnanju; kontinuitetu ličnih kontakata između roditelja i djece; smanjivanju socijalnih i ekonomskih troškova rastave i razvoda; smanjivanju vremena koje inače zahtijeva rješavanje sporova.

U istoj Preporuci navedena su sljedeća načela porodične medijacije:

- Domašaj medijacije je načelo koje govori o tome da se porodična medijacija može primijeniti na sve sporove između članova iste porodice koji su u krvnom ili tazbinskom srodstvu, pri čemu su države slobodne da odrede posebna pitanja ili slučajeve koje će pokrivati porodična medijacija;

- Organizacija medijacije je načelo kojim se ističe da medijacija ne bi trebalo da bude obavezna, te da države slobodno organizuju i izvode medijaciju onako kako smatraju da treba, bilo putem javnog ili privatnog sektora. Države treba da obezbijede posebne mehanizme kako bi osigurale postojanje postupka za izbor, obuku i ocjenu medijatora te standarda koje medijatori treba da ostvaruju i održavaju;

- Postupak medijacije podrazumijeva sljedeće: medijator/medijatorka je nepristran u odnosu na stranke; medijator/medijatorka je neutralna u odnosu na rezultat postupka medijacije; medijator/medijatorka poštuje stav stranaka i čuva ravnopravnost njihovih pregovaračkih pozicija; medijator/medijatorka nema ovlaštenja da strankama nametne rješenje; uslovi pod kojima se izvodi medijacija moraju garantovati privatnost; rasprave tokom medijacije su tajne; medijator/medijatorka treba da informiše stranke o mogućnosti da koriste bračno savjetovanište ili druge forme savjetovanja; medijator/medijatorka treba da vodi računa o dobrobiti i najboljim interesima djece i podstakne roditelje da se usredsrijede na potrebe djece; medijator/medijatorka treba da obrati posebnu pažnju na pojavu nasilja u prošlosti i da li se ono može ubuduće pojaviti; medijator/medijatorka može da daje pravna objašnjenja, ali ne smije da daje pravne savjete;

- Status sporazuma do kojih dolazi putem medijacije podrazumijeva da države treba da obezbijede da sporazume do kojih se dođe medijacijom potvrdi sud ili drugi nadležni organ;

- Odnos između medijacije i postupka pred sudom ili drugim nadležnim organima podrazumijeva da države treba da uspostave autonomiju medijacije i mogućnost da se ona odvija prije, za vrijeme ili poslije pravnih postupaka;

- Promocija medijacije i pristup medijaciji podrazumijeva da države treba da promovišu razvoj porodične medijacije, posebno putem informativnih programa; da su države slobodne da uspostave metode pružanja odgovarajućih informacija o medijaciji kao alternativnom postupku rješavanja porodičnih sporova; da države takođe treba da preduzmu potrebne mjere za omogućavanje pristupa porodičnoj medijaciji.

- Ostali načini rješavanja sporova je princip koji se odnosi na to da države mogu da ispituju poželjnost primjene na odgovarajući način, načela iz ove preporuke koja se odnose na medijaciju u odnosu na ostale načine rješavanja sporova.

- Pitanja međunarodnog karaktera odnose se na to da države treba da razmotre uspostavljanje mehanizama za korištenje medijacije u slučajevima sa međunarodnim elementom onda kada je to odgovarajuće u vezi sa starateljstvom i pristupom djeci onda kada roditelji žive ili se pretpostavlja da će živjeti u različitim državama; u slučaju nezakonitog oduzimanja ili zadržavanja djeteta, međunarodnu medijaciju ne treba koristiti ako bi ona mogla dovesti do odugovlačenja momentalnog vraćanja djeteta; sva navedena načela primjenjiva su na međunarodnu medijaciju; država treba u što većoj mjeri da unaprijedi saradnju između postojećih službi koje se bave porodičnom medijacijom; uzimajući u obzir posebnu prirodu međunarodne medijacije, od međunarodnih medijatora/medijatorki treba zahtijevati da prođu posebnu obuku (Dorontić, Poturković, Živanović, Kovačević, Bulatović Kremenović, 2008).

Preporuka Evropske Komisije o porodičnoj medijaciji i ravnopravnosti polova - RECI639(2003), usvojena je 25. novembra 2003. godine. U njoj se navodi da porodična medijacija mora garantovati ravnopravnost polova. Drugim riječima, ni jedan pol ne smije biti podređen u porodičnoj medijaciji zbog neravnoteže moći, bilo da ona dolazi kao rezultat zlostavljanja ili nemogućnosti da se iznese vlastito mišljenje (npr. zbog ovisnosti ili duševne bolesti); emocionalne ili finansijske podređenosti (npr. zbog toga što je jedan partner brinuo za djecu i nije bio zaposlen).

Ukoliko se dođe do nefer sporazuma, koji je rezultat neravnoteža moći, mora se pronaći način da ga medijator/medijatorka ili sud odobri. Važno je osigurati da medijacija ne vodi sporazumu koji zadovoljava interese samo jedne strane koja na bilo koji način dominira postupkom. Ako su predmet razgovora u medijaciji djeca, ona takođe treba da budu saslušana u postupku medijacije kako bi se moglo utvrditi da su rješenja u najboljem interesu djeteta.

Ova preporuka navodi i neka druga pitanja koja izazivaju zabrinutost, poput teze da je cilj medijacije rasterećivanje sudova. Ne zanemarujući i ovaj aspekt medijacije, ipak, njen primarni cilj nije rasterećivanje sudova, već pomoć u ponovnom uspostavljanju komunikacije među strankama uz pomoć osobe, koja je obučena za medijaciju. Medijacija ne može zamijeniti sudski postupak, ako ne postoje ključni elementi medijacije, a to su: sloboda izbora za stranke kao ključ medijacije, što podrazumijeva da bi obaveznu medijaciju i trebalo zabraniti, a garantovati nezavisnost i neutralnost sa insitucionalnog i profesionalnog stanovišta; povjerljivost postupka mora biti osigurana; sporazum mora garantovati zakonitost

i poštovanje prava svake osobe uključene u postupak; mora biti zagarantovana ravnoteža stranaka u postupku, što je zadatak medijatora/medijatorke, koji mora biti posebno obučan za vođenje postupka medijacije; posebnu pažnju treba pokloniti edukaciji i zvaničnoj akreditaciji medijatora/medijatorke i superviziji njegovog/njenog rada.

Smjernice Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ)16 donesene su s ciljem da se pomogne državama članicama Savjeta Evrope u primjeni preporuka u vezi sa porodičnom medijacijom. U nastavku su izdvojeni značajniji dijelovi iz ovih Smjernica.

Dostupnost medijacije se smatra veoma bitnom. Da bi se medijacija proširila i da bi usluga medijacije bila više dostupna potrebno je preduzeti mjere promocije i uspostavljanja funkcionalnih šema medijacije na što širem geografskom području. Sudije imaju važnu ulogu u razvoju medijacije. Oni treba da daju informacije, organizuju informativne sastanke o medijaciji i gdje je god moguće pozovu stranke da koriste medijaciju ili da upute predmet na medijaciju. Advokati treba da u odgovarajućim slučajevima, prije odlaska na sud, razmotre alternativne načine rješavanja sporova, uključujući medijaciju i da klijentima pruže relevantne informacije i savjete. Advokatske komore treba da imaju liste pružalaca usluga medijacije i da ih distribuiraju advokatima. Države treba da kontinuirano prate programe medijacije te razvijaju određene zajedničke kriterijume uključujući kvalitativni i kvantitativni aspekt.

Princip povjerljivosti je ključan za povjerenje stranaka u medijaciju. Obim povjerljivosti treba biti regulisan zakonskim mjerama ili ugovorom. Obaveza povjerljivosti treba da važi za medijatora u svim fazama postupka medijacije i nakon njenog završetka.

Kvalitet medijatora/medijatorke je ključan faktor za osiguranje kvaliteta medijacije. Stoga, države članice i/ili akteri medijacije treba da pruže odgovarajuće trening programe za medijatorke/medijatore. Kao minimum, trening medijacije treba da uključi sljedeće oblasti: principe i ciljeve medijacije; stav i etiku medijatorke/medijatora; faze u postupku medijacije; tradicionalno poravnanje i medijacija; upute za rad, struktura i tok medijacije; pravni okvir za medijaciju; vještine i tehnike komunikacije i pregovaranja; vještine i tehnike medijacije; praktične vježbe; specifičnosti porodične medijacije i interesa djeteta; ocjenu znanja i stručnosti. Trening treba da prati supervizija, mentorisanje i stalno profesionalno usavršavanje. Državama članicama se preporučuje da se povežu ili da uspostave kontinuirane treninge za medijatore (Dorontić, Poturković, Živanović, Kovačević, Bulatović Kremenović, 2008).

Najbolji interes djeteta je važan aspekt porodične medijacije. U slučajevima porodične medijacije, države članice jedinstveno priznaju važnost najboljeg interesa djeteta. Preporučuje se državama članicama i drugim tjelima uključenim u medijaciju da uspostave zajedničke

kriterije ocjenjivanja koji bi služili u najboljem interesu djeteta, uključujući i mogućnost da djeca učestvuju u postupku medijacije.

Takođe, preporučuje se međunarodna medijacija, a u tu svrhu preporučuje se državama članicama da se koriste novim tehnologijama, kao što su video i telefonske konferencije ili on-lajn rješavanje sporova, umjesto sastanaka u živo.

Pristup medijaciji obuhvata i pitanja troškova medijacije za korisnike. Države treba da osiguraju određenu direktnu finansijsku podršku uslugama medijacije. Neprihvatljivo je da nekim kategorijama stanovništva iz finansijskih razloga budu nepristupačne usluge medijacije. Države članice treba da omoguće pravnu pomoć za osobe sa ograničenim finansijskim mogućnostima.

Svijest o primjeni medijacije je od najveće važnosti. Naime, čak i kada je medijacija dostupna i pristupačna svima, nedostatak svijesti u pravosuđu i široj javnosti jedna je od glavnih prepreka u razvoju medijacije. Kako bi Preporuke o medijaciji u porodičnim i građanskim sporovima bile dostupne, neophodno je da se one prevedu i distribuiraju na jezicima svih država. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da razviju svijest šire javnosti o prednostima medijacije. Mjere za podizanje svijesti u javnosti o medijaciji mogu uključivati: članke/informacije u medijima; distribuciju informacija o medijaciji putem letaka, brošura, postera, interneta; telefonsku liniju za pomoć u oblasti medijacije; informacijske i savjetodavne centre; fokusirane programe podizanja svijesti poput „sedmice medijacije“; seminare i konferencije; otvorene dane o medijaciji u sudovima i institucijama koje pružaju usluge medijacije. Ohrabruju se države članice da široj javnosti učine dostupnim informacije o tome kako kontaktirati medijatore i organizacije koje pružaju usluge medijacije (www.umbih.co.ba).

Države članice, univerziteti, druge akademske institucije i akteri u oblasti medijacije treba da podrže i promovisu naučna istraživanja u oblasti medijacije. Medijacija i drugi oblici rješavanja sporova treba da budu uključeni u školske planove i programe.

Svijest korisnika treba razvijati tako što sudije, tužioci, advokati i drugi stručnjaci treba da osiguraju ranu informaciju i savjet o medijaciji. Svijest u pravosuđu podrazumijava da sudije igraju ključnu ulogu u promovisanju kulture mirnog rješavanja sporova. U tom smislu, važno je da se jačaju institucionalne i individualne veze između medijatora i sudija. Svijest pravnika može se razvijati tako što medijaciju treba uključiti u nastavne planove i programe inicijalnih ali i kontinuiranih programa usavršavanja za pravnike i advokate. Advokatske komore i udruženja pravnika treba da imaju liste organizacija koje provode programe medijacije. Konačno, države članice i akteri u medijaciji se ohrabruju da preduzmu

mjere da povećaju svijest o medijaciji nevladinim organizacijama i drugim zainteresovanim tijelima (www.posredovanje.me/, očitano 22.02.2018).

Na osnovu ove kratke analize može se zaključiti da je na nivou Evropske unije ustanovljen pravni okvir koji pogoduje primjeni porodične medijacije u pojedinim državama. Jasno je da se podstiče primjena ovog alternativnog načina rješavanja porodičnih sukoba, uključujući i one koji se manifestuju u vidu razvoda braka.

b) Pravni okvir za medijaciju u BiH

Pravni okvir za medijaciju u BiH obuhvata set zakonskih i podzakonskih akata koji će unastavku biti navedeni sa kratkim osvrtom na njihov sadržaj i svrhu

Zakon o postupku medijacije (Službeni glasnik BiH 37/04) određuje postupak medijacije i ulogu aktera u ovom postupku. Medijacija, u smislu ovog zakona, je postupak u kojem treća neutralna osoba (medijator) pomaže strankama u nastojanju da postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora, a medijator je treća neutralna osoba koja posreduje u rješavanju spora između stranaka, u skladu s principima medijacije. Stranke u sporu mogu se sporazumjeti da spor riješe u postupku medijacije, prije i nakon pokretanja sudskog postupka do zaključenja glavne rasprave. Ako stranke prije pokretanja sudskog postupka nisu pokušale riješiti spor u postupku medijacije, sudija koji vodi sudski postupak može, ako ocijeni da je to svrsishodno, na pripremnom ročištu predložiti strankama da spor pokušaju riješiti u postupku medijacije.

U ovom zakonu utvrđeni su principi postupka medijacije: strane u sporu pokreću postupak medijacije i učestvuju u postizanju obostrano prihvatljivog sporazuma dobrovoljno (član 6); postupak medijacije je povjerljive prirode a izjave stranaka iznesene u postupku medijacije ne mogu se bez odobrenja stranaka koristiti kao dokaz u bilo kojem drugom postupku; medijator će informacije koje mu budu dostavljene u toku odvojenih sastanaka sa svakom strankom posebno zadržati u tajnosti i neće o njima raspravljati s drugom stranom, ukoliko drugačije nije dogovoreno (član 7); stranke u postupku medijacije imaju jednaka prava (član 8); medijator će posredovati na neutralan način, bez ikakvih predrasuda u pogledu stranaka i predmeta spora (član 9).

Uslovi za bavljenje medijacijom podrazumijevaju da medijator može biti osoba koja ispunjava opšte uslove za zapošljavanje, a medijator mora ispunjavati i sljedeće uslove: visoka stručna sprema; završena obuka prema programu Udruženja medijatora BiH ili prema drugom programu obuke koji priznaje Udruženje; upis u registar medijatora koji vodi

Udruženje. Osobi koja sa uspjehom završi obuku za medijatora izdaće se odgovarajući certifikat koji služi kao osnov za upis u registar medijatora (član 31).

Zakon o prenosu poslova medijacije na Udruženje medijatora (Sl. glasnik BiH br. 52/05) propisuje da se poslovi medijacije prenose se na Udruženje medijatora u Bosni i Hercegovini, koje je registrovano rješenjem Ministarstva civilnih poslova i komunikacija BiH, broj RU/44/02 od 5.11.2002. godine (član 4).

Kodeks medijatorske etike (Službeni Glasnik BiH 21/06) sadrži norme profesionalnog ponašanja medijatora u vršenju poslova medijacije, u svim prilikama, na način kako to zahtijevaju dostojanstvo i ugled medijacije kao alternativnog načina rješavanja sporova (član 1). Iako medijatori dolaze iz različitih profesija i disciplina svaki medijator mora prihvatiti Kodeks kao minimum. Imenovanje za medijatora ne predstavlja trajno pravo za pojedinca, već je to uslovna privilegija koja se može oduzeti u slučaju kršenja Kodeksa (član 4). U Kodeksu se ističe da medijator neće nametati nagodbu strankama u sporu, nuditi pravne savjete, niti postupati kao pravni zastupnik bilo koje strane. Njegova uloga je da otkloni prepreke u komunikaciji, podstakne utvrđivanje interesa, iznošenje i ispitivanje mogućih opcija, koje bi mogle odgovoriti na potrebe lica uključenih u spor (član 5). Dakle, medijator kao treće neutralno lice pomaže strankama u nastojanju da postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora, dok pravo na donošenje odluka imaju isključivo stranke (član 6). U tom cilju, prema članu 7. Kodeksa, medijatori treba da imaju nepristrasan pristup i da djeluju sa dobrim namjerama i prema potrebama i interesima stranaka (Kodeks medijatorske etike, Sl. glasnik BiH 21/06).

Očuvanje povjerljivosti je od presudne važnosti za proces rješavanja sporova, te medijator mora očuvati povjerljivost u postupku i treba da dobije saglasnost stranaka za bilo kakvo prenošenje informacije trećim licima (član 11). Medijator mora održati nepristrasnost prema strankama, što znači da nijednu neće favorizovati niti riječima, ni djelima. Nepristrasnost podrazumijeva obavezu medijatora da pomogne svim strankama u postizanju međusobno prihvatljivog rješenja. Neutralnost podrazumijeva odnos medijatora prema strankama u sporu. Ako medijator osjeti ili bilo koja od stranaka izjavi da njegova prošlost ili iskustvo može uticati na njegov rad, medijator treba da se povuče iz medijacije, osim ako se svi ne saglase da se medijacija nastavi (član 13).

Pravilnik o odgovornosti medijatora za štetu pričinjenu u toku obavljanja poslova medijacije (Sl. glasnik BiH br. 21/06) uređuje način i uslove odgovornosti medijatora za štetu koja se nanese stranci nezakonitim postupanjem prema opštim pravilima odgovornosti za štetu.

Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti medijatora (Službeni glasnik BiH br. 21/06) propisuje vrste disciplinske odgovornosti i disciplinske mjere, polazeći od toga da su medijatori individualno odgovorni za savjesno obavljanje poslova medijacije i čuvanje ugleda medijatora (član 2).

c) Zakonski okvir Republike Srpske

U fokusu su relevantni zakoni na nivou Republike Srpske, pošto je istraživanje izvršeno u Republici Srpskoj, tačnije u Centru za socijalni rad Banja Luka. Analizirani su Porodični zakon i Zakon o socijalnoj zaštiti.

Porodični zakon Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, 54/02) uređuje pravni odnos između bračnih supružnika, roditelja i djece, usvojioca i usvojenika, staraoca i štíćenika i odnose između nadležnih organa u vezi s porodičnim odnosima i starateljstvom. Porodično-pravni odnosi koje ovaj zakon uređuje su: zaključivanje braka, lična prava i dužnosti bračnih supružnika, prestanak braka, odnosi roditelja i djece i drugih srodnika, usvajanje, starateljstva, izdržavanje, imovinski odnosi između bračnih i vanbračnih supružnika i određeni oblici pravne zaštite porodice. Posebna zaštita porodici, majci i dijjetetu obezbjeđuje se u skladu sa međunarodno priznatim ljudskim pravima i osnovnim odredbama. Drugi dio porodičnog zakona odnosi se na bračno pravo, koje je preciziralo uslove za zaključivanje braka, postupak za zaključivanje braka, smetnje za zaključivanje braka, zabrane za zaključivanje braka. Ovaj zakon, takođe, definiše stavove i članove iz oblasti ličnih prava i obaveza supružnika, prestanak braka, postupak u bračnim sporovima.

Prema članu 44 (1) ovog zakona „brak prestaje smrću bračnog supružnika, proglašenjem nestalim bračnog supružnika umrlim, poništenjem i razvodom braka“ a u členu 44 (3) stoji da „brak prestaje poništavanjem ili razvodom kad presuda suda o poništenju, odnosno razvodu braka postane pravosnažna.“

Mirenje bračnih supružnika (III dio Zakona o prestanku braka) podrazumijeva da „prije podnošenja tužbe ili pokretanja prijedloga za razvod braka, supružnici koji imaju maloljetnu zajedničku ili usvojenu djecu ili djecu nad kojom se vrši roditeljsko pravo su obavezni da pred nadležnim organom starateljstva pokrenu postupak mirenja (član 57). Na ročištu za pokušaj mirenja organ starateljstva pokušaće da izmiri bračne supružnike a, po potrebi, preporučiće im da se obrate savjetovalištu ili drugim ustanovama koje im mogu dati savjet (član 60). U postupku mirenja organ starateljstva, imajući u vidu interese djece, nastojaće da se bračni supružnici sporazumiju o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju zajedničke

djece, supružničkom izdržavanju, podjeli zajedničke imovine, vraćanju poklona i svim drugim pitanjima od značaja za supružnike, njihovu maloljetnu djecu, bračnu i porodičnu zajednicu koja se gasi (član 61). Ukoliko se u postupku pred organom starateljstva bračni partneri izmire, zahtjev za ponovni postupak ne mogu podnijeti u roku od šest mjeseci od dana uručivanja zapisnika o izvršenju mirenja, a ukoliko se supružnici u postupku mirenja pred organom starateljstva ne izmire mogu podnijeti tužbu, odnosno zajednički prijedlog za razvod braka, sa zapisnikom o neuspjelom pokušaju mirenja, u roku od šest mjeseci od dana prijema zapisnika o ishodu postupka mirenja. (član 64)

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske (Službeni glasnik RS, 37/12) uređuje sistem socijalne zaštite, definiše se načela, nosioce, korisnike i prava korisnika socijalne zaštite, postupak i uslove za ostvarivanje prava, djelatnost ustanova zaštite, samostalno obavljanje poslova u oblasti socijalne zaštite, finansiranje, nadzor i druga pitanja značajna za funkcionisanje i ostvarivanje socijalne zaštite građana.

Stanjem socijalne potrebe smatra se stanje u kojem je licu neophodna pomoć u cilju savladavanja socijalnih i drugih poteškoća i stvaranju uslova za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, a ukoliko se te potrebe ne mogu zadovoljiti u drugim sistemima socijalne sigurnosti.

Kada je riječ o djelatnosti socijalne zaštite, treba primijetiti da ovaj Zakon ističe mjere i aktivnosti na stvaranju uslova za ostvarivanje zaštite funkcije porodice, kao i uslova za samostalni život i rad lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe ili za njihovo aktiviranje u skladu sa sposobnostima, obezbjeđivanje sredstava za život mentalno neobezbjeđenim i za rad nesposobnim građanima i drugim građanima koji su u stanju socijalne potrebe, kao i obezbjeđivanje drugih oblika socijalne zaštite.

Kada je riječ o korisnicima, u članu 9. se, takođe, ističe da su korisnici socijalne zaštite članovi porodice i porodica u cjelini, koji ostvaruju prava i usluge u skladu sa ovim zakonom.

Briga o porodici je uočljiva i u dijelu u kome se propisuju prava koja se realizuju u skladu sa ovim zakonom. Naime, u članu 10. se navodi da se prava (novčana davanja, socijalne usluge i druge mjere) pružaju pojedincu, *članovima porodice ili porodici u cjelini*. Ova prava imaju za cilj zadovoljavanje socijalnih potreba, te sprečavanja nastanka socijalnih problema. U članu 19. (2) stoji: „Porodicu čine bračni parovi i vanbračni supružnici, djeca bračna, vanbračna, usvojena, pastorčad, kao i djeca stavljena pod starateljstvo i uzeta na izdržavanje i drugi srodnici u međusobnoj obavezi izdržavanja“ (Zakon o socijalnoj zaštiti RS, Sl.Gasnik RS, 37/12).

Pošto je u Porodičnom zakonu propisano da organ starateljstva (centar za socijalni rad) u postupku razvoda braka ima obavezu da pokuša da izmiri bračne supružnike, te da im, po potrebi, preporuči da se obrate savjetovalištu ili drugim ustanovama koje im mogu dati savjet, treba istaći da Zakon o socijalnoj zaštiti, pored ostalih prava, predviđa i pravo na savjetovanje (član 20. Zakona o socijalnoj zaštiti RS). Ovo pravo je definisano kao „sistemska i programirana stručna pomoć koja se realizuje metodama socijalnog rada i drugih društveno-humanističkih nauka, a čija je svrha pomoć pojedincu, članovima porodice ili porodici u cjelini u razvijanju, dopunjavanju, očuvanju i poboljšanju vlastitih socijalnih mogućnosti, a u slučaju bolesti, starosti, invalidnosti, nezaposlenosti, smrti bliski osoba, problema u vaspitanju djece i u odnosima roditelja i djece, problema rizičnih ponašanja djece i omladine, problema bračnih i vanbračnih odnosa, zaključivanja braka, nasilja u porodici, uključivanja u svakodnevni život nakon dužeg boravka u institucijama, ostvarivanja pojedinih socijalnih prava, te u drugim nepovoljnim socijalnim okolnostima i kriznim situacijama (član 55). U skladu s tim, predviđena je i posebna ustanova - savjetovalište u kome se stručnim metodama pruža pomoć pojedincima i porodicama u rješavanju svakodnevnih životnih problema i teškoća, radi jasnijeg uvida u probleme i pronalaženje kvalitetnijih osnova za njihovo samostalno rješavanje“ (član 122).

Iz priloženog se može zaključiti da u domaćem zakonodavstvu postoji odgovarajući okvir za pružanje usluga posredovanja u postupku razvoda braka. Osim formalnog postupka medijacije, koji je propisan u zakonima i podzakonskim aktima koji se odnose na medijaciju, postoje i formalne pretpostavke za uspješno posredovanje u postupku razvoda braka pri centrima za socijalni rad. Institut mirenja, usluge savjetovanja i savjetovališta, daju mogućnost socijalnim radnicima da posreduju u rješavanje sukoba između bračnih partnera koji su pokrenuli postupak razvoda. Uspjeh njihovog posredovanja umnogome zavisi od toga koliko vladaju znanjem i vještinama konstruktivnog rješavanja sukoba, što je suština medijacije.

4.2. Efekti postupka mirenja bračnih partnera u Centru za socijalni rad Banja Luka

O efektima postupka mirenja bračnih partnera doznalo se na osnovu zvaničnih informacija: izvještaji, statistički pokazatelji i dosije korisnika. Relevantni pokazatelji su: broj provedenih postupaka mirenja, razvoda braka i slučajeva u kojima je proces mirenja uspješno proveden i time očuvana bračna zajednica. Dakle, jedan od načina da se nešto više dozna o efektima procesa mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka bio je analiza

statističkih pokazatelja o broju pokrenutih postupaka mirenja i broju porodica sa poremećenim odnosima. Ovi podaci dobijni su iz redovnih izvještaja Centra u periodu od 2012. do 2016. godine.

Tabela 1.

Porodice sa poremećenim odnosima i pokrenuti postupci mirenja
u Centru za socijalni rad Banja Luka u periodu 2012-2016

Vrsta korisnika CSR/Godina	2012	2013	2014	2015	2016	Ukupno
Broj porodica sa poremećenim odnosima u evidenciji Centra	891	581	560	720	732	3,484
Broj pokrenutih postupaka mirenja	244	300	260	309	284	1,397

U tabeli su prikazani statistički podaci unazad pet godina. Isto tako, iz tebele se vidi da su porodični sukobi česti, te da očigledno postoji potreba za neformalnom porodičnom medijacijom i prije razvoda. Takođe, da je broj postupaka mirenja konstantan (svake godine od 250-300). Broj porodica koje su se obratile Centru za socijalni rad zbog poremećenih porodičnih odnosa je značajan a, sasvim sigurno, postoji mnogo veći broj porodica sa sličnim problemima, koje nisu registrovane u Centru. To upućuje na zaključak da bi socijalni radnici trebalo više pažnje da posvete ranom detektovanju porodičnih problema. Drugim riječima, izvjesno je da bi kvalitetnija porodična medijacija prije razvoda braka mogla da doprinese smanjenju broja pokrenutih postupaka mirenja, a samim tim i razvoda.

Utoliko više, što je problem razvoda izražen na području grada Banjaluka o čemu govori podatak da je od ukupnog broja pokrenutih postupaka mirenja na području Republike Srpske tokom 2016. godine, 23% tih postupaka provedeno u Centru za socijalni rad Banja Luka. Naime, prema podacima Statističkog zavoda Republike Srpske u 2016. godini je u Republici Srpskoj pokrenuto ukupno 1.230 postupaka mirenja, od čega je u Banjaluciprovedeno 284 (Statistički godišnjak Republike Srpske, 2017).

Tabela broj 2. pokazuje vremensko trajanje postupka mirenja. Podaci su dobijeni analizom zvaničnih zabilješki iz postupaka mirenja iz Centra za socijalni rad Banja Luka.

Tabela 2.

Prosječno trajanje postupka mirenja u CSR Banja Luka

Trajanje postupka	Broj dosijea	%
Do 20 dana	12	11
Mjesec dana	56	53
Dva mjeseca	28	26
Tri mjeseca	3	3
Četiri mjeseca	1	1
Nezavršeno	6	6
Ukupno	106	100

Iz tabele se može zaključiti da je najveći broj postupaka mirenja završen za mjesec dana. Drugi po redu su postupci u trajanju dva mjeseca, zatim postupci u trajanju do 20 dana. U tri slučaja su postupci mirenja trajali tri mjeseca, jedan četiri mjeseca a šest postupaka je nezavršeno.

Ovi podaci dovode do zaključka da postupak mirenja vremenski traje kratko. Prosjek je mjesec dana. Da je to nedovoljan period pokazuje i veliki broj postupaka mirenja. Poželjno je duže trajanje postupaka mirenja. Mjesec ili dva mjeseca kratak je period za ostvarenje kvalitetne saradnje sa parovima koji su u postupku mirenja. Poželjno je da postupak mirenja traje šest mjeseci, pa i do godinu dana uz korištenje kvalitetne porodične medijacije.

Tabela broj 3. pokazuje broj susreta bračnih partnera koji se prosječno obavi u postupku mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka.

Tabela 3.

Broj susreta u procesu mirenja u CSR Banja Luka

Broj susreta	Broj bračnih partnera	%
1 susret	11	10
2 susreta	61	58
3 susreta	23	22

4 susreta	4	4
7 susreta	1	1
Bez susreta (punomoć)	6	5
Ukupno	106	100

Iz prikazane tabele se može zaključiti da je 58%, od ukupnog broja postupaka mirenja, završeno tako što su organizovana dva susreta sa bračnim parovima. Evidentirano je 22% postupaka mirenja u kojima su zakazana tri susreta, dok je u 10% slučajeva obavljen samo jedan susret. Četiri susreta zakazana su u 4% postupaka mirenja i samo jedan postupak je obavljen tako da je organizovano sedam susreta bračnih partnera. Ostalih 5% postupaka mirenja završeno je bez susreta sa bračnim partnerima, koji su dali punomoć.

Dakle, radi se o postupcima u kojima, bez neposrednog razgovora sa bračnim partnerima, nije bilo ni moguće primijeniti vještine medijacije.

Očigledno je da se u postupku mirenja obavi malo susreta, što ne dozvoljava adekvatan i kvalitetan rad sa bračnim parovima. Tokom dva, eventualno tri susreta nije moguće da se socijalni radnik posveti problemima koji su doveli do sukoba, još manje da motiviše bračne parove za saradnju i, eventualno, nastavak zajedničkog života.

Tabela broj 4. pokazuje podatke o ishodima mirenja, odnosno podatke o tome koliko je postupaka mirenja uspješno riješeno, a koliko je imalo negativan ishod. U tabeli se nalaze i nedovršeni postupci, koji će biti obrazloženi u sljedećem dijelu teksta.

Tabela 4.

Podaci o ishodu postupaka mirenja

Ishod mirenja	Broj bračnih partnera	%
Nastavak bračne zajednice	14	13
Razvod bračnih partnera	72	68
Nezavršen postupak	20	19
Ukupno	106	100

Iz tebele se vidi da je bračnu zajednicu nastavilo samo 13% parova, dok je negativan ishod imalo 68% postupaka mirenja. Samim tim, može se zaključiti da je efektivnost mirenja

na nezavidnom nivou. Procenat parova koji su ostali u braku je, zaista, u nepovoljnoj razmjeri kada se povuče paralela sa procentom koji ima negativan ishod.

U grupu nezavršenih postupaka mirenja se svrstava 13 dosijea u kojima je navedeno da se jedan od supružnika nije odazivao na uredne dopise JU Centra za socijalni rad. Nakon dopisa socijalni radnici su pokušavali da stupe u kontakt i telefonskim putem, ali bez uspjeha. Jedan dosije ne posjeduje konačan zapisnik. Šest dosijea odnosi se na podnesene zahtjeve za postupak mirenja, pri čemu se jedan ili oba bračna partnera nalaze u inostranstvu. Iz priloženih podataka se može zaključiti da efikasnost postupka mirenja u Centru za socijalni rad nije na zavidnom nivou.

Ovaj podatak je približan procjeni koju je dala socijalna radnica u intervjuu (prikazano u rezultatima kvalitativnog dijela istraživanja u naredna dva potpoglavlja), a koja je izjavila da od ukupnog broja pokrenutih postupaka mirenja, tek 8-10% tih postupaka završava mirenjem bračnih partnera i očuvanjem porodice.

Na osnovu analiziranih dosijea, zaključuje se da je suštinski problem bračnih partnera koji su pokrenuli postupak razvoda poremećena komunikacija, koja je prisutna čak i na početku bračne zajednice. Različiti pogledi na život, različita očekivanja partnera i različita razmišljanja produbljuju bračnu krizu i često vode u veće komplikacije koje se manifestuju u vidu alkoholizma, nezaposlenosti, preljube.

4.3. Zastupljenost i potreba za medijacijom u procesu razvoda braka

Odgovor na pitanje o zastupljenosti elemenata medijacije u postupka mirenja dobio se na osnovu uvida u rad sa bračnim partnerima tokom postupka mirenja sa akcentom na primjenu vještina medijacije. O tome se doznalo na osnovu izjava bračnih partnera koji su učestvovali u procesu mirenja.

Pomoću polustrukturisanog intervjua ispitana su dva para koja su prošla proces mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka a nisu ostali u bračnoj zajednici i dva para koja su prošla proces mirenja, ali su ostalu u braku.

Vodič za intervju sastojala se od četiri grupe pitanja. Kroz ova pitanja se mogao napraviti uvid u subjektivni doživljaj ispitanika i njihovu percepciju procesa mirenja.

- A) Analiza odgovora dobijenih u intervjuu sa bračnim partnerima koji su prošli proces mirenja, a nisu ostali u braku

Prva grupa pitanja odnosila se na sociodemografske karakteristike ispitanika. Razgovor je obavljen sa dva bračna para starosne dobi od 38 do 64 godine, a svi su nastanjeni u gradu i imaju srednju stručnu spremu.

Druga grupa pitanja odnosila se na probleme u partnerskim odnosima, vrstu, sadržaj i trajanje partnerskih sukoba. Osim interesovanja za to koji problemi su se javili u bračnoj zajednici, tokom razgovora posebno je ispitivano na koji način su se problemi razvijali.

Ispitanici su uglavnom odgovarali da su se udaljili emotivno i fizički, da nije bilo tolerancije i međusobnog razumijevanja, koji su rasli sa vremenom i da je tako došlo do razvoda braka. Ženski ispitanici su bili malo detaljnije i uglavnom se njihov odgovor na postavljeno pitanje svodio na to da su dosta toga tolerisale, možda i previše. Poslovi vezani za djecu i kuću su bili na njima. Postojala je doza optuživanja bivših supruga i zamjeranje za „časičom više“, društvom i sličnim stvarima. –Na pitanje o posredovanju u rješavanju bračnih sukoba između njih iz njihove neposredne blizine jedan par je odgovorio pozitivno, rekavši da su to bili roditelji, prijatelji, kumovi, ali nije dalo pozitivne rezultate. Drugi par je negativno odgovorio na postavljeno pitanje. Na pitanje da li je neko iz Centra za socijalni rad bio uključen u sukobe sa njima prije pokretanja postupka i da li smatraju da bi bilo dobro da je posredovao i uključio u rješavanje bračnih sukoba i zašto smatraju da bi to bilo dobro, odgovori ispitanika su ukazali na sljedeće.

Oba para, sva četiri ispitanika, su negativno odgovorili na postavljeno pitanje, s tim što su dvoje izjavili da smatraju da bi bilo dobro da je postojalo posredovanje. Smatraju da možda ne bi došlo do razvoda i da bi posredovanje socijalnih radnika doprinijelo rješavanju nesuglasica koje su postojale između njih. Ovo su objasnili time da treća strana bolje vidi realnu situaciju, od onih koji su akteri iste. Druga dva ispitanika su negativno odgovorili, jer smatraju da nije bilo moguće poboljšati odnos između njih, da su već bili trajno narušeni isto tako su dodali da kada donesu odluku da ne može niko da utiče na to. Ta odluka je bila konačna i dobro promišljena. I ovaj odgovor upućuje na zaključak da bipravovremeno posredovanje socijalnih radnika (u fazi ranog razvoja sukoba) možda spriječilo dalju eskalaciju nesporazuma i preveniralo razvod.

Treća grupa pitanja poslužila je da bi se stekao uvid **u obilježja mirenja/medijacije** na osnovu stavova ispitanika koje su stekli kroz vlastito iskustvo postupka mirenja. U tu svrhu, upitani su da li su zadovoljni radom socijalnih radnika koji vode postupak mirenja i zamoljeni da opišu ulogu socijalnog radnika kao i njegov odnos prema njima.

Ženski ispitanici su negativno ocijenile rad socijalnih radnica koje vode proces mirenja. Smatraju da je postupak vođen formalno i bez empatije, emocija, razumijevanja. Muški ocjenjuju da je odnos socijalnog radnika bio korektan i profesionalan.

Pitanje koje je bilo vezano za naklonost socijalnog radnika nekoj od sukobljenih strana dao je odgovor ispitanica da su socijalne radnice bile naklonjene bivšem suprugu, dok muški ispitanici su opet naglasili korektnost i profesionalnost socijalnih radnica.

Na pitanje da li je socijalni radnik dao jednako vrijeme i šansu da objasne svoje pozicije i interese odgovor je bio pozitivan sem jedne ispitanice, koja je izjavila da je bivši suprug imao više vremena od nje, da je tokom čitavog procesa on vodio riječ.

Sva četiri ispitanika su izjavila da bi dobrovoljno ušli u postupak mirenja.

Na pitanje vezano za tajnost postupka mirenja, ni jedan ispitanik nije mogao sa sigurnošću da odgovori pozitivno ili negativno, jer im se ovo tada činilo nebitnim, zbog toga što su jako stresno doživjeli mirenje, kao i čitav proces razvoda. U samom postupku nisu date nikave garancije da će sve ono što je izneseno u postupku mirenja ostati među učesnicima postupka.

Pitanje vezano da li je socijalni radnik iscrpio sve raspoložive mogućnosti da pomiri partnere odgovori su bili takvi da su ženske ispitanice odgovorile negativno, dodavši da nisu bile profesionalne i zainteresovane, dok su muški pozitivno ocijenili i ovaj aspekt postupka mirenja.

Pozitivno su tri ispitanika odgovorila na pitanje da li su došli do rješenja koji su predložili i oko čega su se usaglasili. Jedna ispitanica je negativno odgovorila, jer smatra da je nad njom učinjena nepravda od strane socijalnih radnica, jer su djeca pripala njenom bivšem suprugu. Međutim, treba primijetiti da je ishod mirenja bio razvod braka. Dakle, sukob nije riješen na način da su pobjedici obje strane i da je postignuto konstruktivno rješenje.

Socijalni radnik nije kontaktirao nakon procesa mirenja nijedan par, ističući jer nije bilo potrebe za tim. Sam proces medijacije podrazumijeva da se posredovanje nastavi i nakon zvaničnog postupka, kako bi se pratilo poštovanje dogovorenih obaveza učesnika postupka posredovanja. Iako je u ovim slučajevima došlo do razvoda i mirenje nije ishodovalo pomirenjem, potreba za posredovanjem postoji jer treba spriječiti mogući razvoj sukoba razvedenih u vezi sa obavezama roditeljsva, raspodjele imovine, međurodbinskih kontakata i sl.

Što se tiče preporuku ispitanika vezano za uspješniji postupak mirenja izjave su takođe bile podijeljene, muški ispitanici su izjavili da su zadovoljni postupkom mirenja. Ženske ispitanice su izjavile da socijalne radnice treba da su profesionalnije, osjećajnije, kao i to da

više treba da se sažive sa parom, pokažu veće interesovanje da se očuva bračna zajednica, a ne da se formalno pristupa procesu mirenja.

Četvrta grupa pitanja odnosila se na upoznavanje medijacije od strane četiri ispitanika. Što se tiče poznavanja formalnog postupka medijacije, prvo pitanje se odnosilo na to da li su ispitanici upoznati s tim da u pravnom sistemu postoji alternativni način rješavanja sporova putem medijacije. Ispitanici su dali negativne odgovore na postavljeno pitanje. Oskudno su znali da opišu o čemu se tu radi. Njihovi odgovori su se svodili na uopšteno, pretpostavljeno, „iz glave“ znanje vezano za ovu temu.

Sličan odgovori su slijedili i na pitanje poznavanja zadataka medijatora. Ispitanici nisu znali koji su zadaci medijatora, niti ko ko bi mogao da obavlja ulogu medijatora. Niko od njih nije učestvovao u rješavanju spora putem medijacije, niti poznaju nekoga ko jeste, ali naglašavaju da medijacija može biti pozitivna opcija i da je dobar alternativni vid rješavanja sukoba pomoću treće strane.

Što se tiče razloga zašto bi spor riješili medijacijom, a ne na sudu razlozi su sljedeći: da su sudovi dosta spori i skupi; da se na sudu osjećaju veoma neprijatno; da o ovim odlukama ne treba učešće suda, jer sud nema saosjećajnosti i razumijevanja (raspolože činjenicama i svrha je što prije donesena odluka). Ispitanici smatraju da je sudski postupak nepovoljan jer je razvod braka osjetljiv proces.

B) Analiza odgovora dobijenih u intervjuu sa bračnim partnerima koji su prošli proces mirenja, a ostali su u braku

Prva grupa pitanja, koja se odnosila na sociodemografske karakteristike ispitanika dala je podatke da je starosna dob ispitanika od 41 do 53 godine, preciznije 41, 43, 44 i 53 godine života). Jedan ispitanik imao je fakultetsko obrazovanje, a ostala tri srednju stručnu spremu. Dvoje živi na selu, dok je dvoje iz grada.

Druga grupa pitanja vezana za probleme partnerskih odnosa, vrstu, sadržaj i trajanje partnerskih sukoba ishodovala je sljedećim odgovorima. Jedan par je imao problem u vezisa alkoholizmom muškog bračnog partnera. Oni su već bili jednom na procesu mirenja, kada je on pred organom starateljsva obećao da će samostalno prestati piti, što se nije dogodilo. Supruga je otišla iz zajedničkog domaćinstva, nakon dugogodišnjeg trpljenja navedenih problema, kao i toga da joj je bilo dosta da vodi domaćinstvo na selu sama, kao i poslove oko djecu. Podnijela je ponovo zahtjev za razvod braka i tražila da se proces mirenja što prije okonča. Međutim, socijalna radnica je uspjela da joj ukaže da suprug ne može sam da

prestane da pije i da mu je potrebna stručna pomoć, te da treba da je zajedno potraže. Tako su i uradili. Istovremeno, jedan od većih problema je bila i nezaposlenost supruga, ali i to su zajedno riješili.

Kod drugog para je problem bila preljuba supruga, samim tim to je dovelo do stalnih svađa, psihičkog nasilja među supružnicima, bježanje supruga od problema, od kuće i to sve je dovelo do njegove nezaposlenosti koja je trajala duže od dvije godine. Treba naglasiti da je u tom periodu supruga finansirala domaćinstvo, djecu pa i supruga. Socijalna radnica koja radi na procesu mirenja im je predložila porodično savjetovanje na koje su oni i pristali. U daljem radu sa socijalnom radnicom koja radi u porodičnom savjetovalištu sa više sastanaka/susreta je uspjela da ih strpljivo motiviše da razgovaraju. Treba naglasiti da je postojala velika motivacija od strane supruga da se održi bračna zajednica.

Pitanje vezano za posredovanje u rješavanju bračnih sukoba iz njihove neposredne okoline, jedan par je odgovorio da ga nije bilo, dok kod drugog para su posredovali roditelji oba supružnika, braća, sestre, kumovi, prijatelji i svi su išli metodom razgovora. Velika angažovanost je bila prisutna iz njihove okoline da se održi bračna zajednica.

Socijalni radnici kod oba para nisu bili uključeni u sukobe sa bračnim parovima prije pokretanja postupka za razvod braka.

Treća grupa pitanja koja su vezana za stavove na osnovu iskustva postupka mirenja i odgovora vezano da li su zadovoljni radom socijalnih radnika koji je vodio postupak mirenja odgovori su bili pozitivni kod oba ispitana para, istakli su angažovanost socijalnog radnika, veliko zalaganje strpljenje, razumijevanje i saosjećajan odnos. Kod para kojem je ključni problem bio alkoholizam ističe se predočavanje i upoznavanje para sa mogućnošću liječenja, upućivanje i upoznavanje para od strane socijalne radnice kako je alkohol bolest i da se ona lijeći i kako supruga mora da bude velika podrška suprugu i da ide sa njim zajedno da potraži pomoć.

Što se tiče naklonjenosti socijalnih radnica jednoj od sukobljenih strana kod oba para su muški ispitanici i jedna supruga(naklonjenost njoj)odgovorili da su možda na početku procesa osjetili malo naklonjenosti supruzi (što obojica ispitanika i opravdavaju, zbog situacije u kojoj su se našle obje supruge), ali isto tako što je proces odmicao zapravo se stekao uvid da to nije bilo tako. Jedan muški ispitanik čak i detaljnije objašnjava da je možda on dodatno stekao taj utisak zato što je imao napade bijesa i nije bio u stanju da realno sagleda situaciju, što se kasnije ispostavila kao tako i kaže da je rad socijalne radnice, u njihovom slučaju porodične terapeutkinje ocijenio kao odličan.

Jednako vrijeme su dobili da se objasne pozicije i interesi oba para, tj. sva četiri ispitanika su pozitivno odgovorili na ovo pitanje.

Isto tako, pozitivno je odgovoreno pitanje vezano za dobrovoljni pristanak ulaženja u postupak mirenja, kao i da je sve izrečeno u istom tajna kod oba para.

Što se tiče angažovanosti socijalnih radnica da se iskoriste sve raspoložive mogućnosti da se par pomiri isto je pozitivno odgovoreno, sa velikim pohvalama rada socijalnih radnica. Prvi par, suprug ističe da je socijalna radnica čitav jedan susret iskoristila da suprugu pomiri sa njim, na način da joj ukaže na alkoholizam da je zapravo bolest, a opet čitav jedan susret je potrošila da predoči suprugu da ide na psihijatriju na liječenje, jer kod njega vlada iz izrečenog se može zaključiti primitivno mišljenje da „on nije lud i da ne treba na psihijatriju i isto tako šta će okolina reći ako čuju da je on išao tamo“ to je izjava supruge. Zatim im je socijalna radnica pomogla i oko zaposlenja supruga. Kod drugog para je uložila sve napore da ih sasluša i pored nervoze i izliva bijesa supruga (čak mi je dozvolila da puši za vrijeme susreta) da im pomogne da prevaziđu probleme i da ostanu zajedno.

Oba para su došli do pozitivnog rješenja, ostali su zajedno i postigli su kompromise u odnosu, koliko je to u stvari bilo moguće. Međutim, supruga kod drugog para naglašava da tu nema mirenja, da je to samo trenutno zataškavanje problema i da kod njih u kući od tada vlada atmosfera trpljenja, oni jesu zajedno i jesu u braku, ali nije to mirenje u stvarnom smislu riječi i da je pitanje vremena kada će problemi ponovo eskalirati i kada će i ko prvi eksplodirati. Isto naglašava da je socijalna radnica skrenula pažnju da se mogu obratiti za pomoć kad god im bude potrebna, to je i njen suprug isto izjavio.

Socijalni radnik ih nije kontaktirao nakon postupka mirenja. Oba para su negativno odgovorila na ovo pitanje, isto tako nemaju preporuku za uspješniji postupak mirenja, zadovoljni su postojećim.

Što se tiče pitanja vezano za poznavanje medijacije, zaista su više nego oskudni. Ova četiri ispitanika ništa nisu znali ispričati vezano za medijaciju, pa čak ni uopšteno ili iz pretpostavki. Potpuno su neupućeni da postoji taj vid rješavanja sukoba, kao da uopšte postoji u pravnom sistemu kao alternativni način rješavanja sukoba. Isto tako je i sa preostalim pitanjima vezano za ovu grupu pitanja. Čak treba naglasiti da je dvoje od ispitanih govorilo „meditacija“ kada se pokušalo dati bilo kakav odgovor na pitanja vezana za medijaciju. Što se tiče korišćenja usluga Centra prvi par je već koristio usluge Centra za socijalni rad, jer su već jednom prošli kroz proces mirenja. Dok je drugi par negativno odgovorio na postavljeno pitanje.

U tabeli broj 5. prikazana su obilježja postupka mirenja bračnih partnera. Radi se o kvalitativnoj analizi, kojom se nastojalo doći do suptilne subjektivne percepcije postupka mirenja.

Pomoću polustrukturiranog intervjua dobijene su izjave četiri para koji su prošli proces mirenja. Dva para su prošla proces mirenja a nisu ostali u bračnoj zajednici, dok su dva para sačuvala bračnu zajednicu.

Tabela 5.

Obilježja postupka mirenja prema izjavama bračnih partnera

Princip medijacije	Odgovori ispitanika koji nakon postupka mirenja nisu ostali u braku	Odgovori ispitanika koji su nakon postupka mirenja ostali u braku
Dobrovoljnost	Da.	Da.
Nepriistrasnost (neutralnost)	Nije zadovoljen princip nepriistrasnosti (neutralnosti); socijalna radnica naklonjena suprugu	U početku naklonjenost ženi "žrtvi" (supruga alkoholičara i promiskuitetnog muža, a tokom postupka postignuta neutralnost
Jednakost	Nije dato istovrijeme; prednostimali suprugu	Jednako vrijeme su dobili da se objasne pozicije i interesi
Povjerljivost	Nisu date garancije	Nisu date garancije
Vještina medijatora	Odgovori ispitanika koji nakon postupka mirenja nisu ostali u braku	Odgovori ispitanika koji su nakon postupka mirenja ostali u braku
Vještina slušanja	Nedovoljno zastupljena	Veliko zalaganje
Podsticanje dijaloga	Ne	Angažovanost soc. Radnika
Istrajnost	Ne	Strpljenje i razumijevanje
Empatičnost	Krut odnos	Sa osjećajnim odnosom
Kretanje od pozicija koje su potrebne	Ne.	Suprugu ukazivala da razumije da je alkoholizam bolest i da pruži suprugu podršku, a suprugu predložila da prihvati liječenje
Psihosocijalni aspekt medijacije (terapijska medijacija)	Ne.	Da. Uključen porodični terapeut i terapija otklanjanje od alkoholizma
Praćenje postignutog dogovora	Ne, iako je bilo potrebno zbog brige o djeci i imovine	Da, uz pomoć porodičnog terapeuta i poziv socijalne radnice da se obrate za pomoć kad god im bude potrebna
Postizanje obostrano prihvatljivog rješenja	Ne. Ishod je razvod	Da. Sa elementima kompromisa posti

		gnuto win-win rješenje očuvana bračna zajednica
Preporuke ispitanika	Odgovori ispitanika koji nakon postupka mirenja nisu ostali u braku	Odgovori ispitanika koji su nakon postupka mirenja ostali u braku
Pristup socijalnog radnika	Više profesionalnosti	Zadovoljni načinom mirenja
	Više empatije	Saosjećajnost
Razumijevanje problema	Više razumijevanja	Potpuno razumijevanje problema
Zalaganje za očuvanje bračnog zajedništva	Više interesovanja da se očuva bračna zajednica	Izražen interesovanje da se očuva bračna zajednica
Poznavanje medijacije	Djelimično	Neupućen u taj vid rješavanja sukoba; koristi termin „meditacija“
Pravni okvir medijacije	Nepoznat.	Nepoznat.
Perspektiva medijacije	Medijacija može biti pozitivna opcija i dobar vid rješavanja sukoba	Bez stavazbog neupućenosti

Iz prikazane tabele se može zaključiti da, iako je prisutno nepoznavanje medijacije od strane bračnih partnera, uz primjenu kvalitetne medijacije od strane socijalnog radnika dolazi se do pozitivnog ishoda i sačuvana je bračna zajednica, zahvaljujući velikoj angažovanosti socijalnih radnika u čijem radu su zastupljeni aspekti medijacije. Iz priloženog se uviđa potreba da se unaprijedi pozitivna praksa u Centru za socijalni rad Banja Luka. Nju karakteriše sljedeće: duži rad sa bračnim parovima; nastojanje socijalne radnice da bračnim partnerima omogući da shvate probleme i potrebe drugog partnera, a onda i da pruže uzajamnu podršku; da socijalni radnik pokazuje saosjećajnost i razumijevanje prema svakom partneru; da socijalni radnik pokazuje izražen interesovanje da se očuva bračna zajednica.

Pošto su sve to vještine dobrog medijatora, može se konstatovati da u postupku mirenja treba afirmisati medijacijski pristup koji može biti jedan od načina za prevenciju razvoda braka.

Tabela broj 6. pokazuje sadržaj i trajanje sukoba, prema izjavama bračnih partnera. U razgovoru sa njima nastojalo se saznati da li su, prije eskalacije sukoba i pokretanja zahtjeva za razvod, u njihovim sukobima bilo posredovanja članova primarne socijalne mreže ili socijalnih radnika. Ovi podaci su značajni, posebno sa stanovišta preispitivanja uloge socijalnog radnika u rješavanju bračnih sukoba. Tačnije, željelo se doznati da li postoje neki

elementi porodične medijacije, koju ne treba shvatati samo kao posredovanje u postupku razvoda, nego i kao posredovanje u porodičnim sukobima koji prijete narušavanju braka i porodice.

Tabela 6.

Obilježja bračnih sukoba prema izjavama bračnih partnera

Obilježja sukoba	Odgovori ispitanika koji nakon postupka mirenja nisu u braku
Sadržaj sukoba	Česte svađe, zanemarivanje djece, kućnih obaveza, alkohola
Trajanje sukoba	Sukob traje od nekoliko mjeseci, pa i godina
Posredovanje članova primarne socijalne mreže	Manji broj i povremeno
Posredovanje socijalnog radnika prije postupka mirenja	Ne

Sadržaj sukoba se uglavnom svodi na česte svađe bračnih partnera, zanemarivanje obaveza vezanih za djecu i domaćinstvo, prisustvo alkoholizma i preljube. Posredovanje članova primarne socijalne mreže bilo je prisutno, mada više kod bračnih partnera koji su uspješno prošli kroz proces mirenja. Međutim, socijalni radnici se ne uključuju u rad prije pokretanja postupka mirenja. Pretpostavka je da bi kvalitetnija porodična medijacija, prije pokretanja postupka mirenja, mogla da doprinese smanjenju broja razvoda brakova. Stoga bi socijalni radnici trebalo da posvete više pažnje ranom detektovanju porodičnih problema.

Takođe, pored preventivnog posredovanja, bračnim partnerima treba stručna pomoć socijalnih radnika i nakon postupka mirenja. Socijalne radnice naglašavaju da je česta pojava da, nakon postupka mirenja, nastupe problemi u vezi sa vršenjem roditeljske dužnosti bivših partnera, pa se bračni parovi javljaju za stručnu pomoć organa starateljstva. Potreba za medijacijom u svim fazama razvoda braka je, zaista, očigledna.

Treba naglasiti da bi efikasnost postupka mirenja bila veća kada bi postupak mirenja vremenski trajao duže, uz dodatno razvijanje kompetencija socijalnih radnika, kao i afirmaciju medijacije, posebno u oblasti prevencije i suzbijanja razvoda brakova. Na ovaj način bi se obezbijedila kvalitetnija pomoć i podrška korisnicima postupka mirenja.

4.4. Osposobljenost socijalnih radnika CSR Banja Luka za provođenje medijacije

Četvrto pitanje, postavljeno na početku istraživanja, odnosilo se na to da li su socijalni radnici CSR Banja Luka, koji rade na postupku mirenja bračnih partnera, upoznati i

osposobljeni za provođenje medijacije. Odgovor na ovo pitanje dobijen je putem intervjua koji je obavljen sa socijalnim radnicama u Centru.

Intervjuisane su dvije socijalne radnice, životne dobi 49 i 58 godina. Jedna socijalna radnica je magistar savremene sociologije i diplomirani socijalni radnik, dok je druga magistar nauka socijalnog rada (bazično zanimanje socijalni radnik). Prva socijalna radnica radi na poslovima mirenja 13 godina, a druga ima 16 godina radnog iskustva na ovim poslovima u CSR Banja Luka. Takođe, druga socijalna radnica radi u porodičnom savjetovalištu, rukovodilac je Odjeljenja porodične zaštite i ima ukupno radno iskustvo od 33 godine i to u CSR Banja Luka i u centru za socijalni rad u Hrvatskoj. Na postupku mirenja je radila 10 godina, sa čestim vraćanjima na taj posao, radi mijenjanja kolega.

Strukturisani intervju se sastojao iz četiri sekcije pitanja.

Prva sekcijaobuhvata pitanja problema koji su bili predmet mirenja. Odgovor obje socijalne radnice na pitanje da li su prije procesa mirenja bile upoznate sa sukobima između partnera, bio je negativan, osim ako su prije toga bračni partneri bili u porodičnom savjetovalištu i nakon toga su podnijeli zahtjev za razvod braka. Na taj način socijalne radnice budu upoznate od strane kolega sa dinamikom porodičnih odnosa. Ima slučajeva da u zahtjevu napišu razloge javljanja. Ali, uglavnom, tek na prvom susretu u postupku mirenja dolazi do uvida u sadržaj i vrstu sukoba.

Obje socijalne radnice su odgovorile da su vrste porodičnih sukoba koji se ispoljavaju u procesu mirenja verbalno nasilje, poremećena komunikacija, razlika u mišljenjima oko osnovnih životnih situacija, nespremnost na kompromise, nepoznavanje načina rješavanja problema, koji partneri najčešće nose iz svojih porodica porijekla (obrasci ponašanja naučeni od roditelja, koji se koriste u novoj porodici). Ponekad je prisutno i fizičko nasilje, alkoholizam, nezaposlenost, preljuba.

Nakon postupka mirenja socijalne radnice su izjavile da nemaju uvid u dalje odnose partnera, sem u slučajevima kada oni traže pomoć ili oko problema regulisanja kontakta sa djecom. One prate bračne parove do završetka postupka razvoda braka, prisustvuju sudskim ročištima i raspravama, jer kao predstavnicima organa starateljstva najvažnije im je da brane interese i potrebe djece. Nakon toga nemaju obavezu zakonskog praćenja. Mada je jedna od socijalnih radnica istakla da proces mirenja, po njenom mišljenju, treba da traje duže od dva mjeseca. U vezi sa posredovanjem u partnerskim odnosima nakon mirenja, odgovor druge intervjuisane socijalne radnice se svodi na to da po zahtjevima bračnih partnera radi savjetodavne razgovore i dublji psihosocijalni rad. Problemi kojima posreduju nakon razvoda su u vršenju roditeljske dužnosti i kontakt roditelja koji ne žive sa djetetom. Tu se pojavljuju

međusobna uslovljavanja, pa često jedan roditelj ne dozvoljava kontakt, a drugi ne daje naknadu za izdržavanje. Često postoji i nezadovoljsvo novčanim iznosom za izdržavanje djece. Treba naglasiti i slučajeve kada postoji nastavak nasilničkog ponašanja jednog od supružnika (to su uglavnom supruzi).

Po mišljenju ispitanica, razvod braka je najbolja opcija ukoliko su odnosi bračnih partnera trajno i duboko poremećeni, a posebno u slučajevima kada je postojalo nasilje bilo kakve vrste da li fizičko, psihičko, seksualno, ekonomsko. Takođe, i u slučajevima kada nema spremnosti partnera da rade na sebi, kada postoji trpljenje od strane bilo kog partnera ili se stalno dešavaju svađe pred djecom.

Glavni problemi koji se javljaju u procesu mirenja su neadekvatno vršenje roditeljske dužnosti, pitanja izdržavanja i problemi vezani za kontakt roditelja sa kojim dijete ne živi. Socijalni rad je fokusiran više na te probleme, nego na to da li će se partneri pomiriti ili ne. Kada je u pitanju povjeravanje djece, veoma je važno da roditelji postignu što bolji dogovor koji je u interesu njihovog djeteta i da se dijete što manje uključuje u sav ovaj proces. U tom slučaju socijalni radnici ne mora da dostavljaju svoje mišljenje sudu, koji je protiv zajedničkog roditeljskog dogovora.

Druga sekcija obuhvata pitanja ličnog iskustva u primjeni postupka mirenja. Posao mirenja jedna socijalna radnica obavlja 13 godina, a druga 10 godina i trenutno radi u porodičnom savjetovalištu koje funkcioniše u sklopu CSR Banja Luka. Ona izjavljuje da u porodično savjetovalište često dolaze parovi koji su upućeni od socijalne radnice koja radi na postupku mirenja i koja je primijetila da postoji motivacija za mirenje. Tada im preporučuje porodično savjetovanje. Ističe da na taj način često i sada radi sa bračnim parovima i prolazi sa njima kroz faze razvoda ili ih uči boljoj komunikaciji, i postizanju dogovora, ukoliko ne dođe do razvoda. Dakle, u porodično savjetovanje najčešće bivaju uključena lica koja su upućena sa postupka mirenja. Socijalni radnici koji rade u porodičnoj savjetovalištu na kraju susreta (koji znaju da potraju i mjesecima, u zavisnosti od potreba klijenata) šalju voditelju postupka mirenja završni izvještaj o radu koji je obavljen u savjetovalištu iz koga se vidi do kojih pozitivnih promjena je došlo u partnerskom ili roditeljskom odnosu.

Što se tiče pohađanja programa obuke iz oblasti medijacije, prva socijalna radnica je završila prvi, drugi i napredni stepen medijacije te je dobila zvanje medijatora. Druga socijalna radnica nije pohađala obuku iz oblasti medijacije, ali jeste seminare koji su se održavali na nivou grada. Završila je dva stepena iz porodične terapije sistemskog pristupa. Obje su pohađale programe edukacije iz oblasti porodičnih odnosa, s tim što je prva socijalna radnica išla na seminare na kojima je stekla znanja o nasilju u porodici, komunikaciji i

modelu porodične grupne konferencije. Druga ispitanica je, pored sistemske porodične terapije, završila jednogodišnju edukaciju koja se odnosi na poslove porodičnih odnosa. To je, u suštini, bila priprema za rad sa porodicama, što smatra pozitivnim. Ocjenjuje kao loše to što mladi kadar ulazi u poslove socijalnog rada, a da prije toga nije upoznat sa fazama i procesima rada sa porodicom i svim poteškoćama koje taj posao nosi.

Na pitanje o važnosti formalne medijacije, kao dobrog metoda rješavanja sukoba, odgovaraju podijeljeno. Kod prve socijalne radnice odgovor se svodi na to da oni, u stvari, jesu medijatori, da imaju tu ulogu, pored svih ostalih poslova koje obavljaju u procesu mirenja. Druga ističe da je svaka edukacija dobra, jer opis posla socijalnog radnika je takav da uvijek traži i zahtjeva rad na sebi. Socijalni rad je takav posao da nikad nije dosta znanja, kako bi se dovoljno dobro odgovorilo na očekivanja klijenata. Obje naglašavaju da u Federaciji već postoji mogućnost da medijaciju radi privatno lice koje je ovlašteno i koje je završilo medijaciju i da se tamo koristi termin posredovanje. Pozitivno je to da na tržištu postoji što više alternativa za rješavanje kompleksnih situacija koje nosi današnjica.

Po mišljenju obje socijalne radnice, bračni partneri ulaze u postupak mirenja kada su sukobi već eskalirali i u fazama ljutnje i akutnog bijesa, što je veliki problem. Isto tako, 90% parova dođe nemotivisano, iscrpljeno od dugogodišnjih problema. Prema njihovom iskustvu, tek 8 do 10% parova ima motivaciju i to su, uglavnom, mladi bračni parovi ili oni koji su već 30 godina u braku. Ima i onih parova koji dođu kada su već pokušali na različite načine da spasu bračnu zajednicu. Socijalna radnica ističe da parovi treba da reaguju i jave se za pomoć stručnim licima kada primijete da problemi nastaju, a ne kada su značajno eskalirali. U tim slučajevima teško se vratiti u dobru komunikaciju. Eskalacija sukoba se manifestuje čestim svađama, vrijeđanjima ili ćutanjem i ignorisanjem partnera (što je takođe vrsta nasilja) i odvojenim životom, što je završna faza. Tuča nije česta. Jedna socijalna radnica je u svom radnom vijeku imala tri slučaja tuče. Druga ističe da ima parova gdje u napadu ljutnje jedan partner napušta bračnu zajednicu.

Izrada genograma porodičnih odnosa i promatranje porodičnih odnosa, često omogućava da se vidi da je kod partnera jedan roditelj (majka, otac) često napuštao bračnu zajednicu, ne nalazeći rješenje za očuvanje porodice. Taj obrazac ponašanja partneri preuzimaju u odnosima unutar svoje porodice. Riječ je o transgeneracijskom prenosu modela porodičnih odnosa. To se često pojavljivalo u stručnom radu druge socijalne radnice. Dakle, djeca razvedenih roditelja češće se razvode, jer smatraju da za svoje dijete znaju najbolje, jer su i sami prošli kroz taj proces sa svojim roditeljima. Socijalna radnica suptilno pokušava da ukaže da je to pogrešan pristup, jer je riječ o tome da oni nisu naučili kako se prevazilaze

problemi. Ukoliko ne prelaze u vrijeđanja, sukobi su potrebni jer doprinose usklađivanju različitih mišljenja. Socijalna radnica kroz razgovor i savjetovanje ukazuje na to da bračni partneri nisu naučili od svojih roditelja kako se prevazilaze problemi i da bijeg od problema nije rješenje. Nažalost, na fakultetu se malo uči o metodama komunikacije, razlikama između muškarca i žene, podjeli poslova unutar porodice i transgeneracijskom prenosu obrazaca ponašanja u braku i rješavanja problema i porodici. Sama priznaje da je dosta o svemu navedenom naučila tek kasnije kroz sistemsku porodičnu terapiju, a već je na poslu bila sigurno 20 godina.

Na pitanje o spremnosti partnera na razgovor u postupku mirenja, socijalne radnice odgovaraju negativno. Takođe, ističu nizak nivo motivisanosti na pozitivne promjene. Nasuprot tome, postoji izražena namjera iznošenja „prljavog veša“ i međusobnog optuživanja, vrijeđanja i ponižavanja. Razlog je enormna eskalacija sukoba. Stoga, socijalna radnica apeluje da se bračni partneri javljaju stručnim licima za pomoć kada primijete da se pojavio problem, da zajedno sa stručnjacima rade na sebi i da napreduju. Samim tim i da mijenjaju svoj stav koji je ukorijenjen i dobijen od njihovih porodica porijekla.

Treća sekcija pitanja odnosila se na vještine socijalnih radnika u postupku mirenja.

Otvaranje dijaloga socijalne radnice razrješavaju tako što se više koriste postavljanjem otvorenih pitanja, u nastojanju da kroz opširnije odgovore razumiju stavove bračnih partnera i daju im vremena da iznesu poteškoće i probleme koje ih muče. Svrha je u tome da se partneri međusobno „čuju“, odnosno da spoznaju jedni od drugih kako svaki od njih doživljava probleme. Radi se na tome da nema komunikacije optuživanja ili tihe komunikacije. Ide se na to da partneri otvoreno iskažu kako se osjećaju i kako doživljavaju ono što drugi partner radi. Socijalna radnica ističe da insistira na tome da, kada jedan partner govori, drugi aktivno sluša, da se partner postavi u „cipele svog partnera“. Ovo ide ka tome da se oni osvijeste i da, prije svega, vide kako se osjećaju njihova djeca dok se oni sukobljavaju i koliko je to sve u stvari loše za djecu. Tada dođe do kvalitetnije komunikacije i tako se može doprijeti do njihovih istinskih osjećanja i odbacivanja bijesa. Dešavalo se u praksi socijalne radnice da sa iz dobrog roditeljskog odnosa uspostavi dobar partnerski odnos. Dakle, što se tiče vještine otvorenih pitanja obje su izjavile da su najpotrebnija u početnoj fazi i da je to jedna od vještina koja otvara kvalitetan dijalog. Samim tim, daje i kvalitetne odgovore od kojih se može ići u dalju fazu razgovora. Ova vještina se koristi u cijeloj fazi mirenja, čak i kasnije kada se ti isti ljudi Centru obrate po pitanju roditeljstva.

Vještina postavljanja zatvorenih pitanja i faza u kojoj se ona primjenjuje značajna je za postupak medijacije. Odgovor prve socijalne radnice jeste da se ova vještina koristi kada je

supruga teška žrtva nasilja ili kada je suprug alkoholičar. Tada se koristi vještina zatvorenih pitanja, u svrhu zaštite žrtve. Druga nastoji da što manje koristi ovu vještinu, jer partneri daju kratke odgovore. Ovakvu vrstu pitanja koristi kada je potrebno da se konkretizuju zaključci.

Na pitanje u vezi sa asertivnošću i načinom njene primjene, prva socijalna radnica je odgovorila da je to jedna od glavnih metoda koju primjenjuje, dok je druga dala odgovor da joj „prosto treba materijala da se podsjeti šta tačno znači asertivnost“.

Na pitanje u vezi sa poznavanjem obilježja nenasilne komunikacije, jedna socijalna radnica nije željela da odgovori iz razloga jer je osjetila da se ovakvim pitanjima, kao i sljedećim koja su postavljena, vrijeđa njena profesionalnost. Smatra da svi koji rade u centru za socijalni rad posjeduju znanje iz savremenog socijalnog rada, jer su svi završili fakultete. Druga socijalna radnica je nastavila da odgovara na pitanja, kao i do sada, široko i potrudila se da što bolje objasni i približi svoj rad i kako se sve ove metode koriste u praksi. Nenasilna komunikacija se koristi kada se pokušava prekinuti međusobno optuživanje partnera. Isto tako, u slučajevima kada klijenti idu u „ja“ govor. Ovim pitanjima partneri se navode da pričaju o problemima zbog kojih su došli u postupak mirenja.

Što se tiče osposobljenosti socijalnih radnika za vršenje medijatorske uloge u svom radu, odgovor socijalne radnice je bio taj da su to uglavnom bili seminari i edukacije na koje su kolege išle, jer su bili zainteresovani za tu vrstu edukacije, sami su ih plaćali i privatno su odlazili, ne na inicijativu JU CSR. To su, uglavnom, bile kolege koje konstantno rade na sebi, koji ne smatraju da se završenim fakultetom završava edukacija.

Jedno od pitanja odnosilo se na to da li socijalni radnici predlažu rješenja i da li sami klijenti traže od njih da im predlože rješenja za konkretne probleme u sukobu. Prva socijalna radnica je odgovorila da im oni nude mogućnosti ali nikako rješenja. Druga navodi da ih klijenti, zapravo, često pokušavaju uvući u svoj sukob pitanjem: „Kako biste Vi, da ste na našem mjestu?“ Socijalne radnice, naravno, izbjegavaju odgovor na ovo i slična pitanja i trude se da im pošalju poruku šta je interes djeteta, da se ono stavlja u centar i da su najvažnija njihova prava i potrebe. Time pokušaju da ih navedu da savladaju bijes i ljutnju koju osjećaju jedan prema drugom i da se fokusiraju na što bolji interes djeteta. Tokom postupka ne zauzimaju „navijački“ stav u odnosu na bilo koju od sukobljenih strana. Ukoliko je opravdan prijedlog jednog od supružnika i ako je u interesu djeteta, tada nastoje ovom drugom da što bolje objasne zašto bi to trebalo da se prihvati.

Na pitanje da li su upoznate sa vještinama, metodama i tehnikama medijacije i koliko ih upotrebljavaju u radu, prva socijalna radnica je naglasila da je medijator i da ih, naravno, poznaje i primjenjuje u svom radu. Zanimljivo je da je dodalada su to i metode savremenog

socijalnog rada. Druga ispitanica smatra da je kroz edukaciju sistemskog porodičnog terapeuta usvojila znanje i iz medijacije, jer su to slične tehnike i one se međusobno samim tim i dopunjavaju. Ovi odgovori opravdavaju stav da znanja i vještine medijacije treba da budu sastvani dio socijalnog rada uopšte, a posebno u području braka i porodice.

Četvrta sekcija pitanja odnosila se na preporuke za unapređenje postupka mirenja.

Što se tiče mjera koje treba preduzeti da bi postupak mirenja bio efikasniji, mišljenja su podijeljena. Prva socijalna radnica smatra da postupak mirenja zavisi, prije svega, od slobodne volje ljudi i njihove motivisanosti za saradnju. Naravno, ukoliko im klijenti daju vremena i prostora za savjetodavni rad, one koriste taj način rada i stavljaju akcenat na roditeljstvo i u slučajevima kada je razvod neizbježan. S druge strane, naglašava da im je potrebno više osposobljenog kadra, jer iz godine u godine raste broje zahtjeva za mirenje, odnosi postaju sve kompleksniji, a rad na ovom postupku uključuje dodatne poslove koje nose svoje obaveze. Po njenom mišljenju, klijenati imaju dosta predrasuda u vezi sa radom socijalnih radnica, u smislu da socijalna radnica ne može znati bolje od njih samih šta je najbolje za njihov privatni život. To otežava savjetodavni rad. Postupak mirenja traje vremenski kratko, tako da se ni sa te strane ne mogu kvalitetnije baviti ljudima.

Druga naglašava da postupak mirenja treba da traje duže. Partneri pretežno dolaze u fazi ljutnje i tada se, zaista, malo može raditi sa njima. Treba im dati vremena da se smire, da se istraži u kojoj fazi sukoba su došli (da li žive zajedno, ako ne žive koliko ne žive i sl.), da se istraže problemi, njihovo trajanje, dubina sukoba. Tek nakon toga može se na adekvatan način pristupiti radu. Isto tako, ima parova koji dođu na mirenje samo zbog zakonske procedure. Da nje nema, oni bi išli direktno na sud, jer neće da iznose svoje probleme. U takvim slučajevima takođe je potrebno više vremena za uspostavljanje saradnje. Ukoliko se proces mirenja ne obavi u kratkom vremenskom periodu i nekvalitetno, veća je opasnost da se problemi javljaju nakon razvoda, posebno u vezi sa roditeljstvom. Zbog toga prva socijalna radnica ističe da je najveća podrška i pomoć za bolju primjenu postupka mirenja kadrovska ojačavanje, prevashodno zbog povećavanja broja zahtjeva iz godine u godinu. Isto tako, postupak mirenja je opterećen formalno-pravnim procedurama, što socijalnim radnicima oduzima dosta vremena i samim tim im preostaje malo za psihosocijalni rad, podršku i pomoć parovima, roditeljima i djeci. Utoliko više što ima mirenja gdje su odnosi dosta komplikovani, djeca su zapuštena i treba pružiti kompleksnu pomoć. Isto tako, ima parova koji ne žive dugo zajedno pa žele samo formalno da prođu kroz proceduru mirenja. Socijalna radnica je htjela da naglasi da se u postupku mirenja obavljaju dva procesa (mirenje i psihosocijalni rad), iako je ogromna razlika u radu.

Druga socijalna radnica ističe da su potrebne dodatne edukacije, čak edukacije iz vještina komunikacije, da se pohađaju seminari, da profesionalci usvoje više kompetencija, vještina za rad. Time da bi što kvalitetnije odgovorili svom pozivu.

Na pitanje da li su zainteresovane za obuku u oblasti medijacije, prva socijalna radnica naglašava da je završila obuku iz medijacije, ali i da bi se dalje edukovala, jer smatra da znanja nikad nije dosta. Naglašava da je protiv toga da se medijacijom u socijalnom radu bave ljudi iz druge struke. U praksi sve više se pojavljuju ljudi koji završetkom obuke iz medijacije postaju medijatori a imaju bazično znanje ekonomija ili nekih druge oblasti, koja nije iz domena pomažućih struka. Oni mogu da rade medijaciju i u oblasti socijalnog rada, što degradira struku socijalnog radnika. Druga socijalna radnica kaže da je zainteresovana za obuku iz medijacije. Naglašava da je zadovoljna svojom edukacijom iz systemske porodične terapije, koja je izuzetno primjenjiva u Centru.

Na posljednje pitanje o tome da li su u Centru do sada preduzimane aktivnosti u cilju upoznavanja sa postupkom medijacije, kao načinom alternativnog rješenja sporova, prva socijalna radnica je dala odgovor da su oni ustanova koja, prije svega, poštuje zakon. Druga je odgovorila da jesu, jer na nivou grada ima udruženje medijatora, na čije edukacije su išle kolege iz ustanove i upoznati su sa dobrim stranama medijacije. Poruka fakultetu jeste ta da se što više objašnjava studentima da učenje i rad na sebi ne završava sticanjem diplome. Završetkom studija, zapravo, tek počinje. Za struku socijalnih radnika naročito je bitan konstantan rad na sebi i edukacija. Socijalni radnici treba da imaju što veću lepezu znanja, jer rade sa različitim profesijama i socijalni radnik treba da posjeduje što više znanja, informacija, vještina da bi na adekvatan način odgovorio svom pozivu i da bi znao da pristupi i klijentu koji je srednje kvalifikovan i onom koji je visoko obrazovan.

Tabela 7.

Osposobljenost socijalnih radnika CSR Banja Luka za provođenje medijacije

Osposobljenost	Socijalnaradnica 1	Socijalnara
Stručnasprema	Dipl. socijalni radnik i magistar savremene sociologije	Dipl. socija terapeut
Rad naposlavimamirenja	13 godina	16 godina
Informisanost o bračnimsukobimaprijepostupkamirenja	Ne.	Djelimično probleme i
Vrsteporodičnihsukoba	verbalno nasilje, poremećena komunikacija, razlika u m kompromise, fizičko nasilje, alkoholizam, nezaposlenost, partneri najčešće nose iz svojih porodica porijekla	
	bračni partneri ulaze u postupak mirenja kada su sukobi v	

Posredovanjesoc.radnikaprijepostupkamirenja	se vratiti partenere u dobru komunikaciju; parovi treba d primjete da problemi nastaju, a ne kada su jako eskali	
Vještinapostavljanja “otvorenih” pitanja	U početnoj fazi mirenja: razumijevajući stavove bračnih p poteškoće i probleme koje ih muče a svrha je da se parten kako doživljavaju probleme	
Vještinapostavljanja “zatvorenih” pitanja	Socijalnaradnicaovuvještinukoristikada je suprugazrtvanasilja, prisutnostalhhohola	Nastoji da r
Asertivost	Koristi je kaojednaodglavnihmetoda.	Nedovoljno
Nenasilnakomunikacija	Nijedalaodgovor, jer je osjetila da se vrijedjanjenaprofesionalnost	Korisi je ka “ja”govor
Predlaganjerješenjatokompostupkamirenja	Nikakorješenja, samomogućnosti	Partneriihće nedozvoljav
Posredovanjesoc.radnikanakonpostupkamirenja	Nema uvid u dalje odnose partnera, sem u slučajevima kada oni traže pomoć ili oko problema regulisanja kontakta sa djecom; prati bračne parove do završetka postupka razvoda braka, prisustvuje sudskim ročištima i raspravama, jer je najvažnije da brani interese i potrebe djece, a a nakon toga nema zakonsku obavezu praćenja	Po zahtjevu rad, a uzroc živi sa djetet iznosom za
Udubljanje u problem partnera	Formalizovanipostupakmirenja, a kadaprocijeni da postojimogućnostpomirenjaupućujepartneru u porodičnosavjetovalište	“Produženipostupakmi
Edukacija o medijaciji	Završila program obuke za medijaciju (prvi, drugi, napredni stepen) i ima zvanje medijatora.	Nije pohađa nivou grada
Potrebaformalneobukezamedijaciju	Nije potrebna jer socijalni radnici, u stvari, jesu medijatori, imaju tu ulogu pored svih ostalih poslova koje obavljaju u procesu mirenja;	Svaka eduk uvijek traži
Perspektivazarazvojmedijacije	pozitivno je to da na tržištu postoji što više alternativa za rješavanje kompleksnih situacija koje nosi današnjica.	svaki vid al jer sa završ socijalne ra
Da li u Centuradenaupoznavanjesapostupkommedijacije, kaoalternativnogvidarješavanjasukoba	Naravno, ustanova su koja prije svega poštuje zakon.	Da, jer na n sama išla, z

Socijalne radnice su visoko obrazovani stručnjaci, ali se primjećuje da ne primjenjuju dovoljno medijaciju u postupku mirenja kroz koju prođu parovi koji žele da se razvedu. Pored toga, stručni kadra koji radi na postupku mirenja je deficitaran. Ističu potrebu za zapošljavanjem više stručnog kadara koji bi, uz konstantno usavršavanje i edukaciju kao i veliku angažovanost, adekvatno odgovorio na potrebe korisnika koji pokrenu postupak mirenja.

Iz iskustva socijalnih radnica u postupku mirenja, najčešće vrste porodičnih sukoba su verbalno nasilje, poremećena komunikacija, razlike u mišljenjima. Navedeno dalje vodi alkoholizmu, nezaposlenosti, preljubi i sličnim problemima. Zaključuje se da partneri nemaju vještine konstruktivne komunikacije i rješavanja sukoba. Bračni partneri pokreću postupak kada su sukobi već eskalirali ili u fazama ljutnje i akutnog bijesa. Evidentna je potreba obraćanja za pomoć u fazama kada bračni partneri primijete nastanak problema.

Uvođenje kvalitetne porodične medijacije, koja bi se koristila kao vid prevencije razoda braka, svakako da bi dovela do smanjenja pokrenutih postupaka mirenja, a samim tim i raspada bračne zajednice. Može se vidjeti da se u Centru za socijalni rad ne radi na detektovanju i sprečavanju sukoba koji su prisutni u porodičnim zajednicama. Poželjno je preventivno djelovanje socijalnih radnika i razvijanje dodatnih kompetencija. To bi kroz saradnički rad sa klijentima vodilo do boljih i konstruktivnim rješenjima, a samim tim i poboljšanja odnosa bračnih parova i očuvanja braka.

4.RASPRAVA I ZAKLJUČCI

4.1. Rasprava

U prvom dijelu istraživanja fokus je bio na pravnom okviru za primjenu medijacije u postupku razvoda braka.

Metodom analiza sadržaja istražena su relevantna pravna dokumenta na nivou Evropske unije u koji se ubrajaju Regulativa (EZ) 2201/200312 i Direktiva 2002/EZ13, zatim Regulativa (EZ) 2201/200312, Direktiva 2002/8/EZ13. Sa stanovišta primjene medijacije značajan pravni osnov su preporuka Rec(98)1 Savjeta ministara o porodičnoj medijaciji, preporuka Rec 1639(2003) o porodičnoj medijaciji i ravnopravnosti polova, Smjernice Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ)16 i Smjernice Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ)16.

Primjenom iste metode izvršena analiza pravnih akata domaćeg zakonodavstva, odnosno pravni okvir za medijaciju u BiH i u Republici Srpskoj. U zakonskom okviru Republike Srpske analizirani su Porodični zakon i Zakon o socijalnoj zaštiti.

Rezultati istraživanja dobijeni navedenom analizom sadržaja dokumenata pokazuju da je na nivou Evropske unije ustanovljen pravni okvir za primjenu porodične medijacije u pojedinim državama, kao i to da se podstiče primjena ovog vida alternativnog rješavanja porodičnih sukoba, uključujući i razvod braka.

U domaćem zakonodavstvu postoji odgovarajući okvir za pružanje usluga posredovanja u postupku razvoda braka. Pored formalnog vida medijacije, koji je zakonski propisan, postoje i pretpostavke za uspješno posredovanje u postupku razvoda braka pri centrima za socijalni rad, kroz institut mirenja, usluge savjetovanja i posredovanja socijalnih radnika između partnera koji su pokrenuli postupak mirenja. Sve navedeno, uz primjenu vještina i znanja konstruktivnog rješavanja sukoba, predstavlja dobar osnov za primjenu medijacije.

Time je dat potvrđan odgovor na prvo istraživačko pitanje o tome da li su relevantnim zakonskim i podzakonskim aktima predviđene usluge medijacije i mirenja u socijalnom radu u postupku razvoda braka

Pomoću polustrukturisanog intervjua sa bračnim parovima, koji su sudjelovali u procesu mirenja, uz kombinaciju statističkih metoda i metode analize sadržaja dokumenata (zabilješke sa postupka mirenja i evidencije Centra) dobijeni su odgovori na 2. i 3. istraživačko pitanje, odnosno na pitanje o tome kakvi su efekti postupka mirenja bračnih partnera u Centru za socijalni rad Banja Luka.

Rezultati istraživanja dobijeni na osnovu odgovora ispitanika, statističkih pokazatelja i analize službenih izvještaja i dosijea korisnika usluga mirenja u Centru za socijalni rad Banja Luka daju odogovor o efikasnosti mirenja, broju razvoda i broju uspješno provedenih postupaka mirenja. Analiza statističkih pokazatelja o broju pokrenutih postupaka mirenja i broju porodica sa poremećenim odnosima, pokazala je da su porodični sukobi česti i da je broj postupaka mirenja konstantan (svake godine od 250-300).

Broj slučajeva u kojima je proces mirenja uspješno proveden, a samim tim i očuvana bračna zajednica, govori da je izvjesno potrebna primjena kvalitetnije porodične medijacije. Ona bi mogla da doprinese smanjenju broja pokrenutih postupaka mirenja, a samim tim i razvoda.

Treće istraživačko pitanje odnosilo se na potrebu primjene medijacije u svim fazama procesa razvoda braka. Odgovor na ovo istraživačko pitanje se dobio na osnovu iskaza partnera koji su sudjelovali u postupku mirenja, uvida u psihosocijalni rad sa bračnim partnerima tokom postupka mirenja sa akcentom na primjenu vještina medijacije. Ispitala se i potreba za mirnim rješavanjem sukoba putem medijacije tokom procesa razvoda braka. Suštinski problem inervjuisanih bračnih parova jeste poremećena komunikacija, koja dalje vodi ka emotivnom udaljavanju, alkoholizmu, preljubi. Sve navedeno traje godinama. Budući da partneri ne posjeduju vještine konstruktivne komunikacije i rješavanja sukoba, evidentna je potreba uključivanja socijalnih radnika u ranim fazama sukobljavanja, a ne u fazi kada sukobi eskaliraju što je najčešće praksa. Potrebno je javljanje za pomoć socijalnim radnicima kada bračni partneri primijete nastanak problema. Navedeno ukazuje na potrebu preventivnog djelovanja socijalnih radnika i na rano identifikovanje problema.

Broj javljanja bračnih parova, nakon postupka mirenja, nije zanemariv. Od organa starateljstva najčešće traže pomoć u vezi sa regulisanjem adekvatne roditeljske dužnosti. Potreba za medijacijom u svim fazama procesa razvoda braka je zaista neophodna.

O efektima medijacije govore i podaci koji su dobijeni u intervjuu sa bračnim partnerima koji su prošli proces mirenja. Parovi, koji su nakon mirenja nastavili bračni život, svjedoče o većoj angažovaosti socijalnih radnika, visokom stepenu razmijevanja, empatiji, nastojanju da svakoj strani daju jednaku šasu i zalaganju za nalaženje zajednički prihvatljivih rješenja. Zaključuje se da tamo, gdje se više koriste vještine medijacije, postoji veća vjerovatnoća da postupak mirenja ishoduje očuvanjem braka i porodice.

Četvrto pitanje, postavljeno na početku istraživanja, odnosilo se na to da li su socijalni radnici CSR Banja Luka, koji rade na postupku mirenja bračnih partnera, upoznati i osposobljeni za provođenje medijacije.

Ispitivanje informisanosti i obučenosti socijalnih radnika o medijaciji u bračnim odnosima, obavilo se pomoću polustrukturisanog intervjua sa socijalnim radnicama koje su zaposlene u CSR Banja Luka. Iz odgovora ispitanica se može zaključiti da su socijalne radnice zaista stručnjaci u svom poslu. Međutim, ne koriste dovoljno porodičnu medijaciju koja bi, svakako, poboljšala postupak mirenja i pomogla očuvanju bračne zajednice. Ukazuje se potreba za razvijanjem kompetencija socijalnih radnika, što dalje vodi ka kvalitetnijoj pomoći i podršci korisnicima. Medijacija je neophodna u oblasti prevencije i suzbijanja razvoda braka, uz dodatno unapređenje prakse socijalnog rada. Pokazalo se da u slučajevima, kada se postupak mirenja kombinuje sa psihosocijalnim radom u porodičnom savjetovalištu, ima više izgleda za očuvanje braka.

Veliki broj pokrenutih postupaka procesa mirenja ukazuje na aktuelni problem u Republici Srpskoj. Otuda preporuka da u centrima za socijalni rad treba više raditi na predupređivanju brojnih porodičnih sukoba. Razvoj porodične medijacije može preduprijeti razvod braka. Kada, ipak, dođe do pokretanja postupka razvoda, nedovoljno se i neadekvatno sprovodi postupak mirenja, kao način rješavanja sukoba i očuvanja brakova. U ovom radu se medijacija posmatra kao jedan od vidova prevencije razvoda braka. Centar za socijalni rad Banja Luka odabran je zbog činjenica da je najviše razvoda u Republici Srpskoj evidentirano upravo u Banjoj Luci.

Poželjno je produbljivanje saznanja o mogućnostima koje pruža medijacija u socijalnom radu, kao i uvođenje preventivne i kvalitetnije porodične medijacije kao vida alternativnog rješavanja bračnih sukoba u centrima za socijalni rad. To podrazumijeva duže vremensko trajanje procesa mirenja (od šest mjeseci do godinu dana) i razvijanje kompetencije socijalnih radnika. Time bi se obezbijedila kvalitetnija pomoć i podrška korisnicima. Treba naglasiti i značaj preventivnog učinka porodične medijacije i potrebu ranog identifikovanja bračnih parova koji imaju probleme u partnerskom i porodičnom funkcionisanju.

Glavni cilj postupka mirenja trebao bi da bude očuvanje bračne zajednice i uspješno razrješenje partnerskih sukoba. Međutim, iz analiza 106 zvaničnih zabilješki Centra za socijalni rad se vidi da 13% parova očuva bračnu zajednicu, što ukazuje na potrebu za obogaćivanjem postojeće prakse preventivnom porodičnom medijacijom, ali i medijacijom procesu razvoda braka.

Ipak, ne treba zanemariti da je ovo istraživanje pokazalo da se u Centru za socijalni rad Banja Luka veoma uspješno primjenjuje psihosocijalni rad sa partnerima koji prolaze kroz bračne i porodične krize. To se prevashodno odnosi na rad savjetovališta i primjenu sistemske porodične terapije, ali i na sam postupak mirenja u kome se mogu prepoznati mnogi elementi

medijacije. Kvalitet i efikasnost psihosocijalnog rada u Centru za socijalni rad Banja Luka može poslužiti kao parametar za razvoj sličnih pristupa u drugim Centrima.

4.2. Zaključak

U Republici Srpskoj postoje brojni društveni problemi. Neki od njih su nezaposlenost, siromaštvo i društvena isključenost. Upravo ti društveni problemi utiču na normalno funkcionisanje porodice. Dakle, materijalna oskudica i nepovoljan socio-ekonomski status dovode do višestrukog prekida socijalnih veza, kao i do frustracija, poremećenih komunikacija između partnera, verbalnog nasilja, alkoholizma i sličnih problema. Kao posljedica toga dolazi do sve češćih sukoba unutar porodica, koji vode ka destrukciji porodica u vidu razvoda braka.

Navedeni problemi vode do zaključka da postoji potreba za istraživanjem alternativnog načina rješavanja sukoba koji nastaju u bračnoj zajednici u vidu preventivne medijacije. Medijacija treba da se posmatra kao metod rješavanja istaknutog društvenog problema - razvoda braka. Kvalitetna porodična medijacija je jedan od mogućih vidova sprečavanja razvoda braka. Postoji zakonski okvir koji dozvoljava korištenje medijacije u procesu mirenja. Ali, i pored toga, medijacija nije dovoljno zastupljena u praksi socijalnog rada. Porodična medijacija nije dovoljno prisutna ni u predrazvodnoj fazi, ali ni u fazi procesa razvoda braka.

Najčešći razlozi razvoda nalaze se u poremećenoj komunikaciji između parova. Ona dalje vodi ka sljedećim problemima: zapostavljanje bračnih obaveza, zapostavljanje djece, nezaposlenost, alkoholizam, preljuba. Ovi problemi dalje idu ka ozbiljnoj disfunkcionalnosti porodice. Treba napomenuti, da su kod mladih bračnih parova najčešći razlozi razvoda ishitrene odluke i viđenje braka kao vida trpljenja, odricanja i žrtve.

U Republici Srpskoj 2014. godine je zabilježeno 5.832 sklopljena braka od čega je 1.106 razvedeno. zajednicu. Od 2012. do 2016. godine konstantan broj pokrenutih postupaka mirenja jeste od 250 do 300, a najveći broj evidentiranih razvoda je u Banjoj Luci. Nakon provedenih postupaka mirenja, od 8% do 15% bračnih parova nastavlja bračnu zajednicu.

Opravdanost istraživanja koje je prikazano u ovom radu (medijacija kao prevencija brakorazvoda u Centru za socijalni rad Banja Luka) leži u nastojanju da se ukaže da se preventivnim djelovanjem može učini da se broj pokrenutih postupaka mirenja smanji. Porodična medijacija podrazumijeva, ne samo posredovanje socijalnih radnika u postupku razvoda, nego i pravovremeno detektovanje bračnih i porodičnih problema.

Ukoliko, pak, dođe do pokretanja razvoda braka, i tada se u postupku mirenja mogu uspješno primjenjivati metode, vještine i tehnike medijacije. Otuda je centralno pitanje u ovom radu bilo da li je medijacija dovoljno zastupljena u Centrima za socijalni rad ili je postupak mirenja prisutan tek radi ispunjenja zakonskog okvira.

Istraživanje koje je pokazalo da medijacija nije dovoljno zastupljena, te da se dosta postupaka mirenja sprovede najvčešće zbog zakonskog okvira koji to nalaže. U postupku mirenja se koriste neke od vještina i principa medijacije u radu socijalnih radnika.

Međutim, kada bi se koristila kvalitetna medijacije kao vid prevencije i vid alternativnog načina rješavanja sukoba prije i nakon pokretanja postupka mirenja, više bi se radilo na rješavanju ovog društvenog problema koji pretenduje da bude jedan od glavih problema u budućnosti.

Promocijom medijacije putem letaka, brošura, postera, članaka, medija i obrazovnog sistema, informacijskih i savjetodavnih centara, seminara, konferencija sigurno da bi se uticalo na to da buduće generacije socijalnih radnika više koriste medijaciju u rješavanju sukoba. To bi podiglo ugled ove struke i povećalo broj dobrovoljnih obraćanja stručnim licima koji su kvalifikovani za konstruktivno rješavanje sukoba u bračnoj zajednici.

Dakle, medijacija nije dovoljno zaživjela u praksi socijalnog rada u Republici Srpskoj, iako se ovaj vid preventivne pomoći može uspješno primjenjivati u rješavanju bračnih i porodičnih problema. Stručni i angažovani socijalni radnici svojim preventivnim djelovanjem u radu sa bračnim parovima mogu doprinijeti promociji medijacije u ovoj, ali i drugim obalstima socijalnog rada.

Istraživanje teme „Medijacija kao prevencija brakorazvoda u Centru za socijalni rad Banja Luka“ je skromno po svom opsegu, ali može biti polazni osnov za dalja naučna istraživanja medijacije u cilju sprečavanja razvoda brakova i očuvanja porodice. Afirmacija medijacije, naročito u oblasti prevencije i suzbijanja razvoda braka, uz više edukacije socijalnih radnika u oblasti psihosocijalnog rada, jedan je od puteva unapređenja prakse socijalnog rada, čija je krajnja svrha kvalitetna pomoć korisnicima.

Na kraju, treba istaći da je u ovom istraživanju je primijenjena kvalitativna metodologija. Njen značaj je u tome što se bazira na namjernom i malom uzorku i strijemi otkrivanju suptilnih dimenzija istraživane pojave/problema. Zbog toga je ovaj metodološki pristup bio primjeren za ispitivanje osjetljivih i intimnih problema bračnih sukoba. U kombinaciji sa kvantitativnim metodama, dobijeni su rezultati koji mogu biti polazna tačka za dalja istraživanja. Osim toga, kvalitativna metodologija dozvoljava istraživaču da njegov odnos prema subjektu bude saosjećajan i prijateljski. Vrijednosna opredijeljenost samog

istraživača očituje se u tome što je cijeli istraživački postupak proveo s jasnim uvjerenjem da treba u prvi plan staviti interes korisnika socijalnog rada, a onda i socijalnih radnika, kojima kroz (do)edukaciju i stvaranje drugih neophodnih uslova za rad treba omogućiti što kvalitetnije pružanje usluga.

5. LITERATURA

- Ajduković, M., Kajvert, L. (2004). *Supervizija u psihosocijalnom radu*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Branković, S. (2007). *Uvod u metodologiju - kvalitativni metodi istraživanja društvenih pojava*. Beograd: Mega trend univerziteta primenjenih nauka.
- Vidanović, I. (2008). *Terapijski modeli socijalnog rada*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.
- Vidanović, I. (2005). *Pojedinac i porodica*. Beograd.
- Vidanović, I. (2006). *Rečnik socijalnog rada*. Beograd.
- Dorontić, N. Poturković, M. Živanović, A. Kovačević, M. Bulatović Kremenović, Z. (2008). *Mogućnosti primjene porodične medijacije*, Banja Luka: Udruženje medijatora BiH.
- Dujaković, D. (2012). *Posredovanje i zastupanje organa starateljstva u brakorazvodnom postupku*, diplomski rad. Banja Luka: Fakultet političkih nauka.
- Jeđup, I. (2007). Alisa u zemlji čuda - Kvalitativna metodologija i metoda utemeljene teorije, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 43, br. 2, str. 83-101;
- Kasagić Lj., Čabarkapa M. (2012). *Opšta psihologija*, Beograd : BOJS-Beograd.
- Kovačević, B. (2003). *Sociologija*. Banja Luka: Pravni fakultet, Centar za publikacije.
- Kolonja, J. (2013). *Medijacija u funkciji sprječavanja bračnih konflikata uslovljenih pozicijama moći supružnika*, magistarska teza. Banja Luka: Fakultet političkih nauka.
- Kruk, E. (1997). *Mediation and conflict resultution in social njork and the human services: Issues, debates and trunds. Mediation and conflict resultution in social work and human serveces*. Chicago.
- Lakićević, M., Knežević, B. (2011). *Istraživanje u socijalnoj politici i socijalnom radu*. Beograd: Čigoja Štampa.
- Deriaga, M. (2015). *Development of Legal Framenjork for Family Mediation Around Different Legal Systems*, Master Thesis, Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv Facultyof Law, Depaetment of Administative Lonj.
- Milosavljević, M. (2013). *Socijalna istraživanja*. Beograd: Službeni glasnik.
- Milosavljević, I. (2008). *Terapijski modeli socijalnog rada*. Beograd: Tiro-Erc.
- Miljević, I., M. (2007). *Metodologija naučnog rada*. Istočno Sarajevo: Filozofski fakultet
- Petrović, J. (2015). *Psihoterapijske osnove(psiho)socijalnog rada*, skripta sa predavanja na predmetu Teorije i modeli psihosocijalnog rada, Banja Luka: Fakultet političkih nauka.
- Petrović, J. (2013). *Nemam, dakle ne postojim*. Banja Luka: Fakultet političkih nauka.
- Petrović, J. Šučur, V. (2013). *Medijacija u socijalnom radu u funkciji prevazilaženja vršnjačkog nasilja*. Šikman, M, ur. *Zbornik radova Vršnjačko nasilje (etiologija,*

- fenomenologija, načini prevazilaženja i komparativna iskustva*), Laktaši: Visoka škola unutrašnjih poslova, str. 361-374;
- Peurača, B., Tešelič, B. (2004). *Medijacija - posredovanje u sukobima za uporne*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Rosenberg, B. Marshall. (2006). *Nenasilna komunikacija, Jezik života*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Ricer, Dž. (2012). *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*. Beograd: Službeni glasnik.
- Salem, P. (2009). The emergence of triage in family court services: the beginning of the end for mandatory mediation? Association of Family and Conciliation Courts, *Family Court Review*, Vol. 47 No. 371-388.
- Srna, J. (2012). *Psihoterapija i savjetovanje*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stanić, S. (2004). *Medijacija - Posredovanje u sukobima za odrasle*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Statistički godišnjak Republike Srpske, 2017, dostupna na http://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2017/29soc_2017.pdf, pristupljeno, 01.12.2017
- Turjačanin, M. (2004). *Sociologija*. Banja Luka: Pedagoška akademija.
- Franz, Sladović, B. (2015). *Obilježija obiteljske medijacije*, diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet.
- Džamonja Ignjatović T., Žegarac, N. (2006). *Medijacija koncepti i konteksti*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Šijaković, I., Đukić, N. (2010). *Uvod u klasične sociološke teorije*. Banja Luka: Univerzitet u Banja Luci Ekonomski fakultet.

Zakoni i podzakonska akta

- Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik RS, 12/37.
- Zakon o postupku medijacije, Službeni glasnik BiH, br. 37/04.
- Ovim Zakonom uređuje se postupak medijacije na teritoriji Bosne i Hercegovine.
- Zakon o prenosu poslova medijacije na udruženje medijatora, Sl. glasnik BiH br. 52/05.
- Porodični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 54/02.
- Pravilnik o Registru medijatora, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.
- Pravilnik o Listi medijatora, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.
- Pravilnik o upućivanju na medijaciju, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.

Kodeks medijatorske etike, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.

Pravilnik o odgovornosti medijatora za štetu pričinjenu u toku obavljanja poslova medijacije, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.

Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti medijatora, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.

Pravilnik o nagradi i naknadi troškova medijacije, (Službeni glasnik BiH, br. 21/06).

Pravilnik o programu obuke za medijatore, Službeni glasnik BiH, br. 21/06.

Internet izvori:

<http://www.csbl.org/>, očitano 15.01.2016.

<http://studenti.rs/skripte/filozofija-i-teorija-prava/>, očitano 5.12.2017.

<http://posredovanje.me/>, očitano 22.02.2018.

6. PRILOZI

**STRUKTURIRANI VODIČ ZA INTERVJU SA UČESNICIMA POSTUPKA
MIRENJA U CENTRU ZA SOCIJALNI RAD BANJA LUKA**

A) SOCIO-DEMOGRAFSKI PODACI

Pol: **Godine starosti:** _____

a) muški b) ženski

Zanimanje: _____

Nivo obrazovanja:

a) osnovna škola

b) srednja škola

v) viša škola

g) fakultet

d) magistratura

đ) doktorat

Mjesto stanovanja:

a) grad

b) prigradsko naselje

v) selo

**B) PROBLEMI U PARTERSKIM ODNOSIMA – VRSTA I SADRŽAJ MEĐUSOBNIH
SUKOBA**

1. Koji problemi su se javili u bračnoj zajednici i na koji način su se oni razvijali?
2. Da li je neko iz Vaše bliže okoline pokušao da posreduje u rješavanju bračnih sukoba. Navedite ko i na koji način?
3. Da li je neko iz Centra za socijalni rad bio uključen u sukobe sa bračnim partnerom prije pokretanja postupka za razvod braka? Ako jeste, na koji način? Ako nije, smatrate li da bi bilo dobro da se uključio i zašto?

C) STAVOVI NA OSNOVU ISKUSTVA POSTUPKA MIRENJA

1. Da li ste zadovoljni načinom na koji je socijalni radnik vodio postupak mirenja?
Opišite ulogu socijalnog radnika i njegov odnos prema Vama i Vašem (bivšem) partneru.
2. Da li ste tokom mirenja osjetili da je socijalni radnik bio više naklonjen jednoj od sukobljenih strana? Opišite.
3. Da li je socijalni radnik dao jednako vrijeme i šansu da objasnite svoju poziciju i interese kao i drugoj strani/partneru?
4. Da li biste pristali dobrovoljno da uđete u postupak mirenja?
5. Da li Vas je u postupku mirenja socijalni radnik obavijestio da je sve izrečeno u tom postupku tajna?
6. Da li je, po Vašem mišljenju, socijalni radnik iscrpio sve raspoložive mogućnosti da Vas pomiri sa partnerom?
7. Da li ste na kraju došli do rješenja koje ste Vi i Vaš partner predložili i oko koga ste se usaglasili?
8. Da li je socijalni radnik kontaktirao sa Vama nakon postupka mirenja? Ako jeste opišite na koji način se uključivao i koliko puta?
9. Navedite Vašu preporuku da bi postupak mirenja bio uspješniji.

D POZNAVANJE MEDIJACIJE

1. U našem pravnom sistemu postoji alternativni način rešavanja spora koji se zove medijacija/posredovanje. Da li znate za takvu mogućnost? Opišite o čemu se tu radi.
2. Da li znate koji je zadatak medijatora/posrednika u sporu? Objasnite
3. Ko bi po Vašem mišljenju, mogao da vrši ulogu medijatora/posrednika?
4. Da li ste Vi nekada učestvovali u rešavanju spora putem medijacije ili poznajete nekoga ko je učestvovao u rešavanju spora putem medijacije:
5. Mislite li da je dobra ideja da se sukobi rešavaju pomoću posrednika – treće strane?
6. Navedite razloge zbog kojih biste spor rešavali medijacijom, a ne na sudu
7. Da li ste prije ili poslije postupka mirenja koristili usluge Centra za socijalni rad? Ako jeste, koje i zašto?

Hvala

PRLOG 2.

VODIČ ZA VOĐENJE INTERVJUA SA SOCIJALNIM RADNICIMA

1. Pol: _____

2. Godine starosti: _____
3. Stručna sprema: _____
4. Zanimanje: _____
5. Radno mesto: _____
6. Godine radnog iskustva: _____
7. Godine rada na postupku mirenja: _____

SEKCIJA 1: VRSTA PROBLEMA KOJI SU BILI PREDMET MIRENJA

1. Da li ste prije procesa mirenja bračnih partnera bili upoznati sa sukobima između njih?
2. Koja vrsta porodičnih sukoba najčešće ispoljava u postupku mirenja?
3. Da li, nakon provedenog postupka mirenja, imate uvid u dalje odnose partnera?
4. Na koji način učestvujete/posređujete u partnerskim odnosima nakon mirenja?
5. Koji su najčešći problemi/sukobi u kojima posređujete nakon razvoda?
6. U kojim slučajevima smatrate da je razvod najbolja opcija? Koji razlozi Vas opredjeljuju za takav stav?
7. Koje su najveće poteškoće sa kojima ste se najčešće susretali u procesu mirenja?

SEKCIJA 2: LIČNO ISKUSTVO U PRIMJENI POSTUPKA MIRENJA

1. Koliko dugo obavljate posao mirenja?
2. Da li ste pohađali neki od programa obuke iz oblasti medijacije i koji?
3. Da li ste pohađali neki od programa edukacije iz oblasti porodičnih odnosa i koji?
4. Da li iz dosadašnjeg iskustva možete zaključiti da bi formalna medijacija bila dobar metod za rješavanje bračnih sukoba?
5. Da li bračni partneri ulaze u postupak mirenja kada su sukobi već eskalirali?
6. Na koji način se manifestuje eskalacija sukoba između partnera (svađe, vrijeđanje, tuča, odvojen život...)?
7. Da li su partneri u postupku mirenja spremni za razgovor?
8. Na koji način pokušavate da otvorite dijalog između njih?

SEKCIJA 3: VJEŠTINE MEDIJACIJE U POSTUPKU MIRENJA

1. Možete li opisati vještinu postavljanja zatvorenih pitanja? Kada se ona primjenjuje?

2. Zna li šta je vještina postavljanja otvorenih pitanja i u kojoj fazi mirenja je treba primjenjivati?
3. Da li znate šta je asertivnost i kako je primijeniti u postupku mirenja?
4. Kako biste opisali nenasilnu komunikaciju i na koji način je omogućavate partnerima koji su u postupku mirenja?
5. Da li smatrate da su u Centru za socijalni rad, socijalni radnici dovoljno osposobljeni za vršenje medijatorske uloge u svom radu?
6. Da li partneri tokom postupka mirenja očekuju da Vi date prijedlog za rješenje nekog njihovog konkretnog problema u sukobu (oko viđanja djece, raspolaganja imovinom, plaćanja alimentacije i sl.)?
7. Da li prilikom postupka mirenja zauzimate „navijački“ stav prema nekoj od strana?
8. Koliko ste upoznati sa vještinama, metodama i tehnikama medijacije i da li ih primjenjujete u procesu mirenja

SEKCIJA 4: PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POSTUPKA MIRENJA

1. Koje mjere bi, po vašem mišljenju, trebalo preduzeti da bi postupak mirenja bio efikasniji (iznesite svoje komentare i predloge).
2. Koja vrsta pomoći i podrške je potrebna centrima, da bi što bolje primenjivali postupak mirenja?
3. Da li ste zainteresovani za obuku u oblasti medijacije?
4. Da li su u Centru za socijalni rad do sada preduzimate aktivnosti u cilju upoznavanja korisnika sa postupkom medijacije, kao načinom alternativnog rješavanja sporova?

7. BIOGRAFIJA AUTORA

Sanja Ajduković je rođena 13.07.1987. godine u Bihaću.

U Banjoj Luci završava osnovnu, zatim i srednju Elektrotehničku školu „Nikola Tesla“ Banja Luka.

Po završetku srednjoškolskog obrazovanja akademske 2006/2007 upisuje Filozofski Fakultet u Banjoj Luci, Odsjek za Filozofiju i sociologiju. Diplomirala je 20.09.2011. godine, odbranom diplomskog rada „O lijepom i uzvišenom“ – iz nastavnog predmeta estetika.

Akademske 2011/2012. godne upisuje Master studije na Univerzitetu u Banjoj Luci Fakultet političkih nauka, Studijski program socijalni rad i uspješno izvršava predviđene obaveze.

8. IZJAVE AUTORA

Универзитет у Бањој Луци
Факултет политичких наука
Комисија за оцјену и одбрану завршног рада на другом циклусу

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА	
ПРИМЉЕНО:	01.03.2013
	264/18

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВИЈЕЋУ ФАКУЛТЕТА ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Предмет: Извјештај о оцјени завршног рада на другом циклусу студијског програма социјални рад кандидаткиње Сање Ајдуковић

Наставно-научно вијеће Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци је на својој 74. сједници, одржаној 16.03.2016. године, донијело одлуку број 08/3.302-5/16, којом је именовало Комисију за оцјену и одбрану завршног рада на другом циклусу студијског програма социјални рад под називом Медијација као превенција бракоразвода у Центру за социјални рад Бања Лука, Сање Ајдуковић, у сљедећем саставу:

1. Доц. др Драгана Шћеповић, доцент, ужа научна област посебна подручја социјалног рада, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, предсједник;
2. Доц. др Дарко Радић, доцент, ужа научна област грађанско право и грађанско процесно право, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, члан;
3. Проф. др Јагода Петровић, ванредни професор, ужа научна област теорије и методологија социјалног рада, Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци, члан ментор.

Након што је прегледала и детаљно анализирала завршни рад Сање Ајдуковић, Комисија подноси Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци

ИЗВЈЕШТАЈ

о оцјени урађеног завршног рада на другом циклусу студија под називом *Медијација као превенција бракоразвода у Центру за социјални рад Бања Лука*

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТКИЊИ

Кандидаткиња Сања Ајдуковић рођена је 13.07.1987. године у Бихаћу.

У Бањој Луци завршава основну и средњу Електротехничку школу „Никола Тесла“ Бања Лука.

По завршетку средњошколског образовања, академске 2006/2007 уписује Филозофски Факултет у Бањој Луци, Одсек за Филозофију и социологију. Дипломирала је 20.09.2011. године, одбраном дипломског рада „О лијепом и узвишеном“ – из наставног предмета естетика.

Академске 2011/2012. године уписује Мастер студије на Универзитету у Бањој Луци, Факултет политичких наука, Студијски програм социјални рад и успјешно извршава предвиђене обавезе.

Увод

Завршни рад на другом циклусу студијског програма социјални рад, под називом *Медијација као превенција бракоразвода у Центру за социјални рад Бања Лука* има 83 странице.

Главне цјелине су Увод, Теоријски оквир за обраду теме, Дефинисање основних појмова, Методолошки дио, Резултати истраживања, Расправа и закључци.

Теоријски оквир за обраду теме садржи три потпоглавља: Структурално-функционалистичке и системске теорије у социјалном раду, са акцентом на породичну медијацију; Теоријско размијевање психолошке кризе и разод брака као неразвојна криза; Теоријско размијевање породичне медијације.

Поглавље „Дефинисање основних појмова“ садржи сљедећа потпоглавља: Развод брака; Медијација у социјалном раду; Медијација (мирење) у процесу развода брака; Центар за социјални рад

Методолошки дио састоји се од потпоглавља: Формулација проблема и предмет истраживања; Циљ истраживања; Хипотетички оквир; Методе и технике истраживања.

Поглавље Резултати истраживања има сљедећа потпоглавља: Правни оквир за примјену медијације у поступку развода брака; Ефекти поступка мирена брачних партнера у Центру за социјални рад Бања Лука; Заступљеност и потреба за медијацијом у процесу развода брака; Оспособљеност социјалних радника Центра за социјални рад Бања Лука за спровођење медијације.

У петом дијелу (Расправа и закључци) кандидаткиња даје сажет осврт на резултате истраживања, да би у закључном дијелу изнијела препоруке у вези са примјеном медијације у поступку развода брака у Центру за социјални рад Бања Лука.

Предмет истраживања

Предмет истраживања је примјена медијација у поступку мирена, која претходи разводу брака у Центру за социјални рад Бања Лука, при чему се медијација посматра у функцији превенције развода брака, а тиме и очувања породице.

У оперативном одређењу предмета истраживања конкретизован је предмет истраживања, те су изложени чиниоци садржаја предмета истраживања, просторно, временско и дисциплинарно одређење предмета истраживања.

На основу предмета и циљева истраживања су изведени задаци истраживања.

Хипотетички оквир

Имајући у виду предмет истраживања, тачније специфичност и осјетљивост проблема породичних сукоба и развода брака, истраживање је базирано на квалитативној методологији. Пошто је квалитативно истраживање креативан и флексибилан процес, на почетку истраживања специфицирана су сљедећа истраживачка питања:

- Да ли су релевантним законским и подзаконским актима предвиђене услуге медијације и мирена у социјалном раду у поступку развода брака?
- Какви су ефекти поступка мирена брачних партнера у Центру за социјални рад Бања Лука?
- Да ли постоји потреба за медијацијом у свим фазама процеса развода брака?
- Да ли су социјални радници ЦСР Бања Лука, који раде на поступку мирена брачних партнера, упознати и оспособљени за провођење медијације?

Методолошки оквир рада

Када је ријеч о основним и општим научним методама, у раду су кориштене методе индукције и дедукције, дескриптивна метода, научна анализа и синтеза. Примijeњена је и статистичка метода у фази прикупљања и разврставања података, те у фази обраде података.

Пошто се ради о квалитативном истраживачком приступу, релевантне методе су биле *анализа (садржаја) докумената, која је у комбинацији са правном (нормативном) методом послужила* приликом анализе закона и подзаконских аката Републике Српске битних за примјену медијације и *метода интервјуа* која је кориштена на два начина. У једном случају, помоћу полуструктуриралног интервјуа дошло се до одговора на истраживачка питања о ефектима медијације у поступку развода брака и потреби за примјеном медијације у свим фазама процеса развода брака. У другом случају, полуструктурирани интервју кориштен је за испитивање информисаности и обучености социјалних радника о медијацији у брачним односима. Полуструктурирани интервјуи дали су аутентичне приче, без „калупа” и ограничења, осим што је интервјуер пратио централну истраживачку нит, а то је искуство и перцепција саговорника о медијацији у поступку развода брака.

За разлику од квантитативних истраживања, квалитативна истраживања заснивају се најчешће на намјерном узорку, а суштина је у проучавању малог броја случајева, али интензивно, продубљено и у реалном контексту. У овом истраживању узорак интервјуа је биран с циљем идентификације случајева који обилују информацијама како би се продубљено истражила појава.

Резултати истраживања и закључак

На основу добијених резултата истраживања, добијени су одговори на постављена истраживачка питања.

- У домаћем законодавству постоји одговарајући правни оквир за пружање услуга посредовања у поступку развода брака. Осим формалног поступка медијације, који је прописан у законима и подзаконским актима, постоје и формалне претпоставке за успјешно посредовање у поступку развода брака при центрима за социјални рад. Институт мирeња, услуге савјетовања и савјетовалишта, дају могућност социјалним радницима да посредују у рјешавање сукоба између брачних партнера који су покренули поступак развода. Тиме је дат потврдан одговор на прво истраживачко питање о томе да ли су релевантним законским и подзаконским актима предвиђене услуге медијације и мирeња у социјалном раду у поступку развода брака.

- Недовољан број успјешно проведених поступака мирeња, а самим тим и случајева очувања брачне заједнице, говори да је потребна већа примјена породичне медијације, која би могла да допринесе смањењу броја покренутих поступака мирeња, а самим тим и развода. Према томе, дат је негативан одговор на друго истраживачко питања, тј. да ефекти поступка мирeња брачних партнера у Центру за социјални рад Бања Лука нису на задовољавајућем нивоу.

- Постоји потреба за медијацијом у свим фазама процеса развода брака је неопходна јер тамо гдје се више користе вјештине медијације, постоји већа вјероватноћа да поступак мирeња исходује очувањем брака и породице.

- Пожељно је продубљивање сазнања о могућностима које пружа медијација у социјалном раду, као и увођење превентивне и квалитетније породичне медијације као вида алтернативног рјешавања брачних сукоба у центрима за социјални рад. У Центру

за социјални рад Бања Лука веома успјешно примјењује психосоцијални рад са партнерима који пролазе кроз брачне и породичне кризе кроз рад савјетовалишта и примјену системске породичне терапије, а у поступак мирења се могу препознати елементи медијације. Према томе, квалитет и ефикасност психосоцијалног рада у Центру за социјални рад Бања Лука може послужити као параметар за развој сличних приступа у другим центрима.

Друштвени и научни допринос истраживања

Друштвени и научни допринос истраживања огледа се у настојању да се укаже да се превентивним дјеловањем може смањити број покренутих поступака мирења. Породична медијација подразумијева, не само посредовање социјалних радника у поступку развода, него и правовремено детектовање брачних и породичних проблема. Уколико дође до покретања развода брака, у поступку мирења могу се успјешно примјењивати методе, вјештине и технике медијације. Афирмација медијације, нарочито у области превенције и сузбијања развода брака, уз додатну едукацију социјалних радника, један је од путева унапређења праксе социјалног рада, чија је крајња сврха квалитетна помоћ корисницима. Истраживање породичне медијације доприноси фондусу научног сазнања о медијацији у социјалном раду на нашем подручју гдје нема довољно научних истраживања на ту тему.

ЗАКЉУЧЉАК И ПРИЈЕДЛОГ

Комисија сматра да је кандидаткиња Сања Ајдуковић обавила истраживање у складу са пријављеном темом. У раду су систематизована шира теоријска и практична сазнања о предмету истраживања.

Истраживање је урађено на основу добро постављеног методолошког оквира и примјеном релевантних метода и инструмената, што је омогућило ваљане резултате и одговоре ан постављена истраживачка питања. Резултати истраживања упућују на потребу веће примјене породичне медијације у социјалном раду и едуковање стручних радника за њену примјену.

Имајући у виду наведене чињенице и оцјене, Комисија Наставно-научном вијећу Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци

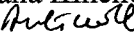
ПРЕДЛАЖЕ

да Сањи Ајдуковић одобри јавну одбрану завршног рада на другом циклусу студија социјалног рада на тему *Медијација као превенција бракоразвода у Центру за социјални рад Бања Лука*.

Бања Лука, 25.02. 2018. године

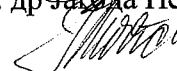
КОМИСИЈА:

Доц. др Драгана Шћеповић, предсједник

Доц. др Дарко Радић, члан

Проф. др Јасна Петровић, члан

Број:08/1.219/18

Датум: 20.02. 2018.

На основу члана 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци број 02/04-3.2688-4/17 од 28.09.2017. године издаје се

У В Ј Е Р Е Њ Е

Овим се потврђује да је мастер рад кандидаткиње **Сање Ајдуковић** под називом „Медијација као превенција бракоразвода у Центру за социјални рад Бања Лука“ провјерен путем званичног софтвера за откривање плагијата дана 20. 02. 2018. године.

Шеф библиотеке

Нина Лујана

Продекан за научноистраживачки рад

[Signature]

ДОСТАВЉЕНО:

- Ментору
- А/А

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Сања Ајдуковић;

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 13.07.1987. године, Бихаћ, Босна и Херцеговина;

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, дана 20.09.2011. године;

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: 20.09.2011. године;

Наслов завршног/дипломског рада аутора: „О лијепом и узвишеном“;

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Професор филозофије и социологије;

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Магистар социјалног рада – 300 ECTS;

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци;

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: „Медијација као превенција бракоразвода у Центру за социјални рад Бања Лука“, датум одбране: 30.03.2018. године;

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику: Друштвене промене, теорија социјалног рада (S 214);

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

1. Доц. др Драгана Шћеповић, предсједник Комисије;
2. Проф. др Јагода Петровић, члан-ментор;
3. Проф. др Дарко Радић, члан;

У Бањој Луци, дана 10.04.2018. године;

Декан

Проф. др Здравко Злокапа

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада "МЕДИЈАЦИЈА КАО ПРЕВЕНЦИЈА ОДРАЗВОДА У ЦСР БАЊА ЛУЧА"

Наслов рада на енглеском језику "MEDIATION AS A PREVENTION OF DIVORCE IN THE CENTER FOR SOCIAL WORK BANJA LUKA"

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 11.04.2018

Потпис кандидата

Снежана Зупић

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој
Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

"МЕДИЈАЦИЈА КАО ПРЕВЕНЦИЈА БРАТВОДРАЗБОЈА У ЦСР БИНА ЛУЦА"

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета
у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

- ① Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је
на полеђини листа).

У Бањој Луци 11. 04. 2018

Потпис кандидата

Сара Вукчић

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора Сара Аџићковић

Наслов рада РЕЗУЛТАТИ КАО ПРЕДСТАВА БИОГРАДИНА У ЦСР БИНА ЛУЦА

Ментор ПРОФ. ДР Јасна Тешковић

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 11.04.2018

Потпис кандидата

Сара Аџићковић